

Rik Valkenburg

Toen 't schuimend zeenat hevig bruiste

Verhalen over en impressies van
de watersnood van 1953.

Tweede druk

1978

Uitgeverij J. P. van den Tol - Dordrecht

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Omslagontwerp: Herman A. van Duinen

Inhoud.

Proloog.	9
Overall waar leed is, is zegen nabij.	11
1. Windsnelheid 100 km.	13
2. Wie heeft nog begrip van tijd?	15
3. Tot bijzondere verootmoediging.	21
4. Drinkwater per tankauto.	24
5. Het is zo maar een dorp.	27
6. De huiver van Stavenisse.	29
7. Een merkwaardige profetie.	32
8. Wat ds. Slager over ouderling Potappel vertelde.	35
9. Mens en dier.	38
10. In blinde razernij.	40
11. Een verschrikkelijke angstkreet.	44
12. Met de dood voor ogen.	47
13. Bij 't krieken van de dageraad.	53
14. Op het nippertje gered.	57
15. Daartoe veel vee.	62
16. Tegen wind en stroom.	67
17. Niet wetend wien hij 't laten zal.	70
18. Herinnering.	73
19. Honing aan de roede.	74
20. Die paar uur zal ik nooit meer vergeten.	77
21. De uien dreven in de kerk.	79
22. Wachter, wat is er van de dijk? . . .	82
23. Ik bad voor het meisje, dat ik bewonderde.	86
24. Je waande je in oorlogssfeer.	91
25. De kerkgang was onvergetelijk.	94
26. Een infernaal geweld.	98
27. De post dreef door het hele pand.	100
28. We hingen in een seringenbosje.	103
29. Zij <i>wisten</i> dat hun laatste uur naderde.	106
30. 't Verhaal kwam uit een kist.	109
31. Van hart tot hart.	112
32. Bij zoveel water . . . tekort aan drinkwater.	115
33. Ik spoelde Veere binnen.	118

34.	Oranje op z'n best als 't slecht gaat.	123
35.	Als vlaggen op een modderschuit.	130
36.	De nacht duurde eindeloos lang.	132
37.	Wel of niet teruggaan?	137
38.	Achterna gezeten door een metershoge golf.	140
39.	Hoe Hartog in Haamstede kwam.	145
40.	Het was geen vloed, maar eb.	148
41.	Dat moment zal ik nooit vergeten.	153
42.	Ondanks deze verschrikking... toch in Gods Hand.	155
43.	Ik weet het van binnen.	158
44.	Wat een treffende bijzonderheden.	161
45.	Je kon er nog geen kwartier slapen.	167
46.	Wederwaardigheden tijdens evacuatie.	171
47.	Biddend op het dak.	174
48.	Houdt uw kruut droog.	179
49.	De Oosterschelde en 'zijn werken'.	183
50.	Breng dan een half broodje voor me mee.	186
51.	'Kom maar wat dichterbij'... zei de koningin.	190
52.	Ik zag de Ramp aankomen.	192
53.	We verdrinken.	194
54.	Mijn vrouw sprong mis.	196
55.	Dag lieve jongen, tot ziens.	198
56.	Een boom des levens.	199
57.	Een verschrikkelijk schouwspel.	203
58.	'Buurman, ik ben maar alleen overgebleven'...	208
59.	En de boer was ook weg.	211
60.	De hond moesten we achterlaten.	214
61.	Mijn lifters verdwenen in de diepte...	219
62.	Het ene drama na het andere.	222
63.	Uren hangend aan pannelatten.	224
64.	Voorlopig bleef de angst nog.	229
65.	Burgemeester van Hofwegen stond voor iedereen op de bres.	232
66.	De koningin begreep alles zo goed.	235
67.	Bonk... bonk... bonk!	238
68.	In een zeer hachelijke situatie — vanwege Rinus...	241
69.	Zijn benen zijn zo ijskoud!...	246

70.	Er staat een man te zwaaien op de boot.	249
71.	De Heere zij gedankt.	253
72.	Diepe ernst voor het beginsel.	256
73.	Dat geluid heb ik nu nog in mijn oren.	259
74.	Eén van de grootste angstmomenten uit mijn leven.	263
75.	Al de weg leidt mij mijn Heiland.	267
76.	Het bleef stil.	269
77.	Ik gelast de marine.	272
78.	De wet van de communicerende vaten.	277
79.	Tevergeefs, die kanokunst.	280
80.	Het bedrijf weer bedrijfsklaar.	284
81.	Boomsma geeft een kanselboodschap.	289
82.	Actie: Beurzen open, dijken dicht.	293
83.	Het boek: Gebroken Dijken.	300
84.	Toen naderde de grote catastrofe!	304
85.	Op leven en dood.	307
86.	Een koe en een paard.	310
87.	Toen zakte hij in elkaar.	312
88.	Gebeukt door de geweldige golven.	315
89.	Psalmen in de stikdonkere nacht.	317
90.	Een paar oude mensen kwamen met het water meerrollen.	322
91.	Oproep om hulp.	327
92.	Houdt moed, wij komen.	329
93.	Als 'arke des behouds'.	331
94.	Tussen de meelzakken...	334
95.	Ravage.	337
96.	Ondergang of opgang.	340
97.	Modderen, spuiten en dweilen.	342
98.	De spuit kwam eruit eer het avond was.	344
99.	Bezinning.	347
100.	In behouden haven.	349
101.	Het leek wel of de zee wraak nam.	354
102.	Gered maar ontredderd.	357
103.	Ik durf niet in een heliöpter.	360
104.	Toen de kerkklokken klonken.	363
105.	Na uren van schrik en ontzetting.	370

106.	Door de hoogte naar de diepte.	372
107.	Waar blijft vader?	377
108.	Als ratten in de val?	382
109.	't Is ontzettend de dood zo dichtbij te zien.	385
110.	Vader achter verdrinkend kind.	389
111.	Zelfs bij het naad'ren van de dood.	392
112.	God zij ons verder genadig.	396
113.	Nieuwe dijk langs Dordtsche Kil.	398
114.	Ik moest het iedereen gaan vertellen.	399
115.	Toen viel alles weg.	402
116.	Letterlijke ups en downs, downs en ups...	407
117.	Ik kon wel zingen.	411
118.	Prinses Wilhelmina was niet bij Opa Kip vandaan te slaan.	414
<i>Epiloog.</i>		
	... zijn volle garven biën	417
	Ramp op rijm	419

Proloog

Voor de lezer.

Zelden schreef ik zulk een aangrijpend boek, als nu voor u ligt. 't Was soms bijna of geheel niet mogelijk met 'droge ogen' te beschrijven wat me verteld werd. Ik denk dat dit boek dan ook niet, door wie ook, zonder ontroering gelezen zal worden. Een fantasie kan nauwelijks meer ontroeren dan deze pure werkelijkheid.

Ik heb geprobeerd de dingen onverbloemd weer te geven. Niet mooier en niet lelijker — niet zachter en niet harder. Niet vromer en niet goddelozer. Steeds stond mij de werkelijkheid voor ogen.

De één beleefde de Ramp als het ware 'geestelijk'. De ander ervoer het meer materieel, zakelijk bijna. Daar knutsel ik niet aan, al was er wel eens een discussie, maar dan meestal met een niet-lopende recorder.

Ik heb verschillende keren verbaasd gestaan van de god-loosheid in de verhalen. Nóg meer raakte ik verwonderd over Gods nabijheid tijdens de grote nood.

Soms werd ik jaloers op zulk een duidelijk ervaren van het ingrijpen en het aanwezig zijn van God, zodat men 'in de grootste smarten in de Heere gerust was'.

In *dit* boek komen niet zoveel 'Rampfoto's' voor, (want er bestaan reeds vele goede foto-boeken over de Ramp) maar in de eerste plaats koos ik voor foto's van mensen die erbij betrokken waren.

Naast dit boek kunt u dus best uw oude fotoboek over de Ramp van 1953 bij de hand houden.

Van verschillende zijden ontving ik medewerking bij de samenstelling van dit boek. Ik vermeld dat dan bij het desbetreffende hoofdstuk. Een uitzondering maak ik voor de heer Floor A. Pieters uit Groede, met wie ik een gesprekje voerde over de twee door hem uitgegeven boekjes 'De dijken braken op Goeree-Overflakkee' en 'De dijken braken in de Hoeksche Waard'.

Uitgeverij Pieters stond mij toe uit deze boekjes te citeren, waarvoor ik haar zeer erkentelijk ben!

Natuurlijk is dit boek niet een complete beschrijving van de Ramp. Ik heb wel geprobeerd ook het geografische aspect een beetje in de gaten te houden, maar

ik liet het ook veelal over aan hoe het 'liep'.

Van de één kwam ik bij de ander.

Ik beoogde geen documentatie maar veel meer een impressie.

Ik wens dat dit boek een goede kijk zal geven op wat destijds de Ramp voor de betrokkenen en de betrokken gebieden betekende; tevens dat de lezer(es) niet zal loslaten wat als een getuigenis tot hem /haar komt. Rik Valkenburg.

Overal waar leed is, is zegen nabij.

De tekst van de rede die H.M. Koningin Juliana uitsprak op 8 februari 1953 voor de radio:

'Landgenoten die door de ramp getroffen zijn en gij redders en helpers in de ruimste zin, wij staan allen vol ontzag tegenover het grote leed, dat ons gehele volk trof, toen een deel daarvan een week geleden werd overvallen door storm en vloed: tegenover de moed, door zovelen betoond in de nood, en tegenover de verschrikkingen door hen, die van ons heengingen, en door hen, die bij ons bleven met het zware lot, dat zij thans dragen. Nederland is niet alleen het kind van de rekening geworden op het punt van de doorbraak van zijn dijken, maar het heeft ook als een kind het hoogste gebod gevolgd van de naastenliefde, ons door Christus gegeven, die alle leed doorleden heeft en kent. Zelfs onze superieur ontwikkelde techniek was machteloos de ramp op het kritieke moment af

te wenden. Zij moest het opgeven tegenover wat ons lot moest zijn en dus toch nooit met mensenmacht te keren is.

Maar op het kritieke moment, waar materiële hulp niet kon worden aangevend, werd de geestkracht van de mens opgeroepen. De doorbraak van de dijken riep, daartegen in, een springvloed op van medeleven met elkander. De eendracht uit de oorlogstijd was plotseling weer paraat. Dit hief ons volk ineens op boven alle afscheidingen en ieder compromis der samenleving uit.

Wij voelen er allen de weldadigheid van, weer samen te werken in het streven voor één grote zaak, en in ons enthousiasme werken we door zonder er op te letten of wij moe worden, of schenken weg zonder te letten op wat wij ons ontzeggen.

Als straks de zwaarste stoot is opgevangen en ook het normale leven weer een groot deel van onze aandacht zal vergen, dan wens ik ons allen toe, dat we met taaie volharding toch het herstel en de wederopbouw in dezelfde geest mogen volbrengen, met onze saamhorigheid in het oog en voor ieder zichtbaar.

Hoe dieper de nood, die zijn offers nam, des te dieper is tevens in de harten het beginpunt gelegd voor een verbroedering der mensheid, wat tot ver over de grenzen van het vaderland zijn weerklank vond.

Dit was zo bij hen, die zelf getroffen en zelfs zeer zwaar getroffen werden door deze zelfde ramp; dit was zo, nabij en ver. Uit de gehele vrije wereld onderonden wij dit in grote dankbaarheid.

Zo kort na de ergste aller oorlogen treft ons deze ramp, die ons echter niet door menselijke verdorvenheid werd aangedaan. Het raadsel van het waarom is alleen bekend aan Hem, die weet wanneer Hij elk van zijn kinderen tot zich roept, en die weet welke beproeving, welke krachtmeting wij kunnen verdragen, elk afzonderlijk en allen tezamen. God doet thans een beroep op onze geestelijke veerkracht en op ons vertrouwen in Hem. Dit lijden voert maar naar één uitkomst, zowel voor de doden als voor de levenden, en dat is: naar de barmhartigheid van God en waar deze werkt in de mens. Overal waar leed is, is zegen nabij.' . . .

1. Windsnelheid 100 km.

In een door N.V. Drukkerij De Spaarnestad te Haarlem uitgegeven editie 'Watersnood 1953' trof ik een documentatie aan onder de titel: 'Een week vol rampspoed'. . . Ik mocht dit overzichtelijke artikel afdrukken in dit boek.

'Het geweld brak los bij nacht. Doch het duurde voort toen het eerste grauwe licht van die onheilspellende zondag aan de oosterkim gloorde.

Het licht van een nieuwe dag, die vele honderden niet meer aanschouwden. . . Een dag, die Nederland tot het bewustzijn zou brengen dat de natuur een ontzettende tol had geëist. En nog steeds joegen woedende stormvlagen geweldige watermassa's de riviermonden binnen en werden nieuwe bressen geslagen in de bolwerken, die in een moeizame strijd van eeuwen waren opgeworpen en versterkt, om de levens en bestaansmiddelen van honderdduizenden mensen te beschutten.

Een week, waarin het gebeurde zich allengs duidelijker aftekende, brak aan. Dagen, waarin men poogde te redden wat te redden viel en waarin het dodencijfer steeg van enkele tientallen tot vele honderden, door een verschrikkelijke optelsom, die groeide naarmate meer bijzonderheden uit de geteisterde streken konden worden vergaard. Dagen ook, waarin hulp in overstelpende mate uit binnen- en buitenland toestroomde.

En toen die week ten einde was, werd het weer zondag en boog een volk het hoofd in rouw. In deemoed, maar niet in doffe berusting. Want de strijd, om te herwinnen wat de elementen aan Nederland ontnamen, was reeds aangeboden. En gedurende die strijd, welke nog lang zal moeten duren, zal de geschiedenis acte nemen van de ontzettende kettingreactie, die de levens van vele honderden mensen en tienduizenden dieren eiste en die een ontzaglijke schade toebrengt aan have en goed van honderdduizenden landgenoten.

Het begon met een weerbericht. Des zaterdags, 31 januari, tekenden de meteorologen op het K.N.M.I. te De Bilt op hun weerkaarten een zeer diepe depressie aan, die zich bij Schotland ontwikkelde en die stormen op de Noordzee, boven Engeland en op de oceaan veroorzaakte. Het weerbericht voor zondag voorspelt: 'Guur weer met wisselende bewolking en nu en dan hagel- of sneeuwbuien. Krachtige tot stormachtige wind uit het westen en noordwesten.'

Dat die krachtige tot stormachtige wind zou aanzwellen tot een hevige orkaan, kon het K.N.M.I. niet weten. Kon niemand weten. . .

In de loop van zaterdag maakt de hoofdcommissaris van politie te Rotterdam bekend, dat om zes uur 's avonds hoog water kan worden verwacht.

Een bericht, naar het scheen, alleen bestemd voor bepaalde belanghebbenden. Vlissingen meldt intussen dat de loodsdienst voor alle schepen moest worden gestaakt, bij een windkracht van acht à negen. Geleidelijk staken ook elders langs de kust de loodsen hun werk.

En het wordt avond. Zaterdagavond. Nederland zit in de warme huiskamer bij de thee en bij de radio en luistert naar het geweld van de wind buiten. Men knikt veelbetekenend, als de radionieuwsdienst het vergaan van het Britse schip Princess Victoria meldt, waarbij honderddrieëndertig opvarenden het leven verloren. "Wat gaat die wind te keer", zegt men, "die arme mensen op zee!"

In het station van radio Scheveningen wordt onder hoogspanning gewerkt. Noodseinen vervullen de ether. De kelders van het gebouw lopen onder, maar de zender blijft in de lucht. Tussen Katwijk en Noordwijk strandt een kotter, bij Schouwen een Belgisch schip. De sleepboot Schelde wordt in de Nieuwe Waterweg op een strekdam geworpen. Talrijke schepen verkeren voor onze kust in nood.

Het mag wel met duidelijke letters worden aangetekend, dat ook in deze nacht de mannen van het Nederlandse reddingwezen zich paraat tonen.

Terwijl de huizenhoge golven de duinen voor hun woonsteden bespringen, maken ze zich op om hulp te bieden.

Tegen middernacht meldt IJmuiden: "Windsnelheid 100 km".

2. Wie heeft nog begrip van tijd?

Een kubieke meter water weegt duizend kilogram. Opgestuwd door een orkaan met windsnelheden van meer dan 144 kilometer per uur beukten in de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 miljarden kubieke meters water de kust van Nederland. Een geweld, dat het menselijk voorstellingsvermogen te boven gaat, ontketende in die rampzalige nacht de ernstigste natuurramp, die ons land sedert de middeleeuwen trof.

Zondag 1 februari.

Die nacht braken de eerste dijken en werden in Zeeland, Zuid-Holland en West-Brabant mensen, vee en huizen door het aanstormende water verzwolgen. Elders sliep men. Wat onrustig misschien, door het stormgeweld, maar volkomen onbewust van de ramp, die zich voltrok in de kwetsbare gebieden in het zuidwesten.

Om 4.22 in de ochtend ratelen de telex-apparaten in de dagbladgebouwen. Het eerste alarmbericht van het A.N.P. is, dat in verband met het hoge water de noodtoestand afgekondigd is. Het water slaat over de Ringdijk. Ook het Eiland van Dordrecht loopt gevaar! Het was de eerste tijding van een lange, lange reeks, die verscheidene etmalen lang ononderbroken zou voortduren.

4.28: Willemstad loopt onder water. De polders Ruygenhill en Oude Heyningen (Fijnaart) lopen vol. Militaire hulp is ingeroepen. De elektriciteit is uitgevallen.

4.46: In Zwijndrecht luiden de kerkklokken en loeien de fabriekssirenes.

5 uur: De polder tussen Maassluis en Hoek van Holland loopt onder. In Cadzand slaat het water over de dijk.

5.29: Bij Kruiningen is een gat in de dijk geslagen. De polder stroomt vol. Om 4 uur is reeds te Hansweert de noodtoestand afgekondigd. In Ierseke is de toestand kritiek!

5.44: Het water stroomt van de noordkant Dordrecht binnen. De noodcolonne van het Rode Kruis is opgeroepen. Het politiebureau aan de Groenmarkt wordt ontruimd.

5.55: Rotterdam meldt maximum-waterhoogte.

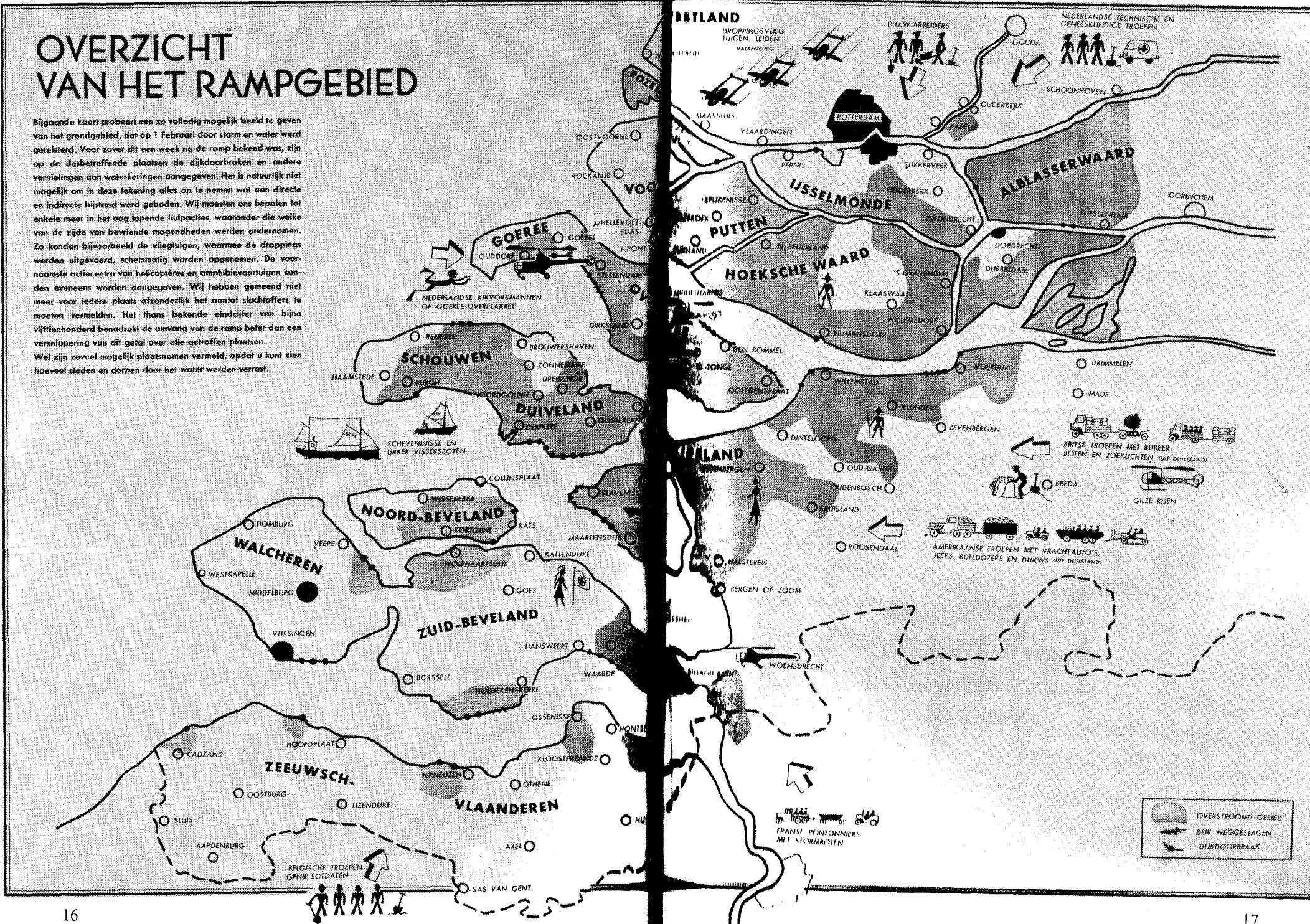
Verscheidene straten staan blank.

6.11: Bericht van Texel: de waterkerende dijken van de Eendrachtspolder zijn op drie plaatsen doorgebroken. De polder stroomt vol.

6.40: Telefoonverkeer tussen Breda en Willemstad is gestoord.

OVERZICHT VAN HET RAMPGEBIED

Bijgaande kaart probeert een zo volledig mogelijk beeld te geven van het grondgebied, dat op 1 Februari door storm en water werd gefeist. Voor zover dit een week na de ramp bekend was, zijn op de desbetreffende plaatsen de dijkdoorbraken en andere vernielingen aan waterkeringen aangegeven. Het is natuurlijk niet mogelijk om in deze tekening alles op te nemen wat aan directe en indirecte bijstand werd geboden. Wij moesten ons beperken tot enkele meer in het oog lopende hulpacties, waaronder die welke van de zijde van bevriende mogendheden werden ondernomen. Zo konden bijvoorbeeld de vliegvluchten, waarmee de droppings werden uitgevoerd, schetsmatig worden opgenomen. De voornaamste actiecentra van helioplans en amphibievaartuigen konden eveneens worden aangegeven. Wij hebben gemeend niet meer voor iedere plaats afzonderlijk het aantal slachtoffers te moeten vermelden. Het thans bekende eindcijfer van bijna vijftienhonderd benadrukt de omvang van de ramp beter dan een versnippering van dit getal over alle getroffen plaatsen. Wel zijn zoveel mogelijk plaatsnamen vermeld, opdat u kunt zien hoeveel steden en dorpen door het water werden verrast.

6.55: Op Goeree komt het water over de dijken. Het elektrische licht valt uit. Katwijk meldt dat het paviljoen Nieuw-Brittenburg aan het strand is verwoest. Toestand in Vlissingen uiterst zorgwekkend. Noodtoestand afgekondigd in Lekkerkerk en Ouderkerk a/d IJssel.

7 uur: Het weerbericht van het K.N.M.I. meldt dat de storm langzaam in kracht afneemt. In Numansdorp zijn twee polders ondergelopen. Op Goeree-Overflakkee is het elektrisch net gestoord, evenals de telefoon. In Stellendam staan de huizen tot aan de daken in het water.

7.28: Verschillende dijkdoorbraken op het eiland Rozenburg. De spoorlijnen Hoek van Holland-Schiedam en Dordrecht-Breda zijn op sommige plaatsen totaal vernield.

8.50: De commandant van het Rode-Kruiskorps verzoekt alle colonnes in Zuid-Holland, Zeeland, Utrecht en Noord-Brabant zich gereed te houden.

9.30: Oproep: Militairen die met verlof zijn, moeten zich onverwijld naar hun garnizoenen begeven. In Spijkenisse is de noodtoestand afgekondigd.

9.58: Veere staat onder water. Bij Wolphaartsdijk is een dijk doorgebroken. Nabij de Moerdijk kwam een lifter, die in de auto van een Rotterdams zakenman had plaatsgenomen, om het leven — het eerste slachtoffer, dat gemeld wordt. Op Walcheren vreest men voor vele mensenlevens. Een noodcolonne van het Rode Kruis vertrekt naar Halsteren. Minister-president dr. Drees en minister Algera begeven zich naar Dordrecht. Voor onze kust zenden steeds meer schepen noodseinen uit. Sleepboothulp wordt gevraagd. Bij Hontenisse is een dijk doorgebroken, waardoor acht mensen om het leven kwamen. Ook bij Ossenisse is de dijk bezweken. Eigenaars van vaartuigen, alom in den lande, worden opgeroepen hulp te verlenen. In Ouderkerk a/d IJssel zijn de dijken op verschillende plaatsen doorgebroken.

Monotoon stromen de onheilstijdingen uit de luidspreker. Heel Nederland is nu ontwaakt. Men zit, vervuld van ontzetting, te luisteren.

'Het gebeurde heeft de omvang aangenomen van een nationale ramp', zegt onze nieuwslezer.

En in de harten van velen, die aan de zondagse ochtendkoffie zitten, welt de vraag op: 'Wat kan ik doen?' Want het is duidelijk, dat alleen door onmiddellijke hulp op grote schaal voorkomen kan worden, dat de catastrofe nog ernstiger wordt.

10.30: Kerktijd voor de gelovigen. Maar hoeveel kerken in het getroffen gebied staan onder water?

In de steden en dorpen, die onbeschadigd de rampnacht doorstonden, wordt gebeden. En de berichtenstroom gaat voort. Bij Rammekens zijn gaten in de

dijk. De Nieuwerkerkpolder en Suzannapolder zijn volgestroomd. Bij Oranjestad zijn de duinen doorgeslagen. Op Zuid-Beveland staat de Reigersbergpolder onder, terwijl Rilland-Bath van de buitenwereld is afgesneden. Minister Beel gaat naar Halsteren.

Intussen verheft het Rode Kruis zijn stem. Door de ether klinkt een oproep tot de bevolking, om goederen voor de geteisterde gebieden af te staan. Een groot-scheepse inzamelingsactie wordt afgekondigd.

Na het middaguur trekken tienduizenden kustbewoners naar de zee kant, om de verwoestingen aan de duinenstrook en aan de boulevards gade te slaan. Landinwaarts melden zich duizenden vrijwilligers om de dijken, die het gehouden hebben, te versterken en om te helpen bij de evacuatie. Uit Zeeuws-Vlaanderen worden dijkdoorbraken gemeld, die reeds in de nacht hebben plaatsgevonden.

Ook bij Dinteloord hebben de dijken het begeven.

Uit de Krimpenerwaard wordt het vee geëvacueerd. Er volgt een mededeling betreffende noodslachtingen van omgekomen dieren. Het Nationaal Rampenfonds dient zich via de ether aan en roept op tot steun. De Leidse studenten stellen zich beschikbaar voor hulpverlening.

De Amerikaanse ambassadeur verklaart zich als eerste buitenlandse diplomaat bereid tot steun. Ook uit België komt een aanbod tot hulp. Bij Papendrecht is de dijk bezweken over een lengte van 70 meter. Op de dijk bij Ridderkerk op IJsselmonde wordt een strijd op leven en dood gestreden. Stellendam staat voor drie-kwart onder water, 's-Gravendeel, Zuidland, Abbebroek worden door de bevolking verlaten. De Ahoyhal te Rotterdam wordt in gereedheid gebracht voor de ontvangst van duizenden evacué's. 's Middags brengt de Koningin, in gezelschap van haar oudste dochter, een bezoek aan Stolwijk, Lekkerkerk en Krimpen a/d IJssel. Zeeland is op dat ogenblik niet bereikbaar.

Wie heeft nog begrip van tijd, als deze rampzalige zondag verstrijkt?

Tegen de avond komt er een bericht: de windkrachten zullen langzaam afnemen. Onmiddellijk daarop weer spoedberichten om hulp. Zandzakken zijn nodig, waterlaarzen en schoppen. En boten!

Een helikopter heeft een verkenningsvlucht boven de eilanden uitgevoerd. Boven Goeree hebben vliegtuigen rubberboten uitgeworpen nabij de ondergelopen boerderijen. Een piloot rapporteert dat in Stavenisse nog vele mensen aanwezig zijn.

Middelhamnis staat geheel onder water, evenals Ooltgensplaat en het eiland IJnngemeten. De radio gaat door met de tragische aardrijkskundelers: Nieuw-Vossemeer en Sint Philipsland zijn volkomen geïsoleerd. Bij Hoofdplaat is de slaperdijk doorgebroken en zijn huizen weggespoeld.

De Canadese ambassadeur heeft een tocht door het overstromingsgebied gemaakt en biedt hulp aan. Ook de Britse ambassade zegt hulp toe. Uit Frankrijk zijn genietroepen onderweg.

Intussen is melding gemaakt van slachtoffers.

In de polder bij Halsteren worden 57 mensen vermist. Acht lijken zijn reeds geborgen. In de polder bij Dinteloord vielen drie doden. Bij Poortugaal: waarschijnlijk zeven slachtoffers.

Het laatste weerbericht voor middernacht wordt omgeroepen: verder afnemende wind. Op maandag zal Prinses Wilhelmina namens Hare Majesteit de Koningin verschillende getroffen gebieden bezoeken. Fijnaart wordt geëvacueerd. De klok slaat twaalf, maar de noodlotstijdingen blijven de ether vervullen.

Kort na middernacht is het dodental gestegen tot 85.
En duizenden mensen verkeren nog in levensgevaar.

3. Tot bijzondere verootmoediging.

Maandag 2 februari.

Een nieuwe datum verschijnt op de rapporten die de verschrikkingen aaneenrijgen. Op Goeree is de toestand kritiek. Hilversum I herhaalt in klemmende bewoordingen steeds weer opnieuw de noodkreet: boten, zandzakken, boten!

Om 1 uur 's nachts geeft de telex van het A.N.P. op: 138 doden. In Dordrecht is men de toestand meester. Texel: 4 doden. Numansdorp: 25 mensen vermist, 's-Gravendeel: tenminste 50 doden. Kortgene: naar schatting 35 doden. Middelharnis: 10 doden. Redders geraken uitgeput en worden door de koude bevangen.

'... tot nu toe ruim 250 doden te betreuren...' zegt de omroeper van de radio-nieuwsdienst in de eerste ochtenduitzending van 2 februari. Het weerbericht voorspelt: 'Iets kouder...'

10.40: Dodental: 303. Voor het eerst wordt melding gemaakt van het eiland Schouwen-Duiveland. De kustwacht van West-Schouwen meldt radio-telefonisch: dijkdoorbraak op verschillende plaatsen. Toestand zeer kritiek. In de overstromde gebieden heerst gebrek aan drinkwater.

In de ochtend brengt Prinses Wilhelmina een bezoek aan Kloosterzande.

Generaal Eddy, commandant van de Amerikaanse strijdkrachten in Europa, arriveert in ons land. De eerste grote giften worden gemeld. Een onbekende geveer schenkt een ton voor het Rampenfonds. Het koninklijk huis schenkt kleding en staat auto's af. Een bericht van de kustwacht te West-Schouwen: situatie ter plaatse 'betrekkelijk hopeloos'. Waarschijnlijk twaalf doden.

12 uur: De dodenlijst telt 394 slachtoffers. De georganiseerde landbouw schenkt een miljoen. Twee doden te Raamsdonksveer. Prins Bernhard breekt zijn bezoek aan Amerika af en keert terug. Te 7 uur 's avonds zijn er 420 slachtoffers gemeld.

Om 8 uur richt dr. Drees zich in een radiorede tot het Nederlandse volk. De Koningin heeft de toestand op verschillende plaatsen in het noodgebied in openschouw genomen. Het koninklijk jacht Piet Hein wordt tot hospitaalschip ingericht.

In Numansdorp zijn 65 doden te betreuren.

22.30: 485 doden. Voor het Nationaal Rampenfonds is reeds een bedrag van twee miljoen bijeengebracht.

Dinsdag 3 februari.

Opnieuw valt een bange nacht, waarin de onheilstijdingen elkaar opvolgen. Een schipper, die in Stavenisse is geweest, bericht dat daar 200 slachtoffers te betreuren zijn. Beschikbaar gestelde radiozenders worden op verschillende plaatsen in het noodgebied in werking gesteld.

Vele landen betuigen hun deelneming en zeggen hulp toe. In de Eerste en Tweede Kamer worden de slachtoffers herdacht. Dr. Drees legt een regeringsverklaring af. In de middag is het aantal doden reeds tot 627 gestegen, maar men spreekt de verwachting uit, dat dit aantal vermoedelijk nog met 250 zal toenemen. Bij Zuidland verdronken zes mensen, toen de rubberboot, waarin zij zich bevonden, in prikkeldraad vastraakte. Nog steeds snellen schepen te hulp, onder anderen vissers van Urk en Scheveningen. Ons land zet de aardappel-export stop.

Amerikaanse, Britse, Franse en Belgische troepen komen aan in het rampgebied, voorzien van doelmatige hulpwerktuigen. Tussen verscheidene vliegvelden en de geteisterde gebieden wordt een luchtbrug onderhouden. Tal van helicopters bewijzen uitstekende diensten bij het reddingswerk.

Transportvliegtuigen werpen zandzakken, werktuigen, voedsel en drinkwater uit op geïsoleerde plaatsen.

4 uur: Volgens een bericht van Rijkswaterstaat is een oppervlakte van 175.000 hectare overstroomd.

Het dodencijfer is gestegen tot 653, welk getal om acht uur 's avonds is gestegen tot 873. Dan weerklinkt een nieuwe onheilstijding: bij Den Bommel op Goeree is de reeds zwaar geteisterde dijk bezweken. Meer dan 2000 vaartuigen vormen één geweldige reddingsvloot. De Tweede Kamer heeft haar zittingen geschorst. In de Eerste Kamer vindt de behandeling van de begroting voortgang.

Buitenlandse hulp blijft in toenemende mate toestromen.

Woensdag 4 februari.

Heel Nederland is gemobiliseerd in de strijd tegen het water. Het Rode Kruis zet de inzameling van goederen stop. De magazijnen liggen tot de nok toe vol. Prinses Wilhelmina vertoeft voortdurend in de noodgebieden, troost brengend en bemoedigend. De Prins komt op Schiphol aan en aanvaardt het voorzitterschap van het Nationaal Rampenfonds. Uit Amerika komt een bericht, dat even vreemd aandoet, maar toch ontroert: een Amerikaanse stad heeft... Bussum geadopteerd, omdat men daar een inwonster van Bussum kende en dacht, dat ook deze plaats door de watersnood geteisterd was...

Intussen zijn ook namen van redders, burgers zowel als militairen, aan de dodenlijst toegevoegd.

Zij lieten het leven, toen zij anderen te hulp snelden.

Duizend man rijkspolitie worden naar het noodgebied gedirigeerd. Grote verontwaardiging wordt gewekt door het bericht dat in enkele plaatsen plunderaars moesten worden gearresteerd. In verscheidene getroffen gemeenten is de avondklok ingesteld.

De evacuatie vindt nog steeds doorgang. De provincies Utrecht en Noord-Brabant nemen vele evacués op. De P.T.T. zal een watersnoodpostzegel ten bate van het Nationaal Rampenfonds uitgeven.

Nog is het gevaar voor nieuwe dijkdoorbraken niet geweken. 300.000 mensen zijn gedupeerd. De gezamenlijke kerken zullen op zondag 8 februari in de kerkdiensten oproepen tot bijzondere verootmoediging. Ook de Mohammedanen zullen die dag een bidstond houden, terwijl van humanistische zijde eveneens wordt besloten de zondag in bijzondere bijeenkomsten de slachtoffers te gedenken.

Buitenlandse diplomaten maken een vliegtocht boven het geteisterde land. Men verneemt, dat tal van mannen, vrouwen en kinderen, na dagenlang wachten op de daken van hun huizen, door koude en uitputting bezweken zijn. Des avonds meldt de radio: 1269 slachtoffers.

Het eerste bericht van constructieve strekking wordt gehoord: uit Papendrecht meldt men, dat het herstel van de dijk goede vorderingen maakt.

4. Drinkwater per tankauto.

Donderdag 5 februari.

Uit Stavenisse komt het bericht van de burgemeester, dat in die gemeente waarschijnlijk 300 doden te betreuren zijn. Geen huis is onbeschadigd.

De Nederlandse territoriale bevelhebber maakt bekend, dat de laatste dijk bij Noord-Gouwe op Schouwen-Duiveland is bezweken. Alle schouwburgen en bioscopen in den lande zullen op de nationale rouwdag gesloten zijn. Het Nederlandse Rode Kruis publiceert een eerste lijst met namen van slachtoffers. Het totaal aantal is inmiddels gestegen tot 1320. Generaal Ridgway is in ons land aangekomen.

De Koningin bezoekt de vluchtelingen in Zeist.

Het bedrijfs- en verenigingsleven ontketent allerwege acties om gelden voor het Nationaal Rampenfonds bijeen te brengen. De directeur-generaal van de Rijkswaterstaat geeft uiting aan de hoopvolle verwachting, dat de dijken voor de volgende winter dicht zullen zijn. In een toespraak over beide radiozenders deelt Prins Bernhard mee, dat sinds zondagmiddag voor het Rampenfonds een bedrag van f 11.500.000 bijeen werd gebracht. Kort na 8 uur komt het bericht: het gat bij Papendrecht is dicht. Het Rode Kruis maakt een tweede lijst van slachtoffers bekend.

Vrijdag 6 februari.

Hoewel nog voortdurend dringende berichten, verband houdend met de toestand en de werkzaamheden in het noodgebied, door de radio worden uitgezonden, schijnt Nederland wat tot rust te komen.

In Amerika wordt door president Eisenhower een kabinetcommissie ingesteld, die plannen zal maken voor een zo doeltreffend mogelijke hulpverlening aan de getroffen gebieden. Voorzitter is de minister van buitenlandse zaken, John Foster Dulles, die tezamen met het hoofd van het bureau voor wederzijdse beveiliging, Harold Stassen, op deze dag juist een reeds tevoren aangekondigd diplomatiek bezoek aan Nederland brengt.

Men begroot, dat de ramp Nederland op een exportschade van f 200.000.000 komt te staan.

In verband met het naderende week einde, doet de regering een dringend

beroep op de bevolking zich niet onnodig naar het rampgebied te begeven. Aanwijzingen voor het bergen van de kadavers van de tienduizenden stuks omgekomen vee worden bekendgemaakt.

Prins Bernhard bezoekt per helicopter opnieuw de noodgebieden en landt onder andere in Zierikzee, waar hij de bevolking toespreekt en aandringt op onverwijld evacuatie. De inwoners van het stadje tonen weinig genegenheid om hiertoe over te gaan, doch de Prins wijst met klem op het nog steeds dreigend gevaar.

Tot vrijdagavond ontving het Rampenfonds een bedrag van f 17 miljoen. Een eerste voorlopige regeling van schade-uitkeringen wordt bekendgemaakt. Op de avond van 6 februari is het dodencijfer gestegen tot 1372.

Zaterdag 7 februari.

Uit de kranten blijkt, dat ons land zich realiseert dat ook Engeland en België zwaar getroffen zijn door de stormramp. Diepe erkentelijkheid wordt getoond voor de daadwerkelijke hulp, die deze landen desondanks aan Nederland geboden hebben. Uit Zeeland wordt meegedeeld, dat alle schepen, die niet direct bij de evacuatie betrokken zijn, naar huis kunnen terugkeren, met uitzondering van de verbindingsschepen. Uit de Ahoyhal in Rotterdam worden de laatste tijdelijk aldaar ondergebrachte vluchtelingen naar elders afgevoerd. Talrijke café's in alle gemeenten maken bekend dat zij op de nationale rouwdag gesloten zullen zijn. De gezamenlijke inspanning tot het bijeenbrengen van gelden voor het Rampenfonds wordt onverminderd voortgezet.

Er is thans tekening in de situatie gekomen en de aanvoer van voldoende nieuwe werkkrachten en materialen is gewaarborgd. Aan de dijken gaat het werk door. Hier en daar zijn reeds sterke pompen aangebracht, om het water uit ondergelopen polders af te voeren. Enorme hoeveelheden kadavers komen bij wagen- en scheepsladingen tegelijk bij de destructiebedrijven aan.

De slachtoffers zijn, voor zover ze geborgen konden worden, ter aarde besteld. Sommigen in inderhaast gedolven graven aan een dijk. In de evacuatiecentra blijkt, dat verscheidene getroffenen geestelijk niet opgewassen waren tegen de doorstane emoties. Tragische gevallen van psychische storingen doen zich voor.

Aan de andere kant lijkt het gevaar voor epidemieën gering, mede door de lage temperatuur van het water, waarin nog talrijke kadavers van koeien en ander vee rondrijven. Drinkwater wordt in verscheidene getroffen plaatsen per tankauto of -schip aangevoerd.

Laat op de zaterdagavond luiden de klokken de zondag in. Een week is voorbij gegaan. Een week van ontzetting en van nameloos lijden voor velen, maar ook

een week, waarin de beste eigenschappen van ons volk tot uiting kwamen. Veel hulp is Nederland toegestroomd, uit alle windstreken. Niet minder dan dertig landen hebben metterdaad bijgedragen tot leniging van de nood. Wij kunnen daarvan slechts met grote dankbaarheid gewag maken, wetend dat ons volk die hulp even spontaan mocht aanvaarden als zij werd aangeboden. Want Nederland heeft zelf het uiterste gedaan. En Nederland blijft zich inspannen, tot de erfvijand, het water, weer teruggedrongen zal zijn. Tot herstelde dijken, nog sterker en hoger dan voorheen, volgende geslachten zullen vrijwaren voor een ramp, zoals in 1953 in de prille februari maand plaatsgreep.

5. *Het is zo maar een dorp.*

Een halve maand na de fatale nacht, dringen wij, voorzien van een bijzondere vergunning, nogmaals tot het hermetisch afgesloten rampgebied door. Wij kiezen zo maar een dorp — één van de honderden. De bewoners vertoeven elders — grotendeels in het Utrechtse, waar de bevolking alles doet om het leed van hen, die van huis en haard verdreven werden, te verzachten.

Wij noemen de naam van dit dorp niet. Het kan elk dorp, elk stadje zijn in het gebied dat door het verwoestende water besprongen werd. Enkele families, wier huizen boven op een binnendijk staan, zijn gebleven. Het huis van de dokter ligt op een hoogte, aan een soort plein. Er vóór wappert een groezelige Rode-Kruisvlag. De dokter heeft zijn huis, toen de dijken rondom het dorp braken, opengesteld voor de dorpsbewoners. Tegen een boom is een primitief bord opgehangen, een stuk karton, waarop met duidelijke rode letters staat: 'Gummihandschoenen en desinfectiemiddelen in de garage. Ook voor kleine wonden!!' Op de gevel zijn proclamaties van de burgemeester opgeplakt. Het is druk op dat pleintje voor het doktershuis.

Er komen drie, vier dijken op uit en vrachtauto's en luxe-wagens, alle met een plakkaat tegen de voorruit, manoeuvreren langs elkaar heen. Rijkspolitie regelt het verkeer.

Achter het doktershuis is het dorpscentrum: een langwerpige vijver, waarin een muziektent staat. De huizen rondom vertonen aan de voorgevel alle een donkere streep: het merkteken van het water, dat ook hier is doorgedrongen. Men kan hier weer lopen, al staat het water in de vijver nog gelijk met het wegdek. Men kan zelfs de grote dorpskerk, aan de andere kant, met droge voeten bereiken.

Maar dan is het ook afgelopen. De rest van het dorp, aan gene zijde van de kerk, wordt nog omspoeld door het water, dat nu door een dunne ijslaag bedekt is. 't Is maar goed dat 't is gaan vriezen', zegt de man die ons vergezelt. 'Dat vermindert het gevaar voor besmetting. Er worden nog steeds kadavers geborgen.'

De man is z'n stem kwijt. Hij is hees. Hees van het schreeuwen en van de koude en de inspanning, die al die dagen duurde. Hij is er met een bootje op uitgetrokken om in de polders rondom mensen van de daken der boerderijen te halen, hij heeft gewerkt op de dijken op de bedreigde plaatsen, dagen en nachten achtereen. Hij is één van de mannen, die in het uur van het gevaar leiding wisten te geven in het dorp, samen met de dokter en nog enkele anderen.

'Weet je wie leiding gaf bij de dijk?' vraagt de man met klankloze stem. . . Een

polderwerker. Die wist waar een doorbraak kon komen. Die wees de plekken aan die versterkt moesten worden. En hij had gelijk.

Dat bleek later.'

Hij gaat ons voor, de kerktoren in. We klimmen omhoog en kijken dan uit over een onafzienbaar watervlak, dat verstarde is onder de ijslaag. De dijken vertonen hier en daar onderbrekingen. De man wijst er naar. . . 'Ginds, bij die molen zijn vier huizen totaal weggespoeld. Daar kwamen tientallen mensen om, die dachten dat ze veilig waren, omdat het een binnendijk is. De rivierdijk, voor het dorp, heeft het gehouden. Het water is van opzij gekomen. De buurt achter de rivierdijk wordt alweer leeggepompt. Over 'n paar dagen kunnen de mensen daar weer in hun huizen. Bij de molen is de ergste klap gevallen. Wat er nog staat kan elk ogenblik instorten.'

We klimmen weer omlaag, naar de stille, dode wereld rondom de kerk. Hier en daar steken grafzerken even boven het water uit. Rondom staan de vriendelijke dorpshuizen, de meeste tot de raamkozijnen in het water. Keurige gordijnen hangen voor de ruiten. Sommige deuren staan open. Maar niets beweegt. De vorst heeft het water, dat alles in zijn greep houdt, doen verstarren.

' . . . En toch zakt 't', zegt de man. 'Kijk maar!'

Dan lopen we naar de dijk, bij de molen, waar het water zovelen meesleurde in de rampnacht. De huizen zijn ruïnes.

'D'r zijn veel foto's gemaakt', zegt de man.

'Maar het ergste is niet te fotograferen. Het ergste is: alleen maar 'n lege plek. . . ' Hij maakt een armgebaar naar de plaats waar de dijk is weggeslagen.

'Hier stonden huizen', zegt hij.

Tussen de rommel en het wrakhout bij het dijkgat ligt een verdoosje van een kind, naast een verbrijzelde schemerlamp. Er ligt ook een lange, rode sliert, in grillige kronkels: overgordijnen, aan elkaar geknoopt. . . Daarmee hebben de mensen, toen het water de fundamenteën van hun huizen al weg sloeg, nog getracht elkaar op de dijk te trekken.

We keren terug. Een vrachtauto, met zware stukken buis beladen, hobbelt over het met zandzakken en planken herstelde wegdek.

'Ha, een nieuwe pomp', zegt de man. 'De boel moet droog. Als de dijken dicht zijn, gaat 't gauw.'

In het drooggevalle deel van het dorp hangen vloerkleden en kleren aan de drooglijnen. Een vrouw wringt een dweil uit. Een andere vrouw zeult emmers water aan.

Het is zo maar een dorp. Ergens in de streken, die wij nu aanduiden met de onheilspellende benaming, die zo snel burgerrecht verkreeg, in het spraakgebruik: het noodgebied. . .

6. De huiver van Stavenisse.

Abraham Jacob Smits werd in 1929 te Stavenisse geboren als oudste van zes kinderen. Zijn vader had een landbouw- en veeteeltbedrijf, waar A.J. zodra hij van school kwam, in ging werken.

Het leven van de heer Smits wordt gekenmerkt, zoals hij zelf zegt, door enkele duidelijke hoogtepunten (ze zouden ook dieptepunten genoemd kunnen worden). Het zijn de oorlogsjaren '40-'45 en acht jaar later de grote watersnood, kortweg de Ramp genoemd. In Stavenisse spreekt men nog altijd van vóór de Ramp en ná de Ramp. Dat is een tijdperk-aanduiding die altijd opgaat, ondanks het feit dat het al weer 20 à 25 jaar geleden is. Het gebeuren heeft dan ook een geweldige verandering in het persoonlijke en dorpsleven gebracht. Daarnaast blijven natuurlijk ook de uitdrukkingen vóór en ná de oorlog van kracht. Dat is in heel Nederland het geval en vermoedelijk in heel Europa.

Als je aan Smits vraagt wat hem het sterkst is bijgebleven, de oorlog of de ramp dan antwoordt hij dat het hem beide heel sterk in herinnering bijgebleven is. Toen de oorlog uitbrak was A.J. elf jaar. Op zijn ontvankelijk gemoed maakte

A. J. Smits.

dat toen een geweldige indruk... 'Ik dacht eigenlijk dat een oorlog niet te overleven was. Ik herinner me een vreselijke angst. In 1944 werd heel Tholen geëvacueerd en kwamen wij terecht in het land van Altena. Ik dacht dat ik nooit weer thuis zou komen. Ik was ontzettend verknocht aan mijn geboorteland en nu kon ik zestien maanden lang er geen kijkje gaan nemen. In die zestien maanden heb ik het dan ook geen dag naar mijn zin gehad, kan ik wel zeggen. Het was voor mij iets onvergetelijks toen we weer mochten terugkeren, weliswaar in een min of meer verwoest dorp, maar toch THUIS! De verwoesting was toen trouwens toch wel minder als terstond na de ramp, toen praktisch alles in puin lag'.

De heer Smits heeft nooit gestudeerd, hoewel hij achteraf toch wel graag een opleiding gevolgd zou hebben en er zeker ook wel de intelligentie voor heeft. Hij heeft altijd in de landbouw gezeten, maar zijn interesse is nogal breed. In 1953 kwam de Ramp, daarover straks meer, en in 1955 trouwde hij, omdat het hem eindelijk mogelijk bleek een woning te bemachtigen. Hij had al van jongsaf politieke interesse, die voornamelijk uitging naar de Staatskundig Gereformeerde Partij. In 1962 kwam hij als vertegenwoordiger van deze partij in de gemeenteraad van Stavenisse en bracht het later zelfs tot wethouder (1962-1971). Daarna nog weer een poosje raadslid van de nieuwgevormde gemeente Tholen, waarvoor hij in 1972 om gezondheidsredenen moest bedanken, wat hem nogal aan het hart ging. De S.G.P. is in Stavenisse een invloedrijke partij, bleek me uit het gesprek met deze ras-S.G.P.-er.

Ik bezocht de heer Smits op 7 december 1973 in zijn woning aan het uiterste puntje van het eiland Tholen (hij verhuisde in 1960 naar deze hoek). Toen ik in Stavenisse reed, zag ik een man naderen die enigszins oplettend rondkeek. Ik besloot hem naar de weg (in dit geval de woning van de heer Smits) te vragen. Zo gedacht, zo gedaan. Ik verduidelijkte dat ik *die* Smits bedoelde, die een boekje over de ramp geschreven had. Een brede glimlach verscheen op het gelaat van de Zeeuw.

'Dan bent u Rik Valkenburg'... zei hij plotseling triomfantelijk. Verbaasd informeerde ik hoe hij mij kende. Het bleek dat de man Smits' schoonvader was en van mijn komst afwist. We schudden elkaar als oude vrienden de hand, waarna hij me perfect de weg wees. Ik reed nog een eind door naar het eindpunt van Tholen (soms had ik het gevoel dat ik naar het eindpunt van de wereld op weg was) en kwam bij een merkwaardig uitzichtpunt. Vlakbij ruiste het water van de Oosterschelde en had ik een riant uitzicht op Noord- en Zuid-Beveland, op Duiveland en helemaal naar rechts op St. Philipsland.

En toch... toen ik hier stond op deze kille decemberdag, huiverde ik. Nooit zou ik het verhaal over Stavenisse hebben kunnen beschrijven, zoals ik het nu gedaan heb, als ik niet eerst hier had gestaan en de geheimzinnige dreiging

voelde van de wateren rondom. Ik zag als het ware de heroïsche strijd der golven tegen de 'machtige' dijken en proefde de angst van de in de duisternis overvallen bevolking van Stavenisse. Ik hoorde hun geschrei en geweën. Ik ontwaarde de zich aan hun ouders vastklemmende kinderen op de smalle nok van een huis. Ik zag ze ondergaan in de golven... Het deed mij huiveren...

In mei 1956 verscheen er bij Uitgeverij J.P. van den Tol van de hand van onze A.J. Smits een boekje over de ramp getiteld: 'Stavenisse door storm en vloed verwoest'...

Uit dit werkje bleek mij dat Smits naast de schop en schepel ook behoorlijk met de pen kan omgaan. De paperback geeft een goed beeld van wat er zich in en rond Stavenisse afspeelde in die verschrikkelijke tijd. Hij hoopt ook nog eens te schrijven over de kerkelijke en burgerlijke historie van Stavenisse.

Stavenisse blijkt volgens A.J. Smits een oppervlakte te beslaan van circa 1000 ha. In 1952 woonden er ongeveer 1750 zielen. Reeds in 1206 wordt de plaats genoemd (Staaftnesse) en is dan een afzonderlijk eiland, dat in de geschiedenis ontzettend veel van het water te verduren heeft gehad. Zo vloeide het in 1304 geheel onder.

Tijdens de grote watersnood op 26 september 1509, bekend als de Cosmusen Damiramusvloed, was dat weer het geval en 90 jaar bleef de toestand zo. Pas in 1599 werd overgegaan tot inpoldering van de tegenwoordige Stavenissepolder, waarbij een gedeelte van het oude eiland voor altijd aan de zee moest worden prijsgegeven.

Door de Ambachtsheer werd tien gemeten land (een gemet is een Zeeuwse oppervlaktemaat, 2½ gemet is 1 ha.) afgezonderd, waarop een kerk gebouwd werd en ieder naar behoefte op mocht bouwen, tegen betaling van erfpacht. Zo werd de grondslag gelegd van het tegenwoordige Stavenisse.

7. Een merkwaardige profetie.

Ik neem nu een hoofdstuk over uit het boekje van de heer Smits. Een hoofdstuk met een zeer gedenkwaardige inhoud waar ik niets vanaf wil doen, of aan toe wil voegen. Ook houd ik het in de oude taal en stijl, waarin het geschreven is. Het spreke voor zichzelf. . .

'Zondag 25 januari 1953 is een gure winterdag. Hoewel het reeds in december van het voorgaande jaar gevoren had en de wereld onder een sneeuwkleed bedekt had gelegen en alles er op scheen te wijzen dat er een strenge winter voor de deur stond, was geen der voorspellingen uitgekomen. . .

Januari had zich gekenmerkt als een sombere, mistige maand. Op bijzondere wijze zelfs, dagen aaneen was de zon niet zichtbaar geweest en hadden zware nevels, die in dit jaargetijde niet veel voorkomen, dorpen en velden in een floers gehuld, zodat de anders zo schone vergezichten over de Zeeuwse landen en wateren aan het oog onttrokken waren. . .

't Was of de sombere stilte in de natuur zich aan de mensen had meegedeeld en haar stempel op het dagelijks leven drukte. De arbeid op de velden riep niemand, die lagen immers in winterse rust, zodat de meeste mensen hun tijd binnenshuis doorbrachten. Waar men anders op vaste plaatsen bij de haven een groepje mannen vergaderd zag, die de dingen van de dag bespraken, zag men nu tevergeefs rond. . .

Het laden of lossen van schepen, dat anders altijd belangstelling trok, zag men nu niet. Geen ander beroep, waarin men meer door mist tot werkeloosheid gedwongen wordt, dan 't schippersvak.

Zo op het oog ligt het dorp in stille rust; de dagen rijen zich aaneen en de landman maakt reeds plannen voor het komende voorjaar. Wanneer de natuur tot nieuw leven opbloeit, komt voor hem ook de drukte, als alles weer ingezaaid moet worden. Van de grond moet men het hier hebben, daar hangt het bestaan en het dagelijks brood vanaf, hoewel Eén het moet zegenen. Men weet nog wel, dat niemand het in zijn hand heeft, groei en wasdom te geven. Eén is er die het vruchtbaar maakt. . .

Maar thans mogen geen aardse gedachten de zinnen afleiden, 't is avond van een aan God gewijde dag. Het gelui der klok roept de mensen op, zich rond Zijn Woord te scharen. Vele deuren openen zich om de bewoners aan de roep gehoor te laten geven. . .

Hoort men het wel, het is niet de klok die roept, maar de Heere Zelf spreekt:

"Gedenkt de Sabbathdag, dat gij dien heiligt". Ieder weet het, het is plicht om naar de kerk te gaan; dat hoort zo. Het is altijd zo geweest. Van geslacht op geslacht is het gewoonte geworden. . .

Slechts weinigen gaan om een gegronder oorzaak!

We bevinden ons tussen de schare kerkgangers en zitten neer zoals anders, of niet? Is er niet een onbestemd gevoel? Een drukkend iets, dat zich niet verklaren laat? Men meent het reeds te weten; straks komt de voorganger binnen en zal er een predikatie gelezen worden in verband met de achterliggende feestdagen. Men is gewoon die gebeurtenissen uit de Schrift o.a. over Simeon en Anna de profetes, in herinnering te houden. Maar nee, 't is toch niet zo! Als de voorganger (ouderling J.W. Slager) de tekst afleest is het uit Psalm 119:120: "Het hair mijns vleesch is ten berge gerezen van verschrikking voor U, en ik hebbe gevreesd voor Uwe oordelen". Dat is wel wat bijzonders, op deze tijd een biddagspreek van vader Smijtegelt. . . Met gepaste aandacht wordt het voorlezen van deze ernstige stof aangehoord. Het spreekt een ieder hoofd voor hoofd aan, deze bedreiging van den God des Hemels tegen een zondig en afwijkend volk. Zijn grote lankmoedigheid wordt voorgesteld, daarbij het vele goede ons nog geschonken al tijden achtereen en bovenal de Gereformeerde Waarheid, wat een zegen, wanneer dat nog in een land, stad of dorp mag gehoord worden.

Maar wat staat er tegenover van onze zijde? De Heere moet klagen: "Ik heb kinderen grootgemaakt en verhoogd, maar zij hebben tegen Mij overtreden". Wie is in staat om de mate der ongerechtigheid te overzien. Het kan niet anders, of de Heere zal bezoeking doen. Hoort maar de bedreiging van Zijntewege. Hoewel 't vrede is drukt ons Gods toorn die over het land is ontstoken. Het is of overal de vloek op ligt; de zegen gaat overal uit weg. . .

Er dreigt een totale ruïne, dat God ook onze dijken zal doen doorbreken. Zo gij u niet bekeert zegt God, gij zult allen desgelijks vergaan. Dat hangt ons boven 't hoofd, gij moogt het wel weten. Een gehele ondergang dreigt ons. Waarom? Wel de zonden wassen steeds aan, onder de zegeningen en slagen en dat wij onder de zegeningen nog niet beteren. En daar is geen waarschijnlijkheid, dat wij het belijden zullen of dat wij ons zullen bekeren. Daar het zo staat, staat de bezem des verderfs daar niet? . . .

Zo horen de mensen het aan, dat de voorganger de woorden van dien ouden boetgezant Smijtegelt voorleest. Wat heeft dat alles toch te beduiden vraagt ieder zich af, men ziet het op de aangezichten der toehoorders, dat men luistert met beklemden harten. . .

Maar meer nog, als de predikatie ten einde gelezen is, richt de voorganger nog een vermanend woord tot de gemeente. En dan zegt hij dat hij er vanavond van Godswege toe gedwongen is, deze preek te lezen. Waarom en waartoe dat weet hij ook niet en hij is ook niet geroepen te profeteren, maar de indrukken Gods op zijn ziel doen het hem gevoelen, dat er wat te gebeuren staat. Hij moet het de

'Nee, die is al lang dood' . . .

'Zou u het accepteren als men uw vader belasterde?' . . .

'Nee, daar zou ik kwaad over worden' . . .

'Nu dan, kapitein, God is mijn hemelse Vader geworden om Christus wil en ik ben eeuwig Zijn kind en nu kan ik het niet verdragen als de Naam van deze Vader gelasterd en gesmaad wordt en daarom getuig ik daartegen' . . . De Heere gaf Potappel veel vrijmoedigheid om te spreken, en de toorn en grim-migheid van de kapitein week. Rustig zei hij: 'Gij kunt vertrekken' . . .

In de paardestal riep de kapitein toen alle meerderen van Potappel bijeen en beval hen dat niemand de militair Potappel meer mocht lastig vallen met vloeken. 'Ik heb het onderzocht — sprak hij — en de man méént het met zijn godsdienst' . . .

Vanaf die tijd werd de kapitein Potappel's weldoener. De soldaat kon alles van zijn kapitein gedaan krijgen.

De korporaal echter zinde op wraak. Hij wist dat Potappel angst voor paarden had. Daarom gaf hij hem het kwaadste paard dat op stal stond. 'Als je dat paard kamt — zei hij met een gemeen lachje — moet je zijn staart vastpakken' . . .

Nu wist die kerel, dat dan het paard met zijn benen alles kapot sloeg. Potappel, geen kwaad vermoedend, deed gelijk hem gezegd was en zie . . . het paard sloeg niet!

Gods bewarende Hand was over hem.

Toen de majoor binnenkwam zei deze: 'Potappel, wat doe je toch?' . . . Verschrikt antwoordde hij: 'Niets bijzonders, majoor, ik ben mijn paard aan het schoonmaken' . . .

'Slaat hij dan niet, als je zijn staart vastpakt?' . . .

'Nee majoor, trouwens mijn korporaal heeft mij dat bevolen' . . .

Het slot van het liedje was, dat de korporaal bestraft werd. Later werd de korpo-raal in het kamp Oldebroek plotseling krankzinnig en werd naar een gesticht vervoerd' . . .

Slager vervolgt: 'Op 24 jarige leeftijd werd Potappel gevraagd om voorganger te worden van de kleine gemeente te Stavenisse. Daar had hij echter geen zin in. Hij ging liever naar Lisse, (hij kon daar bij vrienden komen, in de bloemeteelt) tussen de bloemen, maar daar kreeg hij geen vrijmoedigheid toe.

Na een innerlijke worsteling van vier weken overreedde hem de Heere om in Stavenisse te blijven waar hij 46 jaren het gewichtige ambt van ouderling heeft mogen bedienen!

Hij heeft zijn leven daarvoor mogen geven en heeft getracht in alle eenvoudigheid op het ene nodige te wijzen. Volgens Ds. Slager had Potappel de laatste jaren van zijn leven een voortdurend verlangen om bij de Heere te zijn.

'Menigmaal heb ik bij hem gestaan op de dodenakker, bij een graf.

Dikwijls zei hij dan:

"Vrome, vroeg gestorven vrienden,
Slechts zijt gij mij wat vooruit.
Maar ik zal u allen weder vinden,
Als Jezus voor ons het graf ontsluit!"

Voor zijn einde kwam, zei hij vaak (hij kwam elke avond bij mij):

"Alweer een dag voorbij" . . .

Of aan het einde van de week: "Weer een week om, die behoef ik gelukkig niet meer opnieuw te beginnen" . . .

Hij was volkomen bereid om zonder verschrikking de eeuwigheid in te wandelen. Hoe groot! . . .

Toen brak voor hem de laatste zondag aan, tevens de laatste zondag in de maand januari 1953. Reeds jarenlang gingen wij samen de gemeente van Stavenisse voor. 's Middags las Potappel een preek over "Het heilig Recht van God", van Justus Vermeer. 's Avonds was het mijn beurt en ik had reeds een preek opgezocht, maar ik voelde een innerlijke drang een andere predikatie te kiezen. Ik werd bepaald bij deze woorden uit Psalm 119 "De hairen mijns vleesches zijn ten berge gerezen van verschrikking voor U en ik hebbe gevreesd vanwege Uw oordelen" . . .

Na de preek móest ik de gemeente waarschuwen voor het naderende oordeel. Toen kwam de volgende Sabbath, die nacht van 1 februari 1953, die met recht de naam van rampnacht mag dragen' . . .

9. Mens en dier. . .

Ik vraag ook de heer Smits naar Potappel. Heeft Smits hem gekend? . . .

'Zeker heb ik hem gekend. Het was een man van wiens persoon eerbied en respect afstraalde. Ook was hij geliefd in Stavenisse, als voorganger der Oud-Gereformeerde Gemeente. Vanaf mijn zesde jaar heb ik bij hem ter catechisatie gegaan en vele malen persoonlijke ontmoetingen met hem gehad. Hij was een man die altijd van zichzelf afwees. . . bijzondere mensen zijn er niet, wel mensen met bijzondere genade.

Maar ook buiten zijn kerk had hij een goede naam. Zo was er eens een liberale burgemeester, die eigenlijk hoegenaamd geen contact met hem had, maar die toen zijn zoon ernstig ziek werd, er op stond dat Potappel voor hem bidden zou. Hij ging dat speciaal bij Potappel vragen. Potappel was een man die direct de leiding nam. Over wereldse zaken sprak hij weinig. Alleen het hoogst noodzakelijke. Hij was wat driftig van aard, maar zeker niet stuurs of zo. . .

Hij nam in Nederland eigenlijk een heel apart kerkelijk standpunt in. Zoals met Ds. Ledeboer en Ds. D. Bakker. In 1936 heeft Potappel de eerste steen gelegd van het huidige kerkgebouw van de Oud-Geref. Gemeente in Stavenisse.

Hij hield een korte toespraak waarin hij o.a. zei: "Was het gebleven zoals het was ten tijde onzer vaders, toen Gods volk dáár (hij wees met zijn vinger naar de Hervormde kerk) zijn vuur- en haardstede had, nooit of te nimmer zouden wij onze handen naar deze steen hebben durven uitsteken" . . .

Voor Potappel was de Afscheiden Kerk wat dat betreft een noodwoning naast de Grote Kerk.

Die twee diensten toen 's zondags vóór de Ramp maakte ik zelf ook mee. In mijn boek heb ik geprobeerd mijn gevoelens weer te geven van die zondagavond. Iedereen onder die dienst voelde aan, vooral tijdens dat waarschuwendende woord, dat er iets stond te gebeuren. Ik heb van mijn leven niet zo'n ernstige dienst meegemaakt'.

Waarom schreef Smits eigenlijk zijn boek? . . .

Smits: 'Och ik liep er eigenlijk al lang mee rond. Ik had reeds aantekeningen gemaakt, eigenlijk met het doel om die voor mezelf te houden. De eerste jaren na de Ramp verschenen daar toch al zoveel boeken en boekjes over. . . Niettemin waren de meeste alleen maar verhalend, echte verslagen waren er niet zoveel, concludeerde ik later. Toen kwam de gedachte bij mij op dat het voor de bevolking in boekvorm zou verschijnen. Ik houd veel van historische verhalen, van geschiedenis dus.

Wat mijn boek over de Ramp betreft, daaruit zal blijken dat het lot van de dieren mij ook ter harte gaat.

Als ik een dier zag verdrinken, of als het reeds verdronken was, ging mij dat in de eerste plaats aan het hart voor het dier zelf. Dan pas voor de schade die het had veroorzaakt. Ik vind het erg als een dier omkomt. Eerlijk gezegd heb ik er nog een erge hekel aan om b.v. een haan de kop af te hakken, al is het dan gewoon voor de middagpot. Wat de Ramp betreft, ik beschouwde het als een schuld, dat de dieren vanwege onze zonden omkwamen.

Voor de oorlog kocht mijn vader een paard. Het beestje werd 23 jaar en heeft dus de oorlog en de evacuatie meegemaakt. We kwamen terug met twee oude koeien en dat oude paard. Inmiddels stierf ook mijn vader. Daarna moesten we ons oude, trouwe paard verkopen voor de slacht! Toen dat gebeurde hebben moeder en ik samen gehuild.

Dat herinner ik me nog heel sterk' . . .

10. In blinde razernij. . .

Als ik de heer Smits vraag naar zijn belevenissen tijdens de grote waterramp, zou hij uren kunnen blijven doorvertellen. Dan schiet dit hem weer te binnen, dan dat. . .

Om een geordend verhaal te krijgen, spreken we samen af dat wat hij mij persoonlijk vertelt, ik zal 'mengen' met gedeelten uit zijn boek.

Op de vraag hoe het verder ging, na die gedenkwaardige zondag 25 januari 1953, komt dan het volgende bescheid: . . .

'De week na de vijftiengste liep uit op stormweer. Vanuit de Noordzee werd het opgestuwde water de Oosterschelde ingedreven en kwam tot meer dan normale hoogte en zoals dan altijd gebeurde kwam het water op de havenkade. . . Op zichzelf werd dit als niets verontrustends beschouwd, dit viel in de wintermaanden meer dan eens voor. Dan groepten de mensen op de haven samen en natuurlijk was het hoge water het onderwerp der gesprekken. De een had dit meegemaakt met storm en een ander weer wat anders. Vooral de hoge waterstand van 1906 werd opgehaald, toen het water zo hoog vloeiende, dat men met een roeiboort over de Stoofdijk voer. Ook de beruchte septemberstorm van 1911 lag bij velen nog vers in het geheugen, toen een aantal dorpelingen bij het lossen van basaltsteen, op zee in groot levensgevaar verkeerd hebben. . .

Maar daar bleef het bij, dijkdoorbraken, waarbij mensenlevens te betreuren waren, dat had zelfs de oudste hier niet meegemaakt. Men dacht daar eigenlijk ook nu niet aan; dat was nog nooit gebeurd, de dijken waren hoog en sterk, die zouden het wel houden, zo werd er gedacht. Men wist de tijd van hoogwater en nauwlettend zag men toe, of het nog niet gevallen was. Maar jawel, de storm werd niet minder, hij nam veeleer nog in kracht toe. Maar het water ging zakken. De een na de ander zocht nu met dit weer zijn woning op en daar de avond viel, bleven de meeste mensen bij de behaaglijke warmte van de kachel. Hoe meer de nacht naderde hoe erger de storm werd; men kon wel spreken van een orkaan. Hij bulderde over zee en land, rukte dakpannen en schoorstenen omver en wat de meeste mensen niet wisten, het water werd opgestuwd tot ongekende hoogte. . . Slechts enkelen, die in de late avond huiswaarts keerden, zagen het water in de haven ongewoon hoog. Het was de tijd dat het laag water moest zijn, maar zie, de door de storm opgezweept golven sloegen met geweld op de kade. Dat gaf toch wel te denken. En het dorp, hoe stond het daarmee?' . . . vroeg de heer Smits zich af.

Wel, Stavenisse was ter ruste gegaan.

Ondanks het gebulder van de orkaan. . .

Hier en daar brandde nog een lichtje in een woning, alsof men aarzelde om naar bed te gaan.

Het leek of de huizen waggelden in een blinde razernij der tuimelende vloedden.

Grimmig klonk de doffe stem van de wind. . .

Dan weer hol, dan weer bol, soms joelend en jankend als een getergd dier, belust op prooi. . .

'Klonk onheilspellend!

De God der ere donderde op de grote wateren.

Sommigen beefden op hun bedden.

O, God, wat gaat Gij doen? . . .

Maar anderen beseften het gevaar niet. Immers, het zou morgenvroeg, om 4 uur vloed zijn, dus voor de zee behoefde men nog niet zo bang te zijn. . .

Echter in de nabijheid van de haven onderkende men het dreigende gevaar. Beschut door een muur of een huis zag men toe, hoe enkele mannen, door angst en plicht daartoe geroepen, de vloedplanken op hun plaats begonnen te brengen.

Er werd weinig gesproken. . .

Gedacht werd er des te meer!

Het water steeg en steeg. . .

Machteloos moest men toezien.

Langzaam kwamen er meer mensen aan de haven. Er was maar weinig voor nodig om de ernst van de toestand in te zien.

Men stond als aan de grond genageld, waardoor men vergat het dorp te gaan waarschuwen.

Onmetelijke massa's water werden op de donkere zee voortgezweept en stortten zich verwoed op de dijken, grimmig en vastberaden.

Opens! . . .

Boven het gerommel van de donderende orkaan klonk plotseling het angstige, schrikbaanijgende geloei van de brandweersirene op de toren. Huuh. . . men huiverde!

Het was vrouwens hoog tijd.

Het kon nog maar enkele ogenblikken duren.

De bewoners van het dorp, enigszins verwijderd van de haven dus, meenden dat er brand was uitgebroken. Ze stapten uit hun bedden en gingen even later de straat op, velen, om nooit meer hun dierbare woningen binnen te treden.

Op de lager gelegen gedeelten van het dorp maakten verschillende mensen

zich nu op, om alvast een beter beschut plekje te zoeken bij familie of vrienden op hoger gelegen plaatsen. Anderen sjouwden in arren moede inderhaast hun huisraad op zolders en vlieringen. . .

Maar ook waren er die verlamd van schrik, verstomd toekeken, niet meer in staat tot handelen.

De algemene schrik en ontsteltenis werd onbeschrijfelijk. Zou nu toch werkelijk de geschiedenis van heel vroeger zich gaan herhalen? Bleken de dijken dan toch niet deugdelijk genoeg? En men had er nog wel op vertrouwd. Als een pijlscherpe rietstaf begon reeds dit vertrouwen de steunzoekende hand te doorboren. Wilde angstkreten klonken door het stormgeraas. Schreiende kinderen klemden zich vast aan hun radeloze ouders, met als achtergrondgeluiden het klagende geloei van het naar buiten gedreven vee, dat de warme stallen had moeten verlaten.

Achter dit alles stond mokerhard de dreigende verdrinkingsdood. . .

Dan gebeurt het! . . .

Instinctmatig zoeken de begerige golven naar de zwakke plekken, althans zwak in de context van de situatie.

Wilde strijdkreten uitstotend beuken ze de smalle havendijk aan de oostkant.

Eindelijk beginnen ze succes te krijgen. De dijk begint te wankelen. Heftiger wordt de aanval. Vereend rukken de watermassa's op, onder aanvoering van hun commandant, de wind, die hen aanwakkert en voortjaagt. Al de in de dijk ingebouwde menselijke krachten spannen zich tot het uiterste, aanvoelend dat er sterkere krachten bezig zijn dan de menselijke. . .

Dan opeens stormen de vaandel dragers der waterregimenten over de dijk, een weg banend voor de legioenen die hen volgen.

Met een ontzettende kracht golft de ene slagorde na de andere over de bezwijkende dijk. Met donderend geweld wordt nu de dijk van alle kanten beetgegrepen en onder het 'schallende hoera-geroep' van de woedende baren wordt de hele havendijk weggerukt.

De weg naar de Margarethapolder ligt open. . .

Slechts enkele minuten later is deze gehele polder met de zee gelijk. O, dodelijk tijdsgewricht! . . .

Bijna op hetzelfde moment dat de brandsirene klonk, had het woedende water zijn doel bereikt en gutsten in onmetelijke hoeveelheden de kokende golven over de bezwijkende dijken, op niet eens zo'n grote afstand. Spoedig wist iedereen dat het water onrustbarend snel bleef stijgen. Met eigen ogen zag men het water bruisend uit de haven van de Stoofdijk komen.

Er was geen redden meer aan! . . .

Het hielp niet al gooide men tientallen zandzakken tegen de vloedplanken. De krachtige stroom speelde er mee en sleurde de zakken weg.

Niemand wist wat er moest gebeuren. Een panische schrik greep de mensen, in

Stavenisse: Onder de Stoofdijk.

deze hoek van Stavenisse, bij de keel. Angstaanjagend gierde de stormwind en daartussendoor loeide, als een moderne doodsklok, de sirene.

Het einde der wereld leek nabij en in zekere zin was dat ook zo. Nergens bleek meer uitkomst.

Inktzwart leek de toekomst, dreigend als de aanstormende golven. . .

'Voorwaarts!' bulderend, leidde de wind nu de grimmige watermassa's naar de Stoofdijk. Ze ontzagen zich niet om de huizen op de dijk binnen te stromen en de bewoners naar de zolders te jagen. Als een lawine stormden ze de dijk af naar de verlaagde overgang om daar hun grote slag te slaan en de achterliggende polder door hun verwoed geweld te vermorzelen. Ontzettend was het. . .

De tonclen die zich hier afspeelden laten zich niet beschrijven. Wat hier in een korte spanne tijds heeft plaatsgegrepen zal door niemand uitgestameld kunnen worden.

Medogenloos sloeg het water toe.

Huizen klapten als lucifersdoosjes om, de één na de ander. . .

Metersdiep werd de grond hier weggespoeld.

Twee en veertig mensen kwamen hier jammerlijk om in de golven; nagenoeg alle bewoners van deze buurt. . .

11. Een verschrikkelijke angstkreet. . .

De dood is nog niet verzadigd. Zeker van zijn prooi, gaat hij nu het dorp zelf bespringen.

Gestimuleerd door het enorme succes wegens de overwinning op de havendijk wordt nu ook de Stoofdijk ter plaatse waar de uitwateringssluis gebouwd is in elkaar geslagen en is de weg vrij voor. . . de Stavenissepolder! O, diepte van ellende! . . .

De dood gaat strategisch te werk.

In Stavenisse gaat namelijk terzelfder tijd het gerucht dat het water zakkende is. Vooral dat gedeelte van het dorp dat aan gene zijde van de haven ligt, trapt daar in.

Velen zoeken enigszins gerustgesteld hun woningen weer op, om bij wijze van spreken te gaan slapen in het opperste van de mast.

Alle aandacht is gericht op de haven en niemand denkt er aan dat de machtige zeedijken wel eens zouden kunnen bezwijken. En wat weet men van het onderlopen van de Margarethapolder? . . .

Niemand haalt het zich overigens in het hoofd om in dit noodweer een kijkje te gaan nemen naar de zeedijken, waarachter de Oosterschelde kolkt en bruist door de aanstuwende golven van de Noordzee, waardoor een woedende watermenigte ontstaan is.

Na wat voorafgaande schermutselingen komt nog vrij onverwacht de hoofdaanval. De druk is zo heftig dat de dijk niet in staat is langer tegenstand te bieden. Een metersbreed gat wordt geslagen.

Nu staat de zee niets meer in de weg. . .

Met daverend geweld stort zich een metershoge watermuur in de vlakke polder. Razendsnel rukt het waterleger voorwaarts. Niets is in staat zijn opmars te stuiten. Dáár ligt Stavenisse! . . .

Nog enkele honderden meters. . .

Verraderlijk rukt het water op, vanaf een kant waar het niet verwacht wordt. Arm Stavenisse.

Nog even! . . .

Terwijl velen in Stavenisse nog buiten vertoeven en hun de schrik door de angstaanjagende geluiden steeds weer bij vernieuwing om het hart slaat, nadert daar in de donkerte van de nacht iets nog donkerder en dreigender dan de duisternis zelf.

Geheimzinnig en onstuitbaar.

Kolkend en bruisend zoeken de woeste baren, die kokend over en door de bezwijkende dijken gutsen, een weg naar het door schrik verlamde dorp, dat als een kikker in de ban van de slang ligt. Met niets ontziend geweld zal over enkele momenten de vijand zich op de prooi storten. Een onwederstandelijke, zwarte, beweeglijke, maar massieve muur, komt ras naderbij, met triomfante-lijk geraas, doffe overwinningskreten uitkolkend, om zich dan plotseling uitschietend als een slang, om haar prooi te wringen; koud en wreed, zonder meedogen. . .

Een verschrikkelijke angstkreet galmt door de straten van Stavenisse. Het wáter! . . .

Men voelt zich van achteren aangevallen.

De kreten smoren in het gulzige water.

Geen pen is in staat de volgende tonelen te beschrijven. Woest worden de angstige wandelaars door de stroom meegesleurd en met geweld baant zich het water een weg door de straten.

Slechts enkelen gelukt het om zich ergens aan vast te klampen, dat houvast geeft.

Vanuit de huizen ziet men hoe tientallen mensen, op weg naar een hoger gedeelte van het dorp, door de felle stromen worden meegesleurd. Niemand vermag een hand ter redding uit te steken.

O, moordend uur, wat koude doet ons huiv'ren! . . .

Met verbazingwekkende snelheid dringt het water de huizen binnen, terwijl de bewoners naar boven rennen, op zolders en bovenverdiepingen.

Helaas. . . het helpt maar voor even.

In de duisternis hoort men het kolkende water stijgen en voelt men de verraderlijke vijand aan de voeten, rond de schenen, om de knieën. . . 'Vader!

Stavenisse: Kerkstraat.

Toen moest hij een besluit nemen. Hier blijven betekende naar zijn mening absoluut de dood. Een sprong in het kolkende water kón nog tot gevolg hebben dat hij naar de dijk zou spoelen. Dat zou dan z'n redding betekenen. Maar . . . daarginds naar rechts, daar was een grote sloot, een gat met water, als de stroom hem nu daar eens heensleurde? . . .

Er was geen keus. Althans, A.J. zag geen andere mogelijkheid. Met een gebed in het hart sprong hij in het ziedende water en werd terstond meegesleurd náár . . . de reddingbiedende dijk!

A.J. Smits was gered . . .

De Heere zij gedankt! . . .

In de Kerkstraat ondervonden de ongelukkigen op de daken hoe de muren onder hen instortten. Op de zwiepende daken hebben de ten dode gedoemden zich in het aangezicht van die dood vastgeklampt, waar hun hand nog steunsel vond totdat . . . ja, totdat zij zich plotseling voelden meegesleurd worden door de wilde, onstuimige zee, die zich kort daarna als een grafsteen over hen sloot . . .

Huis na huis bezweek onder het gebeuk van de golven en in weinige ogenblikken was nagenoeg de hele straat een puinhoop.

De gezinnen zagen hoe de dood bij hun burenhuishield en beseften tegelijk dat zij een zelfde lot moesten ondergaan. De dood maaide hun levens af, als waren het grassprietjes. Wat zal er hier zijn afgespeeld en welke doodskreten zullen er geklonken hebben . . .

Twee vooraanstaande en toch eenvoudige mannen uit Stavenisse, stonden deze nacht samen nog aan de haven. Ze zagen het bruisende zeewater onrustbarend stijgen en vreesden het ergste.

Het waren de oude voorganger Potappel en de jongere voorganger Slager, twee zielevrienden en broeders in het geloof. Ze tuurden naar de dreigende massa's en huiverden . . .

Het werd zo erg dat ze nog vreesden ter plaatse door het water overvallen te zullen worden.

Ze begaven zich snel huiswaarts om het Aangezicht des Heeren te zoeken voor deze zaak.

Ds. J.W. Slager: 'Er kon echter geen gebed doorkomen voor deze zaak. Dat gebed werd ineens weggeslagen en dat deed ons beven . . .

Ik ging naar de zolder. Ook Broeder Potappel deed dat in zijn woning, met zijn gezin. Veel woningen werden mét haar bewoners weggespoeld.

Zo verging het ook Broeder Potappel, zodat hij met één golfslag inging in die veilige haven der eeuwigheid, om daar volmaakt sabbath te houden . . .

Het was voor hem en voor mij een vreemde weg, maar niet voor de Heere, die hem als rijpgeworden graan inzamelde in het paleis der Heiligheid. Weliswaar

Adriaan Westorp: Tot zo hoog steeg het water!

Stavenisse. Of het nu kerkelijke mensen waren of ongelovigen, iedereen zei het: "Dát is een gelukkige man!" De verslagenheid was dan ook groot toen men vernam dat Leen in de golven de dood had gevonden. Overigens was hijzelf een zeer eenvoudige man. In gedachten zie ik hem nog naar de kerk stappen: een petje op en zwart beschilderde klompen! Ook praatte hij met iedereen. Of je nu Hervormd was of van zijn kerk, hij had altijd een woord voor je. Vanzelf had hij ook zijn fouten. Vaak kon hij ook driftig opstuiven. Maar welk mens heeft géén fouten! Voor heel Stavenisse is hij een voorbeeld van vriendelijkheid en nederigheid geweest.'

13. *Bij 't krieken van de dageraad.*

Ontzettende taferelen deden zich voor. Het gevaar was zo groot. En tot wien zou men zich wenden in deze ure des gevaars? . . . Mensenhulp schoot te kort. Deze was ook onmogelijk. Alleen een Hogere Hand kon in de nood bewaren. Veel zal er dan ook geroepen zijn tot de Almachtige, Die toch dit alles toeliet. En het behaagde Hem, om geen volkomen voleindiging te maken. Want wat een wonderlijke voorvallen van Gods bewarende Hand hebben zich in deze nacht voorgedaan. . . 't Gebeurde toch dat terwijl een huis in puin stortte, enigen op zolders wegdreven, terwijl ze op hetzelfde moment hun gezinsleden zagen verdrinken. Ouders zagen hun kinderen omkomen, mannen hun vrouwen en ook omgekeerd, terwijl er voor henzelf zich een middel opdeed waardoor zij, hoewel na vele doodsgerevaren, behouden bleven. Weer anderen hebben er na een onbeschrijflijke tocht over de kokende golven, slechts gezeten op een stuk zolder of iets dergelijks, ternauwernood het leven afgebracht.

Traag kropen de uren van deze bange nacht voorbij. Het scheen, of er geen eind aan zou komen. De mensen die door al de meegemaakte ellende geen begrip van tijd meer hadden, zagen dan ook reikhalzend uit naar het morgenlicht. . .

In de kern van het dorp, waar de verwoesting niet zo erg was, door de meer gesloten bebouwing, had men helemaal geen indruk van het vreselijke gebeuren in andere gedeelten. Dat kon ook niet anders, men was door het water gedwongen op de bovenverdiepingen te blijven en de dingen af te wachten. Daar het nachtelijk duister als een ondoordringbaar gordijn alles omhulde, bleef men slechts gezeten bij een kaars of olielamp (de elektrische stroom was uitgevallen), totaal onkundig van de omvang van de verwoestende water-vloed.

Alleen op de Stoof- en Molendijk kon men, toen het water tegen de morgen iets ruig zakken, buiten komen. . .

Maar nog wist men niet, hoe erg de gevolgen wel waren. Nog stond het water pelijk met de bovenkruin en wel begreep men, dat er slachtoffers te betreuren waren, wat op het eind van de Stoofdijk, ondanks de duisternis wel te zien was. . .

Ook het zwaaien met licht op de boerderijen in de polders, bewees, dat er mensen in nood verkeerden. Maar wat moest men beginnen? Er was geen mogelijkheid om ergens hulp te bieden. . .

Nog steeds blies de storm met onverminderde kracht voort. Gelaten en met bedrukte gezichten zagen de mensen elkaar aan en zochten voor het ogenblik beschutting in de huizen, waar zoëven het water was weggevoerd. Want hoewel boven op een dijk gebouwd, bleven er maar weinig huizen droog. . .

Zo wachtte men op de morgen, die maar niet scheen aan te breken.

Stilzwijgend zat men bijeen, ieder met zijn eigen bange gedachten, voor wat nog komen zou. Van geregeld denken was in deze toestand geen sprake en het onzekere lot van verwanten, woog velen zwaar. . .

Nacht was het in de natuur en nacht, een stikdonkere nacht, waarin geen lichtpuntje te bekennen viel, was te lezen op ieders gezicht. . .

A.J. Smits: 'Eindelijk dan was aan de flauwe schemer te bespeuren dat een nieuwe dag aanstaande was. Met bange harten, omtrent hetgeen deze dag te zien zou geven, verbeidde men het doorbreken van het daglicht. . .

't Was zondagmorgen, maar wie had daar erg in, 't scheen of deze vreselijke nacht vijfmaal langer geduurd had. Van gewijde Sabbathstilte was' natuurlijk geen sprake. De storm was wel een weinig in kracht afgenomen, maar dat ontging nu de aandacht. Huiverig zat men nog bijeen in de gesloten huizen. Men durfde de vensters haast niet te openen, daar een blik door de ramen een treurtoneel te zien zou geven. Immers een onafzienbare woeste watervlakte strekte zich uit, waar voorheen de vruchtbare kleigronden in winterse rust lagen. . .

Keek men naar de zeeweringen, ach welk een droevig beeld gaf dat te zien. Hele stukken waar zelfs niets meer van te bespeuren was, hier en daar afgewisseld door een brok half afgeschoven dijklichaam. . .

Het laat zich moeilijk indenken, hoe de mensen te moede waren, bij het zien van dit alles. Het bracht weer opnieuw ongerustheid, daar men nu voor het ogenblik gespaard was, zag men met zorg het volgende hoogtijwater tegemoet. . .

In werkelijkheid zat men toch op een half aangevreten dijk, midden in de zee, die nu door niets meer tegengehouden werd. . .

Duizend vragen drongen naar voren, die onbeantwoord bleven. Men wist er niets van af, hoe het er op het dorp voorstond. Door de doorbraak op de sluis, was de Stoofdijk totaal afgesloten. Ook vroeg men zich af, of deze watervloed nog andere delen van het eiland getroffen had.

Geen mens die hier iets van wist, verbinding met andere gemeenten was geheel onmogelijk.

Waar men het oog ook wendde, naar land- of zeezijde, nergens was een levend wezen te bespeuren, waaruit men op den duur wel begreep, dat de rampvloed, niet tot ons dorp alleen beperkt was gebleven. . .

Iemand, die het niet zelf heeft meegemaakt, kan met geen mogelijkheid zich een voorstelling maken, hoe men te moede is, in zo een uitzichtloze toestand.

Het was voor ons, of er buiten het in zo grote nood verkerende dorp, niets ter wereld bestond, ja of er zelfs geen wereld buiten ons meer was, of we alleen waren overgelaten. Iemand mag dit misschien vreemd vinden, in werkelijkheid werd dit zo gevoeld. . .

Op het eind van de Stoofdijk groepten de mannen samen, want nu het dag was geworden, had men met ontzetting gezien, hoe vier mensen, midden in de kokende golven op een klein dakje half onder het water bedolven, in gevaar waren te verdrinken. Een eindje er vandaan stond een man op de resten van een hooiberg, op het punt zich niet langer vast te kunnen houden. Hier zou spoedig geholpen moeten worden, dat was wel te zien. Met doorweekte kleren en verkilde leden, hadden zij zich ten prooi aan de hevigste angst, uren vastgeklampt. Telkenmale sloegen de golven over hen heen, geen wonder, dat deze mensen de bezwijming nabij waren. Zoveel hun verstijfde armen het toelieten, zwaaiden zij als wanhopigen om hulp. . .

Maar hoe zou men hen bereiken? Een kolkende stroom scheidde hen van de dijk. Evenwel men zou het proberen. Een paar grote deuren werden van een schuur gehaald en op elkaar gespijkerd. Aan een lang touw, liet men dit geïmproviseerde vlot daarna in de richting van de hulpeloze man drijven. Maar helaas, wind en storm stuurden het in de verkeerde richting en het vlot dreef zijwaarts naar de dijk. Deze mislukte poging ontnam de ongelukkige bijna de laatste moed, zodat men vreesde, dat hij zich niet langer zou vasthouden. . .

Wat nu gedaan?

En boot moest men hebben!

Maar waar vandaan? . . .

De haven was niet te bereiken, maar 't was de enige kans. Op dus, naar de haven. En hoewel deze nog niet te bereiken was, kon men een schipper aanroepen om met een boot te komen. Deze, hoewel men overal in het dorp om hulp riep, stuurde zijn boot naar de havendijk, waar zij met vereende krachten overheen gewerkt werd. Eén der mannen nam naast de schipper plaats en geholpen door de wind was men in een ommezien ter bestemder plaats. Eerst werd de boot met een touw verbonden, dat men van de wal af liet vieren. En als in een notedop op de dansende golven roeiden de mannen hun boot naar de uitgeputte drenkeling. . .

Met enige moeite wist men hem in de boot te krijgen en geholpen door de mensen op de dijk, die aan het touw trokken, was de boot spoedig aan de wal en werd de geredde een woning binnengedragen'. . .

En zo was dus één mens gered, door een uiterste krachtsinspanning.

Hoe vermoeiend ook, men besloot toch om de andere vier ook aan de dijk, als het even kon, de helpende hand te bieden. Nieuwe hoop gloorde in de vertwijfelde harten van de ongelukkigen. Ze hadden moed geschept uit het behoud

van hun lotgenoot, al beseften zij terdege dat het met levensgevaar was gepaard gegaan. Om hén te redden moest echter nog heel wat meer risico genomen worden. . .

Toch ondernam men een poging!

Om hun richting uit te varen moest men tegen de stroom in, terwijl ook de wind tegen was. Met vereende kracht begon men te roeien.

Zou het lukken? . . .

Men voelde zich zo één met de beklagenswaardige, in doodsnood verkerende slachtoffers. Alles had men er voor over om hen te redden.

De mannen spanden hun krachtige spieren. . .

Het water spande een fractie zijn machtige golfslag. . .

Als een strootje werd de roeiboort op zij geslingerd!

De strijd was hopeloos.

Enkele mensenkrachten tegen verwoede zeekrachten.

Toch waagde men nogmaals een poging. Met forse slagen, terwijl het schuimend zeenat heftig opspatte, bracht men de boot met de kop op de wind.

Helaas. . . het mocht niet baten.

Het schuitje werd een speelbal van de wind en de golven. Met een smak belandde de boot tegen de dijk.

Men had geen schijn van kans. . . Noodgedwongen moest men opgeven.

Daar stond men nu. Zelfs bij de stoutmoedigste kerels sprongen de tranen in de ogen. Het was onmogelijk de ongelukkigen te helpen.

Men gaf het op, en dat hield wat in! . . .

Ontzettend was het.

De in doodsgevaar verkerende, verkleumde mensen zagen hoe er mee gestopt werd om hen te bereiken.

Een bittere doodsschreeuw klonk over het water. . .

Elke golfslag tegen de waggelende stukken muur, deed hen vrezen nu reeds in de kolkende diepte te verzinken. . .

14. Op het nippertje gered. . .

's Morgens om acht uur was het water wel beduidend gezakt. Het daglicht won veld en waar het kon werden de luiken geopend. Het panorama dat zich echter dan aan het oog ontrolde deed menigeen in tranen uitbarsten. Zo had men het nooit gezien. Dit was alleen bekend uit boeken. Langzaam verstreek de zondagmorgen.

Plotseling begon de torenklok te luiden; vernieuwde schrik!

Wat had dit te betekenen? . . .

Niemand die het wist.

Niemand die het begreep.

Maar het klonk onheilspellend op deze 1e februari 1953.

Angstig klonk haar bronzen stem tussen de geluiden van de steeds felle stormwind. Pas later bleek dat enige mensen voor het aanstormende water in de toren waren gevlucht en op deze wijze probeerden de aandacht te trekken van de bewoners, om uit hun netelige positie bevrijd te worden.

A.J. Smits: 'Doch waar zou men eerst helpen? Door het hele dorp waar nog huizen stonden, riep men om hulp. Wel waren kranige mannen bezig, om met de weinige beschikbare boten mensen van de daken te halen en op de enige droge plaats te brengen. Maar hoe onbegonnen scheen dit werk. Nog altijd was het water heftig in beroering, zodat men niet overal kon komen. Voorlopig bepaalde men er zich toe op de meest gevaarlijke plaatsen de mensen te redden. De hulpvaardigheid onder elkaar was gelukkig erg groot. Waar maar enigszins plaats was, nam men nog mensen op. Eer de middag voorbij was, hadden bijna al de mensen de Stoofdijk verlaten, enkelen uitgezonderd, die het waagden in hun woningen te blijven. Binnen een paar uur zat men er weer opgesloten. Als het water weer opkwam, dan veranderde de doorbraak op de sluis in een wild bruisende stroom. . .

Trouwens met laag water wist men er nog niet met droge voeten door te komen, daar het water uit de polder bleef vloeien. Het doorwaden was dan ook niet geheel zonder levensgevaar, maar de doorstane angst stelde de mensen in staat de onmogelijkste dingen te doen.

De enkelen die niet durfden en natuurlijk oude mensen en kinderen, werden, hoewel niet zonder moeite, overgedragen. . .

Toen was de aanblik van de nu verlaten Stoofdijk nog troostelozer.

Er was bijna geen levend wezen te bespeuren. Ja tóch, dáár op het eind stond nog een groepje mannen en hun strakke gezichten vertelden het ons wel, wat

zij wilden. Nog steeds waren daar die vier mensen in nood. Die moesten toch gered worden? Wat vanmorgen mislukte werd nogmaals geprobeerd. De storm was wat in kracht afgenomen en het water een stuk gezakt, maar het bleek zulk een bovenmenselijk karwei te zijn, dat men de moed haast opgaf. Toen, onverwachts, schoot de boot vooruit. De moedige redder had de draden van het lichtnet te pakken gekregen. Door het afbreken van een paal hingen deze omlaag, juist in de richting van de ongelukkigen. Door deze te volgen was de boot spoedig in hun nabijheid, maar weer bleek een moeilijkheid. Door urenlang doornat op het dak te liggen, waren de drenkelingen haast niet in staat hun leden te verroeren. Met veel moeite kwamen zij evenwel in de boot. Fluks werd de steven gewend en de terugtocht aanvaard. Deze verliep gemakkelijker. Weldra was de dijk bereikt, waar de ongelukkigen door liefderijke handen werden verzorgd. De moedige redder had de voldoening, met gevaar voor eigen leven, weer vier mensen van een wisse dood te hebben gered. . .

Men moest zich nu haasten om voordat het water opkwam, het dorp te bereiken. Ook hier had het reddingswerk ondertussen voortgang gehad.

Al maar meer mensen werden er op het kleine droge stukje dijk samengebracht. Angstig vroegen velen, die zojuist van een zolder of dak waren gehaald, zich af, wat het worden moest als het water weer hoog kwam. . .

De huizen op de Molendijk konden al de mensen niet bevatten. Velen der geredden hadden bovendien behoefte aan droge kleren, die er op den duur ook niet meer waren. Enige honderden hadden een plaats gevonden op enkele schepen die in de haven lagen. Waar de zee het land niet droog liet, zocht men een wijkplaats op haar golven. En al was de ruimte niet geriefelijk, men voelde zich voor het ogenblik gered. Wat derde het dan al zat men opgepakt in een half geladen schip met aardappelen. Het stro, dat moest dienen om deze vorstvrij te houden, gaf tenminste nog een minder harde ligplaats. . .

Zo viel de avond van zondag 1 februari; een dag die niet licht vergeten zal worden. En weer steeg het water tot abnormale hoogte, zodat de mensen die nog op zolders en daken verbleven, opnieuw het ergste vreesden. Toch bereikte het lang die hoogte niet van 's morgens. Wel stortten er weer huizen in en vielen er opnieuw slachtoffers, maar met het zakken van het water week de beklemming enigszins. Een zwarte nacht viel nu over het zwaar getroffen dorp. Ondanks de vele hulpkreten van in nood verkerende mensen, moest het reddingswerk worden gestaakt. . .

De heer Smits schiet ook nog iets te binnen over een gerucht dat deze morgen werd verbreid. Hij vertelt: " 's Morgens, toen het licht werd, liep ik met een paar mensen vanachter de dijk naar de haven. Toen pas zag ik dat er aan de andere kant van het dorp ook zoveel gebeurd was. We zagen witgekalkte gevels en dat is niet normaal. We begrepen dat de muren van deze huizen waren weggeslu-

De Oud-Gereformeerde kerk van Stavenisse.

gen. We beseften dat er dan ook veel mensen verdronken zouden zijn en die gedachte viel loodzwaar op ons. We riepen naar een paar mensen aan de overkant of ze niet een roeiboot voor ons konden bemachtigen.

Als antwoord riepen zij tot ons: "Potappel en Slager zijn ook verdronken". . .

Nu, mijnheer Valkenburg, u kunt u niet voorstellen wat dat toen voor een verslagenheid bij ons groepje op die dijk teweegbracht.

Onvoorstelbaar gewoon. Toen leek *alles* verloren.

Zij waren onze geestelijke leidlieden, moet u denken. En dan in zo'n situatie. . . We zagen er geen gat meer in.

Gelukkig bleek later dat althans Ds. Slager nog in leven was'. . .

Naarmate de morgen naderde vroegen de mensen zich af, wat deze brengen zou. Langzamerhand gingen de gedachten weer werken en men begreep, dat men hier niet kon blijven. Verbinding met enig ander deel van ons gewest, had men nog niet. Wel hadden de vorige avond een paar vliegtuigen boven het dorp geïrkeerd, maar men was en bleef in het onzekere over de omvang van de overstroming. Men begreep nu wel, dat het niet bij één dorp of eiland was gebleven.

Spoedige hulp was daarom niet te verwachten. Al had men die nóg zo zeer nodig, wilden er nog niet meer ongelukken gebeuren. Het allernodigste voedsel voor kinderen en zieken was niet te bemachtigen, ja zelfs drinkwater ontbrak. In deze nood besloot men dan, om als de wind het toeliet zoveel mogelijk mensen op de schepen te verzamelen en een veiliger plaats op te zoeken. . .

Het reddingswerk, dat wegens het invallen van de vroege winteravond gestaakt moest worden kon nu weer beginnen en daar de storm nu tot een flinke bries verminderd was, ging dat veel gemakkelijker dan de vorige dag. Wel moesten vele moeilijkheden worden overwonnen, daar sommige straten niet te bereiken waren door het vele wrakhout dat de toegang versperde. Zo b.v. bij de toren, waar een hele hooitas en een stal met de kadavers van de beesten nog aan de touwen was blijven hangen . . .

Als er een boot met geredden aankwam, was het ontroerend om te zien hoe de mensen hun doodgewaande familie om de hals vielen. Men moet zich voorstellen, door welk een pijnigende onzekerheid men gekweld werd, over het lot van familie en vrienden. Het was immers onmogelijk alle mensen tegelijk uit hun angstige positie te verlossen. Overal in het dorp waar nog huizen of tenminste nog brokstukken daarvan stonden, zaten nog mensen opgesloten . . .

Twee lange nachten reeds hadden ze op zolders en vlieringen, ja sommigen op het dak doorgebracht, steeds maar wachtend op redding in de nood. Men moest het aanzien hoe in de buurt de mensen uit hun woningen werden gehaald en men hoopte dan ook zelf mee te kunnen varen. Maar men kan begrijpen, dat een roeiboort gauw afgeladen is en eerst moest dan de terugtocht weer aanvaard worden . . .

En opnieuw maar wachten. Urenlang soms. Daar waar het gevaar voor instorten groot was, moest eerst geholpen worden. De redders hadden dan in een geheel andere buurt weer hun werk. Geen wonder, dat de mensen in deze toestand ten laatste aan hun redding gingen wanhopen. Al was het gevaar nu wel niet direct meer aanwezig, het verblijf in de door het water omspoelde woningen, was ver van geruststellend.

En bij het ontbreken van de minste verkwikking, waarbij nog de opeenstapeling van angsten, behoeft het niemand te verwonderen, dat er mensen waanzinnig werden . . .

We gaan eens zien, bij die drom mensen bij het gemeentehuis.

Er is weer een boot met geredden in aantocht. Langzaam komt zij de Voorstraat opgevaren. Men ziet het op een afstand reeds; het is één hoop ellende. Wie zullen het zijn? Vol spanning turen de angstige gezichten naar de dichterbij komende boot en weer gloort de hoop in veler harten, als men familie meent te ontdekken over wier lot men nog in het onzekere verkeert. Dan, wanneer de boot op de straat vastloopt, schieten gediensstige handen toe, om de geredden op het droge te brengen. In hun doffe ogen straalt een blijde glans.

Ze kunnen het nauwelijks geloven, dat ze nu weer vaste grond onder zich hebben. . . Sommige mensen kent men haast niet meer, in twee dagen zijn ze jaren ouder geworden. Daar is een vrouw met een jas van haar man aan, een stuk doek over het loshangende haar geknoopt, terwijl haar man met een

zakdoek op het hoofd en een zak over de schouders geslagen, uit de boot wordt geholpen. De ongelukkigen kunnen niet meer. De blijdschap over hun redding kunnen ze door uitputting niet verdragen. Daar wordt een oud vrouwtje met doorweekte kleren aan wal geholpen. 'Laat me maar lopen', zegt ze; het besef van haar redding geeft haar opnieuw krachten. Dan een man alleen. Geen woord zegt hij, men begrijpt het: zijn vrouw is verdronken. Als laatsten volgt dan een ouderpaar met hun kroost. Met bezorgde blikken kijkt de vader toe, hoe zijn jongens uit de boot springen, als waren zij op avontuur. . .

Weer smaken de redders de voldoening enige van hun medemensen uit de ergste nood geholpen te hebben, maar nóg wachten velen op hun hulp en weer steekt men van wal. Heel de dag gaat dat zo door en dan nóg moeten er mensen de derde nacht op zolders en daken doorbrengen. Het reddingswerk wordt hoe langer hoe moeilijker en er zijn plaatsen die bijna niet te bereiken zijn. Met levensgevaar moeten sommigen over ingestorte huizen en drijvend wrakhout in veiligheid gebracht worden . . .

A.J. Smits: 'In het reddingswerk waren tal van voorbeelden te noemen van wonderbare reddingen, waarin de bewarende Hand van een almachtige God vaak heel duidelijk bleek. Een God die in de toorn des ontfermens gedacht en met macht sprak: "Tot hiertoe en niet verder" . . .

Ik zou met Paulus willen zeggen: "Hoe ondoorgrondelijk zijn Zijn oordelen in het laten omkomen van sommigen en hoe onnaspeurlijk zijn Zijn wegen in het wonderlijk bewaren van anderen" . . .

Hoe het verder ging? Ach, de geschiedenis is bekend. Stavenisse werd geëvacueerd, soms zelfs tegen wil en dank. De liefde tot de geboortegrond kan zo sterk zijn, dat men bereid is grote risico's te nemen. Te grote risico's zelfs! Dichter na zoveel mensenleed beschreven te hebben, willen we ook kort enkele dierreddingen beschrijven aan de hand van Smits' boekje.

15. Daartoe veel vee. . .

Met ijzige koude blies de wind uit het noorden. Tevergeefs zochten mens en dier beschutting tegen de felle regen- en sneeuwbuien, die zich nu en dan ontlasten. Met geweld werd het zilte zeewater de haven ingezweept en in stof vervliëgend, meters ver de wal opgejaagd.

Het was bijna niet uit te houden. Maar men moest, wilde men de dag niet werkeloos voorbij laten gaan. . .

Nu de mensen in veiligheid gebracht waren, wilde men ook nog enig vee, dat niet verdronken was, naar geschikter plaatsen afvoeren.

Niet minder dan de mensen, hadden deze dieren geleden. Midden in de barre stormnacht, werden ze plotseling uit de beschutting van een warme stal op een dijk gejaagd. Blootgesteld aan de felle koude, zonder een droge plek grond en hoegenaamd zonder eten of drinken, hadden ze bijna vier dagen in deze benarde positie doorgebracht. Het was de arme dieren aan te zien: dit lijden hielden ze niet lang meer vol. Weemoedig lieten ze de koppen hangen en staarden met grote ogen de weinige mensen aan, als zochten ze bij hen bescherming.

Maar gelukkig daagde er ook voor de hulpeloze dieren redding. . .

In de vroege morgen was een schip de haven binnengelopen dat in staat was vee te vervoeren. Om deze reden zag men weer een kudde koeien en varkens op de haven bijeengedreven. IJverig waren de schippers in de weer om voorbereidselen tot het laden te maken, want koeien en varkens aan boord nemen was voor hen geen alledaags werk.

Er moest hierbij een bietenet worden uitgelegd, waar een koe middenop geplaatst werd. Vervolgens werden de vier hoeken van het net in de takel gehangen. Wild spartelend belandde het dier na een onvrijwillige luchtreis in het ruim van het schip, waar het gretig aanviel op het in overvloed aanwezige stro. . .

Op deze manier werden twaalf stuks hoornvee en veertien varkens aan boord gehesen. Voor meer dieren was geen plaats meer. Geruime tijd was men met dit werk bezig geweest. Nu het gebeurd was, was het zaak om zo spoedig mogelijk te vertrekken. Daar het schip naar Bergen op Zoom moest, leek het eerst wel riskant om bij deze harde wind met een levende lading de Schelde over te steken. Later echter luwde de wind een weinig en vonden de schippers het geraden te vertrekken. Enige uren later bereikten ze veilig de plaats van bestemming. . .

Later op de middag was het opvallend, hoever het water uit de polders was weggevloeid. Zelfs kwamen enkele stukken langs de Oudlandsedijk droog te staan. Dit was sinds de rampnacht nog niet gebeurd.

Trouwens een paar uur later was alles weer onder het water bedolven. . .

Een tocht over bovengenoemde dijk leverde een onbeschrijfelijk gezicht. De half afgeschoven dijk lag als het ware bezaaid met wrakstukken van verwoeste gebouwen, meubilair, beddegoed en allerhande gebruiksvoorwerpen. Dit alles lag in de grootste wanorde dooreen en de aanblik van wat eens dierbare herinneringen van ouders en kinderen waren, gaf plaats aan een weemoedige stemming. . .

Een kast met het linnengoed nog opgestapeld, eens de trots van een zorgzame moeder, lag waardeloos tegen de dijk gesmakt. Daar riep een stuk speelgoed herinneringen op aan zorgeloos spelende kinderen.

Een boekenkast met de gezwollen boeken er in vastgeklemd, stond daar als ware hij daar neergezet. Een ledikant zo van een zolder gedreven, lag midden in een hoop stro, of het zojuist nog beslapen was geweest. . .

En hoe sprekend in deze toestand: plechtig stond er een oude Statenbijbel, jarenlang misschien een erfstuk in een familie, tegen een zak met graan geleund. Doch genoeg hiervan, overal in het rampgebied is dit beeld te zien geweest. . .

Weer was een dag voorbijgegaan en door het laaghangende wolkendek viel de duisternis spoedig in. Beangstigend, hoe eenzaam en verlaten het dorp nu lag. Waren er overdag nog wel schepen de haven ingekomen, nu waren ook die weer vertrokken. . .

Enkele marinevaartuigen zouden de nacht in de haven doorbrengen.

Een dezer vaartuigen strekte een militair overste tot verblijf, die de leiding in het verdronken dorp in handen had. Van de eigenlijke dorpsbewoners waren er geen twintig meer. En ook deze mochten hier niet blijven. Nog des avonds gaf de overste bevel, dat ieder zich voor vertrek gereed moest houden tegen zeven uur de volgende morgen. Vanaf het vaartuig zou dan met een sirene geblazen worden ten teken dat men zich aan boord moest begeven. . .

Moest dan alles maar aan zijn lot worden overgelaten? Nu, terwijl er van tussen de puinhopen nog wat te redden viel? Stonden er niet hier en daar op een dijk nog ruim twintig paarden en een aantal varkens? 't Was toch te wreed die arme dieren te laten doordongeren? Maar de overste had voor deze smeekbeden geen oren. Hij had opdracht de laatste man hier vandaan te halen.

Eerst na lang redekavelen nam hij het voorstel aan, nog één dag uitstel te geven en te trachten een schip hierheen te krijgen dat de dieren kon vervoeren. Hij zou zorg dragen dat per mobilfoon een vaartuig voor dit doel gevraagd werd. . .

Met bange voorgevoelens gingen de mensen de nacht in, met weinig hoop op een gelukkige uitslag. Het was wezenlijke ernst. Zelfs voor mensen die een functie bekleedden in polder en gemeente gold geen uitzondering. Allen moesten vertrekken. Niemand mocht zelfs de nacht hier doorbrengen, zonder een geldige reden op te kunnen geven dat zijn aanwezigheid noodzakelijk was. Zo waren er mensen om het vee te verzorgen en anderen deden zogenaamd dienst als dijkwacht. . .

Wakende werd de nacht doorgebracht, al maar wachtend op de morgen, wat die brengen zou. Wat valt zo'n nacht toch lang. De gesprekken waren al lang gestaakt. De één na de andere dommelde in van uitputting en vermoeidheid, in hun onrustige sluimer telkens opgeschrikt door het minste geluid. Zelfs het kraken van een stoel klonk in deze barre eenzaamheid onheilspellend. De gedachten werden teveel beziggehouden door allerlei onzekerheid. Onzekerheid over zichzelf en anderzijds over het lot van familie en waar die terechtgekomen waren. . .

Nu men na een paar dagen enig overzicht kreeg, was het duidelijk dat er genoeg te doen was. Ook waren er mensen die wel wilden vertrekken, maar niet alvorens de nog levende dieren in veiligheid gebracht waren. . .

Daarmee dan nu maar gauw begonnen. Het zou een heel karwei worden de dieren aan boord te krijgen. Een paard kan men nu eenmaal zomaar niet opnemen en op een schip zetten. . .

Eerst begon men de dieren van de verschillende plaatsen op de haven bijeen te brengen. Na een poosje leek het wel, of het paardenmarkt was. Intussen was de bemanning van het schip bezig om de meegebrachte bruggen te plaatsen. Eén zo'n brug werd van de wal op het schip gelegd, een tweede daarop aansluitend het ruim in. De laatste lag erg steil, daar het ruim vrij diep was. Het scheen een gevaarlijke onderneming, daar een paard af te laten gaan. Men was ongerust, dat de dieren zich tegen de stalen scheepswand te pletter zouden lopen. . .

Eindelijk was alles gesteld en werd het eerste paard op de brug geleid. Gewillig liet het dier zich tot op het schip geleiden, om dan met daverend geweld van de steilte af te rennen. Doch het ging goed, ongedeerd belandde het beest in het holle scheepsruim. Een aantal van de paarden kwam op deze wijze aan boord, maar een ander gedeelte was met geen mogelijkheid op de brug te krijgen.

Daar moest wat anders op verzonnen worden. Maar geen nood, ook hier waren de schippers op bedacht geweest. Men had materiaal op het schip om de dieren aan boord te hijsen. . .

Van touwwerk werd een zgn. 'broek' geïmproviseerd. Deze werd onder een paard aangebracht en even later zweefde het dier al door de lucht.

Het scheen prachtig te gaan, tot plotseling, door het zenuwachtig gespant van het paard, de 'broek' aan het schuiven ging. Wilde kreten: 'Zakken! Zakken!' weerklonken. Maar het ging alles te vlug. Laten zakken was niet meer mogelijk.

Slechts enkele ogenblikken hing het arme dier met zijn achterbenen in de 'broek' en viel toen met een zware plof in de nauwe ruimte tussen wal en schip. . .

Met verbijstering had men het zien gebeuren, maar wat nu? 'De kabels los', riep iemand en in een ogenblik was dit gebeurd. Hierdoor kwam het dier in het water terecht en het zwom met forse slagen de haven in, waar het een eind verder tegen de schuine glooiing wilde opklauteren.

Maar dat ging niet, de gladde ijzers gleden weg op de glibberige stenen. Vergeefs probeerde men in een ijlings toegeschoten roeiboort het dier te pakken.

Majesteitelijk verhief het zijn kop boven water en zwom een eindweegs de haven rond, om tenslotte aan de overzijde waar minder water stond, vaste voet te krijgen. . . Vlug liepen hier een paar mensen heen, en doodop van de zwemtocht liet het beest zich gewillig pakken. Doch hier was de glooiing ook te steil om er tegenop te klimmen. Enige honderden meters moest men met het paard door het water waden, om op een meer vlakke plaats de vaste wal te bereiken. Zo was het verloren gewaande dier dan toch nog gered, maar daarmee nog niet aan boord. . .

Er was echter geen andere mogelijkheid, dus moest het op dezelfde manier gebeuren. Een ander paard werd nu vastgemaakt, maar door de ervaring geleerd sjarde men het dier nu beter vast en nu ging het als vanzelf. Op deze wijze werden de overige dieren in een paar uur tijds aan boord gehesen evenals nog een aantal varkens. Hier en daar zaten nog enkele kippen; ook deze dieren werden ingeladen. Als men ze hier liet moesten ze toch de hongerdood sterven. Dit was dan de schamele rest van de volle stallen met vee, waarvan het overgrote deel in de golven omkwam. . .

Daar lag het verongelukte dorp. Van mens en dier bijna verlaten.

Niet alle dieren waren weg. Ze konden ook vooreerst nog niet weg.

Op een tweetal boerderijen waren enkele paarden als door een wonder de verdrinkingsdood ontkomen. Deze boerderijen lagen echter rondom in het water, zodat deze dieren hier niet afgehaald konden worden. . .

Met een bootje werden ze van het van elders aangevoerde drinkwater voorzien en een weinig hooi was er nog wel drooggebleven. . .

Totnogtoe was deze dag heel anders verlopen, dan de vorige avond gedacht werd. Toen zag het er naar uit dat op een enkele militair of politiemans na, niemand het dorp zou betreden. . .

Het was 's morgens al een grote drukte geworden. Eerst kwam er een schip met Rode Kruissoldaten, enige tijd later gevolgd door een schip uit Tholen, waarop veel geëvacueerde mensen, die zo mogelijk enige noodzakelijke dingen, lijfgoederen, enz. uit hun woningen mochten halen. Verscheidene politieboden voeren af en aan. Zelfs landden er 's middags een drietal helicopters op het

havenplein. . .

Maar heel deze drukte veranderde aan de toestand als zodanig niets. Dat bleef alles even uitzichtloos. Eb en vloed wisselden elkaar op het overstroomde land telkenmale af. Bij laag water was het mogelijk sommige straten een eindweegs te betreden, maar dit diende slechts om de verwoesting nog meer van nabij te zien. Kwam de vloed, dan werd alles weer door het altijd in beroering zijnde water overdekt. Wat konden de mensen anders doen, dan deze plaats van verschrikking weer zo spoedig mogelijk verlaten. . .

Na de middag, met opkomend water, moesten velen zich haasten om aan de haven te komen, wilde men niet andermaal in zijn woning opgesloten worden. De meesten gingen onder zware pakken beladen. Wat voor het grijpen lag, werd meegenomen, dat gaat zo bij zulke toestanden. Dingen die gemist kunnen worden neemt men mee en wat men hard nodig heeft, laat men liggen. Maar lang niet iedereen was in de gelegenheid geweest om van alles mee te pakken. Er waren mensen die hun huis in puin vonden liggen. Hoe is men dan te moede? Misschien een enkele kleinigheid konden zij tussen de massa stenen opdiepen. Voor hen was hier niets meer te halen. Daarom maar zo gauw mogelijk weg van hier. . . en een poosje later keerde het schip terug naar Tholen. Intussen was het schip dat de paarden aan boord had ook gereedgekomen om te vertrekken. . .

16. Tegen wind en stroom. . .

Stavenisse was dus ontruimd. Velen waren reeds vertrokken naar elders en nu was ook de tijd aangebroken voor de heer Smits om met nog vier dorpsgenoten dit dorp, dat nu veel weg had van een mestvaalt, te verlaten. . .

De bemanning van de boot bestond eveneens uit vijf personen. Het was een binnenvaarttuig, dat in normale omstandigheden stukgoederen vervoerde in de Amsterdamse havens en moest gesleept worden. Zijn kracht was te gering voor de Zeeuwse stromen. In volle zee moest men zelfs enkele ogenblikken geheel stil liggen, omdat de bootjes niet waren opgewassen tegen wind en stroom. . .

De paarden reageerden op het geklots der golven door zenuwachtig met de benen te slaan en te stampen en dat maakte een geweldige herrie.

De heer Smits: 'Zo tobden we een hele tijd voort, maar kwamen toch langzaam vooruit en verwijderden ons al meer en meer van ons dorp. Zo van zee uit gezien, was goed te bespeuren dat het met de zee gelijk lag. 't Was net, of we zo over de weggeslagen dijken recht op de toren konden afvaren. . .

Hoe troosteloos was de aanblik van de zwaargehavende zeeweringen. We zagen grote openingen, waar ook de laatste resten door de stroom waren meegesleurd. . .

En toen we de blik naar het noorden wendden, trof ons eenzelfde beeld. Het leek of we zo op het zwaargetroffen Ouwkerk konden aanvaren. Van een dijk was ook hier niets meer te zien. . .

En eind verderop, voor de haven van Zierikzee lag een hele vloot met haring-trawlers ook al gekomen om hulp te verlenen. Zo nu en dan ontmoetten we op onze tocht een ander vaarttuig, dat met gemak de golven kliefde en zich haastte om zijn plaats van bestemming te bereiken. . .

Toen kwam een sleepboot ons langs. Het gezwoeg van de beide bootjes zijnde om het logge gevaarte tegen de stroom op te trekken, bood de kapitein aan ons schip naar zijn bestemming te slepen.

Dit voorstel werd gretig aangenomen en aanstonds werden we vastgemaakt. Nu schoten we in snelle vaart over het water en kwamen spoedig onder de kust van Zuid-Beveland. . . Aan de linkerhand was in de verte ons dorp nog waar te nemen, maar lang duurde het niet meer, of de laatste omtrekken verdwenen uit het gezicht. De plaats onzer bestemming was Bergen op Zoom, maar omdat het te laat werd dat die avond nog te bereiken, werd besloten in Wemeldinge te overnachten. Na een poosje, het begon al te schemeren, lagen we voor de slui-

zen, waar ons schip voor anker ging. De kapitein van de sleepboot achtte het het beste voor ons, nachtverblijf aan de wal te zoeken. . . Na afgesproken te hebben dat we de volgende morgen om zeven uur zouden vertrekken, werden we aan wal gebracht, waar behulpzame handen ons bij verschillende mensen onderbrachten. . .

Wat een vreemde gewaarwording voor ons, na zoveel ontbering in een warme kamer aan een welvoorzienige tafel te zitten. Toen werd pas de vermoeidheid gevoeld en van uitputting werden we door slaap overmand. En als vanzelf kwam toen het verlangen om op een bed eens goed te kunnen uitrusten. . .

De mensen waar we in huis waren wilden natuurlijk van alles weten, maar zagen wel dat we "op" waren en spoedig lagen we voor het eerst na vijf nachten op een gemakkelijk bed, waar de slaap niet lang op zich liet wachten. . .

De volgende morgen was het weer bijtijds opstaan. Men zou ons met een bootje van de sluis afhalen en aan boord brengen. Op een vast punt zouden we volgens afspraak elkaar opwachten. Vier waren op tijd aanwezig, maar de laatste man liet zich niet zien. En die laatste man was ik.

Vol ongeduld stonden ze nog een tijd te wachten, echter tevergeefs. Mij zoeken, was ook onbegonnen werk. We waren op een onbekende plaats en bovendien lag iedereen haast nog op bed. Blijven wachten kon op den duur niet, daar anders de gunstige tijd van vertrek verstreken zou zijn. Noodgedwongen ging men dus aan boord en daar werden de voorbereidselen voor het vertrek reeds gemaakt. . .

Ik verkeerde ondertussen in een niet minder hachelijke positie. De gastvrouw had op zich genomen mij op tijd te roepen, maar zoals ieder wel eens overkomt, het mens versliep haar tijd en werd pas wakker toen het te laat was. In minder dan geen tijd wekte zij mij. Ik was mij natuurlijk nergens van bewust. In een ondeelbaar ogenblik overzag ik de situatie waarin ik verkeerde. Zenuwachtig gehaast schoot ik in de kleren, twee minuten later draafde ik al over de donkere straat. Hijgend van het harde lopen bereikte ik de sluis, waar geen bootje meer te zien was. Wat nu te doen? was de vraag die ik mezelf stelde. Was het schip al vertrokken of lag het ginds nog voor anker? Was het eerste waar, dan was er de moeilijkheid hoe in Bergen op Zoom te komen, want de verbinding over land was door de overstroming onmogelijk geworden. En was het laatste het geval, hoe dan aan boord te komen? Doelloos liep ik een paar maal de sluis op en neer, tot er een paar mensen aankwamen die wisten te vertellen, dat het schip nog niet vertrokken was. Ze hadden ook gezien dat een tijdje geleden een motorbootje vier mensen, die op een vijfde man wachtten, van de sluis had afgehaald. Maar een middel om aan boord te komen wisten ze ook niet. "Je kunt proberen van gindse dijk het schip aan te roepen", zeiden ze. . .

Dat dus maar gedaan en weer snelde ik voort, naar de aangewezen dijk, waar ik

meer in de nabijheid van het schip kwam. Toch was de afstand lang niet zo klein als ik gedacht had. Misschien hoorden ze mijn roepen niet eens. Drie-, viermaal schalde mijn stem door de duisternis, en gedragen door het zacht kabbelende Scheldewater, bereikte ze het schip. . .

Hier hoorde één der mannen een bekende stem en waarschuwde de bemanning. Door de scheepsroeper kwam nu het antwoord: "We komen je halen op de sluis". . .

Wat was ik blij, dat ze me gehoord hadden. Nog even, dan zou ik weer bij mijn kameraden zijn. Opgelucht aanvaardde ik de terugtocht naar de sluis, waar ik tegelijk met het bootje aankwam en direct aan boord kon stappen. Binnen een paar minuten had ik nu het schip bereikt, en onze ploeg was weer voltalig. . .

De bemanning had intussen de ankers opgehaald en eer we er erg in hadden waren we op weg naar onze bestemming. De morgen was koud en guur. Behaaglijk schaarden we ons in het achteronder rond de gloeiende kachel, terwijl de sleepboot ons schip over de wijde Oosterschelde voerde. Een paar uren duurde de tocht en langzaam naderden we het einddoel van onze reis, waar nieuwe bezigheden ons te wachten stonden.

Zodra we dan ook aan de wal lagen, waren vele rappe handen in de weer om onze levende lading van boord te krijgen. Dit ging veel gemakkelijker dan het inschepen. De dieren die een etmaal in het donkere ruim hadden doorgebracht, lieten zich gewillig op de brug leiden het licht tegemoet. . .

Op verschillende plaatsen in de stad werden ze voorlopig ondergebracht, waar ook het vee dat een dag eerder vertrokken was een plaats had gekregen. . .

Onze taak was ten einde en verdreven van huis en hof stonden we in een vreemde stad, terwijl ons dorp door de golven overspoeld werd, ons geen plaats van bewoning overlatend. Waarheen dan nu? Wij wisten het zelf niet! Als zwervelingen gingen we op zoek in ons Vaderland, elk naar de zijnen'. . .

17. Niet wetend wien hij 't laten zal. . .

27 mei 1953.

Een bijna verwoest dorp ligt voor ons.

Het stortregent! . . .

De toch al vernielde wegen en straten worden er niet beter op.

Modderpoelen zijn het. Bijna onbegaanbaar.

En toch . . .

Het is drukker dan we hier de laatste tijd gewend waren. Immers maar weinigen genieten het voorrecht een onderdak te hebben in het eigen, door de overstroming bijkans verwoeste dorp.

Vanwaar dan die drukte? . . .

Men kan toch moeilijk zeggen dat het weer vandaag de aantrekker zal zijn. Het gutst nog steeds.

Nee, er moet wel iets anders aan de hand zijn.

Velen hebben vandaag de reis naar hun geboortegrond ondernomen om de rouwdienst bij te wonen die zal gehouden worden in het kerkgebouw van de Oud-Gereformeerde Gemeente.

Het gebouw draagt nog wel de sporen van de vloed, maar de ergste ravage is opgeruimd. In de kortst mogelijke tijd is de kerk in alle hoeken bezet. De voorganger geeft Ps. 103:8 op. Een passend lied bij deze dodenherdenking.

De prediker heeft het over vader Jacob, die op 147-jarige leeftijd afscheid gaat nemen van zijn kinderen. Hij gaat sterven. Dat schrikt hem niet af. Zeventien jaren heeft hij immers als vreemdeling vertoefd in Egypte en nu reist hij af naar zijn Vaderland, dat Hierboven is.

Toch hield men een zware rouw na zijn dood. Zo zelfs dat het de Egyptenaren opviel. De voorganger maakt een vergelijking. Door de ramp waren bijna 2000 mensen in één morgen van de aarde weggemaaid, waaronder 153 uit Stavenisse. Hij vraagt aan de toehoorders: 'En hebben we nu ook 70 dagen beweend wat van ons is weggenomen? Zouden we voor Gods Majesteit kunnen laten zien, dat er werkelijk rouw is' . . .

Niet minder klemmend stelt hij nóg een vraag aan de orde: 'Elke rouwdragende familie die hier zit, is het voor u een wonder dat gij nog bij de overlevenden behoort?' . . . Hoger dan de vloed en der wateren waren, ook in Stavenisse, de vloed en der zonden gerezen. Rechtvaardig ware het geweest, dat er in plaats van 153 omgekomenen, slechts 153 overgebleven waren! De Heere is zeer

lankmoedig dat zovelen gespaard zijn gebleven' . . .

Ook broeder Potappel wordt genoemd en de voorganger noemt wat episoden uit zijn leven. Hij wil echter niet aan mensenverheerlijking doen, maar duidelijk blijkt toch welk een warm hart hij (Ds. Slager) hem toedraagt. 'God heeft aan het graf van broeder Potappel voor Zijn Eigen eer gezorgd, want de eer van het graf is, dat die gezegende Koning met Zijn bloed het graf heeft gekocht en geheiligd. Potappel zal op aarde niet meer voor u zuchten. Met zoveel inwoners van Stavenisse heeft hij voor het aangezicht Gods gestaan' . . .

Tenslotte wenst de voorganger alle rouwdragenden ondersteuning en kracht toe, van Hem Die dit alleen geven kan. Met klem wijst hij er nog op dat de ramp een ernstige roepstem des Hemels was, waar de Heere veel mee te zeggen heeft gehad.

Aan het eind van de dienst zingt men uit psalm 39 het vierde vers (berijming Datheen).

De mensch, als ijdelheid, zeer haast verdwijnt,

Als hij ook best te leven schijnt.

Hij is een droom, die snel gaat voorbij;

Te vergeefs vroeg en laat, slaaft hij,

Om 't goed te verzamelen overal,

Niet wetend, wien hij 't laten zal.

De heer Smits: 'Was het wonder, dat velen dit vers niet konden meezingen? Elk hart voelt zijn eigen smart. Diep onder de indruk verlaten de mensen het kerkgebouw . . . Hoe kort is het alles nog maar geleden. Soms is het moeilijk de werkelijkheid, dat zo'n aantal medeburgers nooit meer tot hun huis en plaats zullen wederkeren, ten volle te beseffen. Zo schielijk is het alles gebeurd. Een droombeeld gelijk. Maar de bewijzen zijn ten overvloede te aanschouwen. Terwijl men het kerkgebouw verlaat, voert de weg door het puin . . .

In de begraafplaatsen van vier gemeenten in en buiten ons eiland, getuigen van dood en rouw die over ons dorp kwam . . .

Maanden heeft het geduurd eer de laatste van de 153 slachtoffers gevonden werd. Als mest op de aardbodem hebben de lichamen van de dierbare doden gelegen. Bedolven onder het water, puin en wrakhout; overal heeft men ze gevonden. Sommigen in sloten, waar de mensen bij het schoonmaken een luubete vondst deden . . .

Daar het kerkhof op het eigen dorp de eerste tijd nog onder water stond werden de slachtoffers voor het merendeel in Bergen op Zoom begraven. Later toen het land drooggevallen was en de verbinding over de weg weer was hersteld, zijn er nog een aantal in St. Annaland en St. Maartensdijk en ook nog enkelen in Hholen ter aarde besteld . . .

Zoals het met de overlevenden gesteld was, was het ook met de doden.

Her en der verspreid lagen hun lichamen in de kille aarde. . .

Een poos later, toen de omstandigheden op ons dorp een gunstige wijziging hadden ondergaan, gaven velen de wens te kennen hun omgekomen familieleden op het eigen kerkhof te doen herbegraven.

Na vele en moeilijke voorbereidingen vond dit ontzagwekkende werk in de laatste week van juni 1953 plaats. Een groot aantal mensen van ons eigen dorp, die vrijwillig dit werk zouden doen, waren twee nachten bezig met uiterste inspanning, eerst in de betreffende gemeenten met het opgraven, daarna het vervoer en het herbegraven in een massagraf, dat tevoren gereedgemaakt was. . .

Nooit of te nimmer heeft iemand zo een gebeurtenis aanschouwd. Het werk dat in deze twee nachten door de mensen is verzet, was bovenmenselijk zwaar. Het buitengewone van de omstandigheden vergde het uiterste van lichaam en geest, waardoor de spanning tot een hoogtepunt gevoerd werd. Bij ogenblikken leek het werk onuitvoerbaar. . .

Het grootste gedeelte van de 153 slachtoffers werd alzo voor de tweede maal ter aarde besteld op de plaats, waar deze mensen gewoond en gewerkt hadden. . .

Op zaterdag 4 juli vond de officiële herbegraving plaats, waar in aanwezigheid van een aantal genodigden van Rijk en Provincie een der jongste slachtoffers werd begraven. Hierbij werden tal van toespraken gehouden, die zeker van medeleven getuigden. . .

Maar ondanks alle plechtigheid die hierbij werd ten toon gespreid, viel over heel dit gebeuren de kille adem des doods. De dood, die hier een onherroepelijk einde gemaakt had aan het leven en bestaan van onze medeburgers, wier stof-felijk overschot — God alleen weet het — hier ligt tot de jongste dag. En ondanks de stralende zomerdag vielen donker en zwaar de schaduwen van de dood. . .

18. Herinnering. . .

Het water kwam al hoger, hoger. . .

We liepen angstig heen en weer
en dachten: zou het ook nog boven komen
waar moeten wij dan vluchten in dit weer?

Ineens was 't water stil en kwam niet hoger,
en toen het eindelijk zakken ging,
was 't al met modder overtogen
en vele huizen stórtten in.

De straten waren als het ware omgeploegd,
en meubelstukken zo maar weggespoeld,
maar 't ergste was, toen, met het licht
van velen kwam het droevige bericht.

Zij waren door het water overstroomd,
en konden niet gered — zij moesten sterven.
Zo kwam voor hen de droeve water-dood,
't geluk van velen viel aan scherven.

Er werd van alle kanten hulp geboden,
bij velen is nu alles weer terecht,
maar zij, die door de dood ons zijn ontnomen,
Zij komen niet terug — zij blijven altoos weg.

In de herinnering aan die dagen
zal altoos blijven in ons hart,
er is toen zoveel leed gedragen,
dat diep gegroefd is door de smart.

Er vielen oude mensen, maar ook jong'ren,
en kinderen, soms nog, o, zo klein,
ze werden allen opgeroepen,
En moesten vroeg van deze aarde heen.

Voor hen, die veilig zijn geborgen,
door Jezus' bloed waren gekocht,
voor hen was het de grote morgen:
zij hadden Hem bij 't leven reeds gezocht.

19. Honing aan de roede. . .

'Drie dingen zijn mij sterk bijgebleven van de Ramp' . . . zo vervolgt de heer Smits. Die leven nog intens in mijn herinnering. Eerst de avond vóór de Ramp. Ik was toen nog niet getrouwd, zoals ik u reeds vertelde, maar op die avond was ik met mijn 'aanstaande' op bezoek geweest bij kennissen, en toen lagen de pannen al op de straat. Er woedde een beangstigende storm die nacht. Toen ik thuis kwam en een kwartiertje op bed lag, zei ik tegen mijn moeder: 'Ik ga er uit hoor; ik kan het op bed niet langer houden.' Ik had al veel stormen meegemaakt, maar een onverklaarbare, benauwde onrust, dreef me naar buiten. We woonden toen vlak aan de haven en bijna het hele dorp lag toen nog in rust.

Ten tweede het moment dat ik me met een verbijsterende schrik realiseerde, dat dit een zodanige watervloed was, die tot een totale ondergang zou leiden. Dit was geen overstroming, maar een zóndvloed! . . . zo bedacht ik. Dat was kort nadat ik door Gods bewarende Hand uit die angstige situatie gered was zoals beschreven in hoofdstuk 12. Ik was later de Stoofdijk opgegaan naar de schuur van mijn oom waar onze beesten waren gebracht. Ik stond daar zo maar alleen met een angstig paard aan de teugel voor de half geopende mendeuren. Plotseling werd er een stuk van de achtergevel van de schuur door het water ingedrukt, en stond ik tot aan mijn knieën in het water, dat met een ontzettende kracht een uitweg vond door het deurgat. . . over de dijk waar het in de toen nog niet overstroomde Stavenissepolder stortte. Ik ben toen een trap opgegaan naar de zolder. . . en heb daar gezeten. . . Hoelang? . . . Ik weet het niet. Het leken uren, maar het moet minder dan een half uur geweest zijn. Met een zaklantaarn scheen ik naar beneden. Nee. . . dat moet je zelf meegemaakt hebben, wat ik toen zag, dacht, en voelde. De ontzagwekkende kracht van het water en wat dat allemaal meevoerde. Stukken van gebouwen, huisraad, van alles.

Op een ogenblik kwamen er een hele kudde dode en nog levende varkens de schuur binnendrijven en verstopten het deurgat. Het paard — het arme onschuldige dier kon er zich niet door op de been houden, want nu het opgestuwde water niet weg kon, kwam het in de schuur nog hoger te staan. En tijdens dat ik dit bewust beleefde, zittend op een zolder boven op een dijk, dacht ik. . . nu worden we met alles van de aardbodem weggeveegd. Op een moment bemerkte ik, dat de stuwung van het water minder werd, wat

later zakte het, en kwam de vloer droog. Ik naar beneden en de dijk op. . . een smalle stroke gronds was de enige droge plek. Ter weerszijden was. . . de zee. Even later kwam mijn oom er aan.

Hij vroeg me: 'Heb je m'n vrouw en dochter niet gezien?'
Helaas. . . hij zou hen nooit meer levend zien. . .

Op de derde plaats zou ik dan iets willen zeggen over het onverwacht grote medeleven, dat we als berooiden en verdrevenen mochten ondervinden. Hoe liefderijk werden onze mensen overal in den lande, ongeacht van welke richting, opgenomen. En dan bedoel ik niet in de eerste plaats de hulp op materieel gebied, hoewel die ook meer dan overvloedig was. Maar wat ons bijzonder getroffen heeft, was de gulle hartelijkheid en het meevoelen in de deerniswaardige toestand van onze mensen. Ik mag wel zeggen, dat er nog altijd vele vriendschapsbanden bestaan uit die droeve dagen, met als ondertoon, een dankbare herinnering voor de genoten gastvrijheid.

Er is nog iets bijzonders.

Daarbij kom ik terug op de predikatie over Ps. 119 die op die bewuste zondag werd gelezen. Ouderling Slager waarschuwde ons toen, dat er iets ernstigs stond te gebeuren. Maar hij wist niet wat! Het was een verzegeld oordeel, zei hij steeds. De preek die hij las was van de oudvader B. Smijtegelt en daarin komt een passage voor: 'God kan dit land tot een ruïne stellen, God kan zelfs onze dijken doen doorbreken. . . ' Het wonderlijke is echter, dat voorganger Slager juist deze passage *niet* heeft voorgelezen, maar gewoon heeft overgeslagen. Geheel onbewust. Toen heb ik er iets van gezien dat het inderdaad een *verzegeld* oordeel was.

God bestuurde het zo, dat juist die passage niet gelezen werd. Maar wél legde Hij Slager een vermaning in de mond.

Wat de Ramp betreft, u heeft wel gemerkt dat ik er van uitga dat ik de Ramp als een oordeel van God zie. Of er zegen op gevolgd is? Materieel is er later wel vooruitgang geboekt, maar geestelijk gaat het hard achteruit, vind ik. Wij kunnen niet in het hart kijken, maar ik geloof wel dat er ook zijn bij wie dit oordeel zegen heeft nagelaten. Verder, wat verschillenden van ons is bijgebleven, is de betrekkelijkheid van het aardse bezit. Dat ben ik me nog steeds bewust, na de ramp. Natuurlijk zijn aardse bezittingen noodzakelijk, maar één ding is werkelijk nodig! . . .

Daarom is het soms bitter hard nodig, dat een mens geslágén wordt. Als er tenminste honing aan de roede mag zitten en dat is toch een bijbelse uitdrukking, nietwaar? Als een mens geen tegenslagen krijgt, dan holt hij maar door. Een mens moet soms tegengehouden worden'. . . zo besluit Smits zijn relaas

We besluiten dit hoofdstuk met een gedichtje van de bekende Robert Murray M'Cheyne:

De Heiland verbindt de gebrook'nen van hart,
En richt tot Zich op die er vielen.
Met olie der vreugde geneest Hij de smart;
Hij leeft en is 't leven der zielen.

Hij geeft en Hij neemt: maar 't verlies wordt gewin,
O, komt dan en lofzingt d'Algoede!
Eerst troost en bemoedigt de kus Zijner min,
Dan heiligt en loutert Zijn roede.

De ontelbare schare, die juicht voor de troon,
Kwam eens uit de grote verdrukking.
Zo blijft het voor allen: door 't kruis naar de kroon,
Door tranen naar 't Land der verrukking.

20. Die paar uur zal ik nooit meer vergeten! . . .

Even buiten het dorp staat een telefoonpaal, die nog maar net boven het water uitkomt . . .

Twee mensen klemmen zich er aan vast.

Ze hangen gedeeltelijk in het water.

Dit kan niet lang goed gaan! . . .

Nu zijn er ook mensen gevlucht in de kerktoren.

Twee van hen zien de ongelukkigen, hangend aan de telefoonpaal.

De angst van deze drenkelingen wordt hún angst.

Ze moeten iets doen . . .

Maar wat? . . .

'Weet je wat', begint de één . . . 'we gaan de klok luiden, dan kunnen we de mensen er opmerkzaam op maken. Doen?' . . .

'Ja natuurlijk doen we dat, kwaad kan het niet' . . .

Het duurt niet lang of de klok beiert over het verdronken Stavenisse.

Het brengt nieuwe schrik en angst.

Maar wat voor de één een geluid leek ten dode, was voor de ander een klank ten leven . . . Het lukt de klokkeluiders hun boodschap door te seinen. In de Voorstraat gaat het bericht van raam tot raam.

Het lukt redders om er een bootje heen te sturen.

De angstigen aan de paal bemerkten het. Een golf van hoop slaat door hen heen. Het geeft hun kracht en moed om het nog een poosje vol te houden.

Weldra vallen ze in veilige armen van redders.

Overgelukkig laten ze zich in het bootje zakken.

Giered! . . .

Wim Horman schreef hierover in: 'De Nieuwe Revu' en vult daarmee onwetend het verhaal van A.J. Smits aan, die het ook had over het luiden van de klok.

Horman weet nog meer te verhalen. Hij had een gesprek met C.W. van Prooyen uit de Voorstraat 16. Hij ontmoette hem toen hij in gezelschap was van wethouder C.J. van Moerland en H.J. Vermaas.

Van Prooyen: 'Ik was om half tien thuisgekomen en het stormde. Maar ja, het stormde wel meer. We zijn gewoon om twaalf uur naar bed gegaan en om twee uur 's nachts ging de sirene van de brandweer. Ik begreep er niets van, want ik was brandweer-commandant.

Dus ik trok mijn brandpak en laarzen aan en ging naar de kazerne.

Er waren veel mensen op straat en die vertelden me dat die sirene niet was gegaan voor brand, maar voor het water dat alsmear in de haven steeg. Dus ik daarheen. Ze waren daar bezig om de vloedplanken te zetten en toen dat gebeurd was, zakte het water zeker een halve meter. Ik herinner me nog goed dat een van de mensen zei: "Zie je wel, als de nood het hoogst is, is de redding nabij" . . .

Ik was het daar niet mee eens en zei dat het water de polder was ingelopen, want anders zakte het niet zo'n eind.

Dat was waar! . . .

De Havendijk was doorgebroken, maar ook de Ouwelandse dijk.

Daar stonden vijf kleine huisjes waarin normaal zo'n 40 mensen woonden, maar nu zaten er zeker tachtig, omdat er een aantal de dijk opgevlucht waren.

Toen de dijk zelf openscheurde nam het water bezit van die huisjes, ze werden als lucifershoutjes tegen de grond gesmeten en daar zijn toen 43 mensen verdronken. In de Kerkstraat was het nog erger. Maar goed, ik vond het langzamerhand tijd worden om naar mijn vrouw en drie kinderen terug te gaan, want je kon nooit weten. We hielpen samen een aantal dingen naar boven te brengen, want ik vermoedde wel dat er water zou komen.

Alléén sleepte ik op zeker moment ook het ledikant naar boven en ik stond juist halverwege de trap toen daar met een geweldige klap de voordeur openvlog en er een vloedgolf van twee meter hoogte het huis in kwam. Ik vluchtte naar boven en schreeuwde: "Vooruit, door het dakraam naar buiten de goot in!" . . .

Daar hebben we het toen af staan wachten. Als ik er achteraf op terugkijk, weet ik dat je gewoon geen tijd had om bang te worden. Na een paar uur zijn we gered, maar juist die paar uur zal ik nooit meer vergeten' . . .

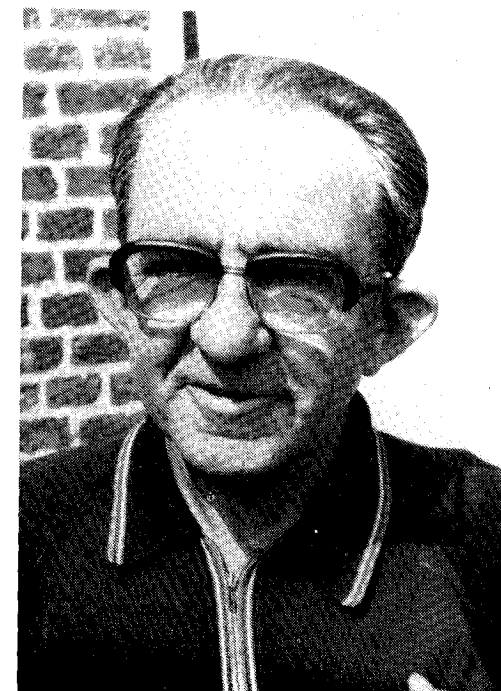
21. De uien dreven in de kerk.

Op mijn tocht door Zeeland bezocht ik ook de heer H. Koster (50) te Waarde, die al ruim 20 jaar dijkwacht is en dus wel 'kijk op de zaak' heeft.

De heer C. van de Bovenkamp interviewde hem eens voor de 'Gezinsgids' van 'De Banier'. De heer Koster en ik kwamen overeen om daaruit ook gegevens te putten voor dit verhaal.

De heer Koster: 'Voor de meesten kwam de Ramp betrekkelijk uit de lucht vallen. De meeste mensen waren er helemaal niet op berekend. Ze hadden natuurlijk nooit zoiets meegemaakt. Men had niet gedacht, dat er zo iets ergs kon gebeuren.

Velen waren dan ook bijzonder verrast, toen het 's nachts zo tekeerging. Het stormde geweldig. Toen ging de klok luiden. De sirene laten loeien ging al niet meer, want de stroom was reeds uitgevallen. Toen de klok ging luiden, kregen de meesten er pas beseft van, dat er iets ergs aan de hand was.' . . .

H. Koster.

'Het was kwart over twee 's nachts, toen de stroom uitviel en het was een uur of drie, toen de klok begon te luiden, want toen liep de Westerveerpolder onder. Het gevaar kwam van de Kruiningse kant. Toen de dijkgraaf ging kijken hoe de situatie was tussen Kruiningen en Krabbendijke, nou... toen schrok hij heel erg. Want de dijk tussen die twee plaatsen was bijna helemaal weggeslagen en hij zag ook, dat de veerpont half in de Kruiningse polder lag.'...

De meeste mensen konden het gewoon niet begrijpen. 's Morgens werd er gezegd: 'Jullie zullen weg moeten; naar Krabbendijke, want het gevaar wordt te groot.'... Toch duurde het nogal lang voordat de mensen aanstalten maakten om weg te gaan. Daar het dorp Waarde 's morgens nog niet ondergelopen was, bestond er dus nog gelegenheid om weg te komen. Op den duur, vooral op aandrang van de overheid, o.a. burgemeester Van Burg en wethouder M. van Fraassen, zijn ze dan toch gegaan. Het ging echter niet van harte en wat schoorvoetend. De meesten dachten: 't Zal zo hoog niet komen.' Er werd gezegd: 'Een laarsje water, meer niet.'...

Kerk van de Gereformeerde Gemeente van Waarde.

'Om een uur of negen 's morgens zijn de eerste ouden van dagen weggebracht. Uit Krabbendijke kwamen er auto's om ze op te halen. Ook waren er wel Waardenaren, die zelf met hun auto hielpen vervoeren. Daarna is het vee weggebracht.

Dat gaf nogal problemen: zo'n hele veestapel op te drijven naar Krabbendijke en daar onder te brengen. Om een uur of vier waren de meeste mensen vertrokken uit Waarde'...

'Deze zondag werd geen kerkdienst gehouden, maar er kwamen 's morgens nog wel enkele mensen naar de kerk. Die wisten nergens van en hadden zelfs geen klok gehoord.

Ds. Bel was 's morgens om negen uur al in de weer om ouden van dagen op te halen. Hij heeft niet gepreekt die dag. Hij had van de hopeloze toestand ook gehoord en is toen naar de dijk gaan kijken, om te zien hoe het er voor stond. Hij hielp daadwerkelijk mee.'...

Omstreeks vijf uur in de middag liep Waarde onder water. Ik heb het met eigen ogen gezien. Ik stond op de dijk te kijken. Er waren niet veel mensen op die dijk. Het stormde hevig en trouwens de meeste mensen zaten al op Krabbendijke.

De kerk van de Gereformeerde Gemeente stond ver in het water. Die kerk staat op één der laagste plekken van Waarde. De preekstoel stond helemaal onder water. Ik denk, dat er zo'n tweeëneenhalve meter water in de kerk gestaan heeft. Vooral bij vloed. Al de ramen waren stuk. De uien dreven in de kerk...'

Het feit dat Krabbendijke gespaard bleef heeft volgens de heer Koster de volgende oorzaak: 'De binnendijken tussen Krabbendijke en Waarde waren nogal stevig, evenals enkele andere dijken rond Krabbendijke. Wel hebben ze die dijken al heel gauw versterkt met zandzakken. Daarbij hebben zo'n 1000 militairen, afkomstig van de Johan Willem Friso-kazerne uit Nunspeet, hulp verleend. Zij hebben zo'n week of drie, vier geholpen. Er is in Krabbendijke nog een straat naar die kazerne genoemd.'...

22. Wachter, wat is er van de dijk?...

Tja, zo was dus de bevolking van Waarde geëvacueerd. Geen prettige zaak, voor wie dit aan den lijve moet ondervinden. Men had er ook helemaal geen trek in gehad. Het ging er echter niet om wat men liever deed, maar wat beter was.

Gelukkig, er kwam weer een tijd van terugkeer.

Koster: 'Het duurde tot mei. Toen konden de eersten weer terugkomen. Maar het was wel een hopeloze toestand, als je weer in je huis kwam. Hele schoonmaakploegen moesten eraan te pas komen. Alles stonk naar het zout. Veel materiaal was stuk. Stoelen waren uit elkaar gegaan; de spullen konden natuurlijk niet naar buiten, dus alles dreef door de kamers heen en weer.'

Stoelkussens, bedden en wasgoed. Want ja, het was maandag wasdag en overall stond de vuile was gereed voor de wasbeurt. Ook dat wasgoed dreef in de huizen of in de schuren rond, al naar gelang waar het zich bevond.

Een stuk of dertien gemeenten, o.a. Woerden en Waarder in Zuid-Holland hebben Waarde toen geadopteerd. Met hulp van die plaatsen is toen o.a. de bouw van een toren aan de Gereformeerde-Gemeente-kerk gerealiseerd. Ook is er nog een gedenkraam in het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente

Waarde.

Per kano door de 'straten' van Waarde.

aangebracht, waarop de naam Woerden staat vermeld. Dat raam is geschonken ter gedachtenis aan de ramp van 1953'...

Het is wel aardig van een dijkwachter te vernemen, wat nu eigenlijk de taak van een dijkwachter is. Wanneer moet bijvoorbeeld de dijkwachter opkomen?... 'Wel, als het water een bepaalde hoogte heeft bereikt, komt uit Vlissingen het bericht dat de dijkwacht moet worden opgeroepen. Onze ploeg bestaat momenteel uit zes vaste leden en twee reserve-leden. Ik ben van die ploeg het langst in dienst, namelijk al in de twintig jaar.

De werkwijze is als volgt: "De ploeg komt bij elkaar in het gemaal Waarde. Daar zit een van de polderwerkers, die ook de leiding heeft.

De leden van de ploeg, die het verst wegmoeten om dijkwacht te lopen, hebben een portofoon bij zich om eventueel melding te kunnen maken van ongelukken e.d.

Dit moet gemeld worden aan de post bij het gemaal. Die post staat weer in directe verbinding met de opzichter van de polders rond Waarde, Krabbendijke, Kruiningen en Rilland-Bath, de heer Koppejan uit Rilland. Een uur voor hoog water mochten we in het gemaal aanwezig zijn. Een half uur voor hoog water gaan we de dijk op; ik, behorend tot de verste post, wordt met een auto gebracht. We hebben daar op onze post circa drie km afstand te lopen. We letten tijdens de wacht op de berm en kijken of er geen stenen loslaten. Dit is alleen maar goed te zien, als het water niet te hoog is"...

Aan meneer van de Bovenkamp vertelde de heer Koster omstreeks 1975 dat de toestand van de dijken op dat moment zó was, dat er daar langs de Westerscheldedijken zijns inziens minder gevaar bestond dan langs de Oosterscheldebijden, omdat de situatie langs laatstgenoemde dijken nogal eens kritiek is. Bij Waarde is de dijk echter al op Deltahoogte.

De heer Koster heeft ook een mening over het afsluiten van de Oosterschelde: 'Persoonlijk ben ik een erge voorstander van het afsluiten der Oosterschelde. Ik heb nog wel een boodschap aan fervente voorstanders van een open Oosterschelde: Als het kritiek is, kom dan zelf 's nachts eens wachtlopen! . . .

Maar, als het gevaarlijk is, zie je niemand. De veiligste manier van afsluiting is nog altijd: dicht, zoals ze in 1953 besloten hebben' . . .

Bij zijn artikel in genoemd blad gaf 'meester' van de Bovenkamp een eigen commentaar op wat zijn gesprekspartner te berde bracht.

De heer van de Bovenkamp: 'Ja, het is zoals de heer Koster opmerkte: Langs de Oosterschelde kan het nog wel eens kritiek en gevaarlijk zijn! En de PZC van 3 januari maakte daar ook gewag van. Dijkgraaf Geluk merkte daarbij op: 'Stormen van najaar 1973 en 1974 zouden het Zeeland van enkele eeuwen geleden zwaar geteisterd hebben.' 28 november 1974 raasde een vervaarlijke noordwesterstorm over Zeeland. Het water ging tekeer en de storm loeide. Voor de

Waarde.

zoveelste keer in de historie van Zeeland zaten er mensen achter kwetsbare dijken in spanning. Storm over Zeeland betekent dikwijls ook: angst over Zeeland.

Daarom is uiterste waakzaamheid geboden!

Door al de eeuwen heen is Zeeland dikwijls geteisterd door de waterwolf, maar mocht dit gewest toch ook vaak weer herrijzen. Hoewel er ook namen op de Zeeuwse landkaart staan als: Verdrongen land van Reimerswaal, en ga zo maar door. Deze namen zijn tekenend. Daarom is de Zeeuwse wapenspreuk zo mooi. Zij getuigt van de worsteling tegen het water: Luctor et Emergo . . . Ik worstel en ontzwem, dankzij Gods goedheid! . . .

23. Ik bad voor het meisje dat ik bewonderde.

Mijn collega en vriend, de heer Evert Kuijt, was zo vriendelijk om voor dit boek ook een impressie over de Ramp te schrijven, want hij woonde toen zelf in Krabbendijke.

Toen hij het artikel mij toezond schreef hij er een briefje bij. . . op rijm. Hier volgt het:

Met veel genoeg geschreven,
voor een goed doel gedaan,
is 't bij deze bladzijden gebleven,
waarin genoeg zal staan
om méé je boek te vullen
tot lering, geen vermaak!
'k Hoop dat het zal onthullen
wat God deed door die zaak!
Om te doen gedenken
dat ook de Ramp een doel,
een functie had; God schenke
die wetenschap, dat meegevoel!
Werkendam 2 juni 1977.

Evert Kuijt in 1953.

31 januari 1953, zaterdagavond.

Beatrix en mijn broer waren jarig op die zaterdag; geen van beide feesten werd bij ons thuis gevierd, want de vlag kon niet op de school naast ons huis gezet worden vanwege de storm. En mijn broer was er niet om dat hele eind door de dakgoot van het gebouw naar de vlaggemast te kuieren. . . en ik kwam voor zoiets nog niet aan bod, alleen.

Broer was logeren bij een neef van vader in Ommen; die daar in die contreien, waar een 'normaal' jongmens niet kwam vanuit Zeeland, een hotel had.

Toch had mijn broer, die zeventien was, het gewaagd. . . en hij zou tot nog meer heldendaden in staat blijken te zijn.

Gelukkig had ik toch nog een verjaardag te vieren, want ook één van m'n vrienden was jarig. Na een wat onwezenlijk feestje daar in de Dorpsstraat van Krabbendijke (Rijnhout was boer en besprak met andere landbouwers de berichten van verdubbelde dijkwacht en zo) vertrokken Kees, mijn andere vriend, en ik weer. De deur werd zowat uit onze handen gerukt en schuin op de wind lacerden we de Noordweg in. De hoge bomen in de tuin van de dokter

zweipten hun takken willoos op de loeiende stormwind.

Ze konden niet beletten dat velen van hun beknopte takken hun eigen weg werden gedwongen te gaan. De straat lag er bezaaid mee. Kees schreeuwde een groot en verdween het tuinhek in.

Alleen nu, schoot ik als een ballon de Julianastraat in en vond wat luwte achter de hoge heg van de tuin van Kees' ouders. 'Gelukkig dat jij er tenminste bent', begroette moeder me. 'Wat een verschrikkelijk weer, hè?' . . . Wat indringender dan anders — voorvoelde ik al iets van de dreiging? — bezag ik de huiskamer. Vader probeerde wat te schrijven, moeder liep onrustig nog eens naar de keuken en m'n oudste zus las in een boek. Zusje van zes sliep boven.

't Was al laat, toen ik naar boven ging. Ik haastte me in bed, kon slechts verward bidden, vond het ook te koud er voor. De dekens gaven wat veiligheid en ik sliep in. Een veertienjarige wil na een lange dag wel slapen.

Radio hadden we niet, zodat elk bericht van buitenaf, uit ons huis geweerd werd.

Zeeland rustte. . . orthodox Zeeland bereidde zich, naar gewoonte, voor op de zondag, waarin de predikant of de ouderlingen driemaal zouden voorgaan. . .

1 februari 1953, zondag.

Ik werd wakker, doordat moeder, volledig gekleed en geschoeid, de slaapkamer binnenkwam en me wakker schudde. Op de achtergrond hoorde ik vaders stem hetzelfde op de slaapkamer van kleine zus Beppie doen. Meteen was ik klaarwakker en was me bewust van een angstkramp in m'n buik. Ik wist, voordat moeder wat gezegd had, dat er iets erg mis was. Toen hoorde ik een sirene loeien en zowaar flarden van roepende stemmen op straat. 'De dijken zijn doorgebroken!'

'Dat vreselijke water ook!' . . . zei moeder.

Ik vloog m'n bed uit en wist even niet wat ik zou aantrekken: m'n zondagse pak of m'n trui met manchesterbroek. Ik besloot tot het laatste en bedacht vaag dat ik misschien nog wel wat zou willen redden van mijn bezittingen.

Toen was er een werveling van gebeurtenissen. Enige uitleg vooraf is gewenst: M'n vader was het hoofd van de lagere school, de Mulo-school en de Kweek-school 'De Driestar'.

Het meisjesinternaat, waarin de vrouwelijke leerlingen waren ondergebracht — de school had immers een landelijke functie in de kringen der Gereformeerde Gezindte! — stond in het dorp.

De jongens waren gehuisvest in een internaat dat op de talud van de zeedijk bij de Krabbendijkse haven was gebouwd. De scholen — een stenen lagere en een houten Mulo/Kweekschool — stonden naast en achter ons huis.

Openens gebeurde het volgende: Het jongensinternaat was geëvacueerd; de school was crisiscentrum geworden! De leider, de heer Dekker, had het

benauwd gehad: met z'n V.W.-tje dat maar nauwelijks zijn gezin kon bergen, was hij over de uiterst smalle, door de regen en overslaande golven glibberige dijk, gereden. Vlak achter hem sloeg de helft van de dijk weg! De schrik was de man op zijn stembanden geslagen; dagenlang kon hij niet praten!

De jongens hebben zich, voordat ze vertrokken, onder leiding van havenmeester Wagenaar, zeer verdienstelijk gemaakt met het dichten van de dijk, met zandzakken. Toen ik dat hoorde, nam ik me voor iets dergelijks te doen. (Later las ik hoe belangrijk het behoud van die dijk voor ons dorp is geweest).

Wonderlijk genoeg kan ik me van het verdere verloop van de zondag weinig anders herinneren, dan wat ik zèlf heb meegemaakt. 'k Geloof dat een jongen in zijn eerste tienerjaren zichzelf in het middelpunt van alle gebeurtenissen plaatst en dan veel buiten hem om wazig ziet. Er was watersnood, vlakbij, maar 't dorp bleef droog.

't Was middag geworden. De kerk was dichtgebleven. Ik hoorde later dat enkele volhouders er schande van spraken dat de dominee geen kerk hield, maar met z'n grote Amerikaanse Ford erop uit trok om in de buurtschappen om Krabbendijke te helpen wat hij helpen kon. (De kleine ds. Bel die nauwelijks boven het stuur van zijn Ford uitkwam, schijnt zich, ondanks een zwakke gezondheid, danig geweerd te hebben! Zelfs mensen van de andere kerken spraken daar lovend van!). De paar kerkgangers hadden hun plicht gedaan en waren tot aan de kerkdeuren gelopen; de ene vrouw 'op haar boers' zal wel moeite gehad hebben om haar 'tupmusse' op de wind te houden!

Ik voelde me bezield, bezield met een grote dadendrang. Er kwam ook diepe bezorgdheid bij. . . 't Zal na de middagmaaltijd zijn geweest — had moeder nog kans gezien om iets op tafel te brengen? — dat ik op pad ging, met m'n goeie regenjas aan, in de richting van het gehucht Oostdijk. Vreemd was het: te weten dat daar mensen en dieren in nood verkeerden, het water door de straten stroomde en in de huizen stond en ik liep door de droge straten van ons dorp, op zondag! Fel was ik me bewust van het buitenissige van mijn tocht, toen ik langs het huis van een klasgenoot kwam, m'n hand opstak en tot m'n verbijstering de afkeuring op de strakke gezichten achter de ruiten kon aflezen. Deze ervaring sterkte me in m'n dadendrang. Ik dacht aan het schaap in de gracht dat óók op de sabbath gered mocht worden! Ook ik moest redden en liep wat ik lopen kon, op Oostdijk aan. Dat is werkelijk te voet nog een heel eind, maar ik herinner me niet dat de tocht me, hoewel de wind nog danig tekeer ging, lang gevallen is.

Ik was bezorgd over het lot van een meisje dat ik zondags in de kerk vanaf het zoldertje — de galerij — in de verte kon zien en uitermate bewonderde. Ze heeft het nooit geweten, dat ik tijdens de voetreis naar haar woonoord gebeden heb, of zij dan toch maar gespaard mocht blijven. Ze woonde immers in het rampgebied!

Ontnuchterend — een overstroomd dorp onder aan de dijk. De opgezwollen koe die half op de dijk lag; het bruine werkpaard in het water, de kop naar beneden, te moe om zich te redden. Zwartgeteerde planken en een baal stro draaiden om de zware schoften van het trouwe werkpaard.

Even later stond ik aan het begin van wat eens de Lavendeldijk was geweest, nu een deerlijk gehavend afgietsel van de beukende golven en draaikolken. Een roestige ketting had ik om m'n nieuwe regenjas gedraaid; aan het andere eind ervan dobberde en rukte een roeiboot. Mensen brachten hun schamele bezittingen uit de verwonde huizen naar de kant. Er werd wonderweinig gezegd; de strakke, verbeterd gezichten zeiden genoeg.

Een mand met vreemd tokkende kippen werd op de dijk gezet. Een van die verkleumde dieren hing zielloos over de rand. Toen de boot weer afvoer, bleek m'n regenjas de afdrucken van de roestige ketting te dragen; ze zijn er nooit meer uitgegaan, maar ik droeg ze met ere!

De Nieuwelandse binnendijk beschermd de polder waarin het dorp Krabbendijke lag. Er werd druk gesjouwd met zandzakken. Ik hielp mee met het vullen ervan, maar de zware, rompige klei die ervoor gebruikt werd, was me al gauw te machtig.

Toen werd ik aangeroepen door twee schoolkameraden, Rinus en Danker. Rinus die astmatisch was, hijgde, maar hij weerde zich geducht. Voor een kleermakerszoon deed hij het buitengewoon goed: Samen met Danker, een boerenzoon, dreef hij twee koeien en een paard óp naar een gereedstaande wagen. Ik moest helpen, want de dieren waren bijzonder wild. Ze stormden op een gegeven moment rakelings langs een potige kerel met een zandzak op z'n schouder, de dijk af, een dam over, een geploegde akker op. Wij achter hen aan; m'n schoen bleef in de modder steken en ik had alle moeite me staande te houden. Zwaaiend met onze armen wisten we de dieren een eind verder over een andere dam weer de dijk op te krijgen.

Maar ze wilden anders dan wij en haastten zich de half onder water staande spoorweg op. Daar stond ik verwaasd te kijken naar de bielzen die juist nog boven water uitkwamen. Een eind verderop hingen de rails schuin van de spoordijk af. De boerderij van Mesu die ik altijd om haar rieten dak bewonderd had, stond als een geraamte in het water. Ver achter me dreunden de motoren van vrachtauto's en klonk het zware geroep van de zwoegende mannen. Ik was een ogenblik één met de watersnood, daar op die ontzieldde spoordijk.

Werkelijk, ik weet niet meer hoe de drie dieren naar de veewagen zijn gegaan, ook niet meer of ik alleen of met Rinus en Danker op huis aan ben gegaan. De geest van een jongmens kan opeens niets meer bevatten. Ja, ik denk dat we, druk pratend over onze eigen ervaringen, naar het dorp zijn gelopen.

In ieder geval is er later een goede vriendschap tussen die twee jongens en mij ontstaan, hoewel zij Gereformeerd waren en ik Gereformeerde Gemeente.

Het meisje heb ik niet gezien en het zou nog maanden duren, voordat ik zeker-

heid omtrent haar lot had. Toen ik haar, in april, gearmd met een vriendin door de Dorpsstraat zag lopen — ze waren in het dorp geëvacueerd —, viel me dat eigenlijk een beetje tegen...! En... ze kék niet eens naar me, heeft dat ook nooit bewust gedaan, denk ik'...

Dit bleef over van een trotse boerderij in Krabbendijke.

24. *Je waande je in oorlogssfeer.*

Evert Kuijt vervolgt zijn relaas: 'Thuis was de situatie uiterst verward. Ze waren bezig om kleine, belangrijke dingen naar boven te dragen; wat te zwaar was, werd op de tafels en het bureau van vader in de voorkamer gezet. Het pas nieuwe vloerkleed lag opgerold boven onder m'n bed. Jongens van het internaat hielpen erbij en zagen nog kans om enige aandacht aan m'n zusje te schenken (Wat een kerels waren dat in mijn ogen!). Er was besloten — dit in overleg met de "instanties" — dat iedereen, de jongens èn meisjes van de kweekschool die intern waren, naar het internaat aan de Oosterschelde zouden gaan en ons gezin zou ook daarheen verhuizen. Het kwam goed uit dat het "vrij weekend" was, waardoor er nogal wat leerlingen op huis aangetrokken waren, zaterdags. Er was dus plaats genoeg. Waarom we naar "het hol van de leeuw", de Oosterschelde gingen? Wel, het internaat lag daar veel hoger dan de polder van Krabbendijke; de toestand van de Nieuwelandse binnendijk was uiterst kritiek (Dat had ik met mijn eigen ogen aanschouwd: Het water sijpelde tussen de zandzakken door). Toen we in het internaat aankwamen, over de opgelapte dijk bij de haven, waren de jongens met luiwagens, bezems en dweilen bezig om het binnengelopen water uit hun appartementen te verwijderen. Een jongen was erg opgewekt en maakte een grapje naar me. Hij wist toen nog niet, dat zijn ouders, broers en zusters die op een ander eiland woonden, niet meer leefden, op een enkele broer of zus na, meen ik. Wij wisten ook niet dat de radio het bericht had uitgezonden, dat Krabbendijke tot de zwaarst getroffen gemeenten behoorde. Dat was zeker waar, want Oostdijk en het buurtschap Gawege behoorden bij de gemeente Krabbendijke. De vele ouders van de Kweekschoolleerlingen vreesden echter het ergste voor hun kinderen. En... telefonisch contact was er de eerste dagen niet of nauwelijks!

Ik zal nooit vergeten dat enkele vaders, lopend over allerlei dijken en gedeeltelijk over de spoorbaan, het internaat bereikten! Een van hen was predikant en heeft ons allen in de eetzaal van het internaat gewezen op de oorzaak van alle ellende: ons zondige hart.

Deze dienst is me altijd bijgebleven.

's Avonds voor het naar bed gaan keken we uit over de donkere Oosterschelde, waar vanaf de Krabbendam steeds zoeklichten zwaaiden. De wildste verhalen deden de ronde: 't Leger deed dit om te voorkomen dat in het duister plunders van al het goud en zilver uit de overstroomde boerderijen "jatten". Er

werd beweerd dat er al verscheidene van die "smeerlappen" een kogel hadden gekregen. Ik voelde de sensatie van de oorlogstoestand zo dichtbij. Overigens genoot ik van al het vreemde en weet nog precies het gevoel van spanning op te roepen.

2-4 februari 1953, maandag tot woensdag.

Om een of ander thuis te halen, opende ik op dinsdag met de sleutel de achterdeur van ons huis. 't Was koud en naargeestig, alsof het de eigen, veilige woning niet meer was.

Een gevoel van intense verlatenheid kwam over me; een prop schoot in m'n keel. Ik had al zoveel gehoord, was moe door te weinig slaap in de roerige, vreemde omgeving. M'n broer was er niet en ik miste hem. Ieder van ons gezin ging zijn of haar gang, te druk om met succes de band van het gezin aan te houden. Toen vond ik het boek, dat ik zaterdagmiddags had klaargelegd om zondags te lezen: "Dagen die men nooit vergeet"; wie de schrijver ervan was, weet ik niet. Wat boeide het me en wat putte ik een troost uit de lotgevallen van de hoofdpersoon die de oorlogsdagen op hun manier meemaakten! Ik meen dat ik het hele boek in één ruk heb uit gelezen, alles om me heen vergetend. (Een prima remedie toch, dat lezen van het lief en leed van anderen, vooral als zij hun hulp van God verwachten! Als je zelf — nog — niet aan die lijn toe bent, geeft zo'n verhaal je een duwtje in de goede richting!).

Gesterkt verliet ik het huis en liet de sleutel in mijn jaszak glijden. Ik wist niet, dat ik er bijna twee maanden lang niet meer terug zou komen! Op 't dorp, waar je allerlei vreemde gezichten zag — evacués uit Waarde, Gawege, Oostdijk vooral —, kocht ik een stoer paar laarzen die me heel mannelijk maakten. Ik voelde me een veteraan: Had ik, in tegenstelling tot vrienden die bij moeder "achter de kachel" waren gebleven, de Ramp niet zelf beleefd? . . .

Op de terugweg naar het internaat kreeg ik een schok te verwerken: ik kwam de broer van het bewuste meisje tegen! Hij keek zó strak voor zich uit, dat ik meende dat hij als enige van het gezin aan het water was ontkomen!

Ik fietste zo hard ik kon over de dijk naar de "Kaaie" en was blij dat de wind nog steeds geducht tekeer ging; ik had wat te doen om me af te leiden!

Er kwam trouwens afleiding genoeg: M'n broer was thuisgekomen! Zodra hij, op hoge laarzen en met een marineblauwe jekker aan, het internaat inkwam, wilde hij direct op pad om hulp te bieden! Wat was het goed te begrijpen, deze activiteit! Hij, m'n eigen broer, bracht de sfeer van behulpzaamheid die in de niet-getroffen gebieden zo heerlijk tot ontplooiing was gekomen, mee! De jongeman was echter zó moe, dat hij eerst uren geslapen heeft, voordat hij tot vertellen in staat bleek te zijn!

Samen met anderen uit Ommen was hij uitgezonden door het plaatselijke Rode Kruis om met een verhuishagen allerlei kledingstukken naar het rampgebied

te brengen. 's Maandags vertrokken ze en kwamen laat op de middag bij Bergen op Zoom aan. Daar zagen ze toen nog mensen op het dak zitten! Dichterbij het rampgebied komen lukte niet. . . ! De vracht zomaar in Bergen op Zoom lossen, wilden ze niet. Toen zijn ze over Breda naar Antwerpen gereden, waar ze heel vroeg in de morgen in een louche cafeetje iets te eten en te drinken kregen. Daarna zijn ze door Zeeuws-Vlaanderen gereden en op de veerboot Breskens-Vlissingen terechtgekomen. Het doel van de tocht was Goes, maar ze strandden in Yerseke, evenals Krabbendijke een vrijwel drooggebleven dorp. Van hieruit werd de verhuishagen naar Goes gedirigeerd en daar ingezet voor het rijden van vrachten.

M'n broer wilde toen uiteraard graag naar zijn ouders — en meisje — toe, maar het enige vervoer richting Krabbendijke gebeurde per amfibievaartuig, een duwk. Omdat hij nogal lang en volwassen was voor zijn leeftijd, kreeg hij het voor elkaar, om met een geleende Rode Kruis-band om de arm, met een duwk mee te mogen!

Bij het gemeentehuis van Krabbendijke keek men wel wat verbaasd naar de jongen die ze heel goed kenden en van wie ze best wisten dat hij nog nooit iets met het Rode Kruis had te maken gehad! Men vertelde hem waar hij zijn familie kon vinden! Wat was ik blij, toen hij daar aangelopen kwam! . . .

Ik trok steeds op het dorp aan, voelde me in de internaatssfeer met zijn vele spanningen niet thuis. Zo was ik ook aanwezig bij de droppings die door onze luchtmacht op het sportveld werden uitgevoerd. Zandzakken werden er gedropt. Wat maakte dit evenement een diepe indruk op ons! Je waande je in een oorlogssfeer! (Een jongmens, maar ook vele ouderen, zijn zich nog niet bewust van de enorme tragiek die uit een ramptoestand voorkomt! "Toch was 't een mooie tijd", zegt men. Of: "'k Zou het nog wel eens over willen doen!"). . . Slechts zij die verliezen hebben geleden, vooral van geliefden, zullen dit niet zeggen, niet kunnen zeggen! Echter. . . de veerkracht die een volk in zijn geheel kan opbrengen in een noodsituatie, is van groot belang voor het voortbestaan van een volk).

Toen ik op woensdagmiddag langs de haven kwam om naar het internaat te gaan, keek ik vreemd op: Daar lagen zowaar drie vissersboten met UK op hun boorden! Urker vissers! Ze bleken in het internaat te zijn, waar ook jongens uit Urk "geïnterneerd" waren. De stoere kerels waren met hun boten op pad gegaan om te zien wat ze konden doen, vooral voor het hun na aan het hart liggende internaat.

Ze kwamen als geroepen! Uit wat volgt zal blijken, dat ze niet op een beter tijdstip hadden kunnen komen. Gods hulp komt van vaak ongedachte zijden. . . en op tijd! . . .

25. De kerkgang was onvergetelijk. . .

Ook aan het slot van zijn belevenissen heeft Evert Kuijt enkele ter zake doende gegevens verwerkt, die goed aantonen hoe het er in zijn toenmalige woonplaats aan toe ging.

5 februari, donderdag.

'De toestand van de zwakke binnendijken die Krabbendijke beschermden, was niet best. Ook de versterkte Nieuwlandse binnendijk, de enige nog iets betrouwbare wachter, kon het bij een hoge waterstand wel eens erg zwaar te verduren krijgen!

En er werd in de nacht van 4 op 5 februari op hoge vloed gerekend. Toen viel de beslissing: de vrouwen, kinderen, bejaarden en hulpbehoevenden moesten het dorp verlaten. Het werd ook verstandig geacht als de "kweek" vertrok. Zo maakten wij ons gereed om met de leerlingen mee te gaan, behalve m'n broer, maar dat is een verhaal apart. . . !

Ik voelde me zó opgewonden dat ik diverse malen een standje opliep. Deels was er het avontuur van het op handen zijnde vertrek, anderzijds kon ik, die erg aan het dorp en het dorpsleven gehecht was, erg slecht afscheid nemen! Wat liet ik al niet achter! Zou het zonder mij wel goed gaan? Waar bleven de anderen? En het "aangeboden" meisje? . . .

Maar de instanties werkten door en als in een droom liep ik bepakt en bezakt mee in de stroom van mensen die zich op de uiterste droge plek van de Langendijk moesten verzamelen. Daar stonden die wonderlijke auto-schepen, de duwks, gereed, bemand door soldaten. Tussen oude mannen en vrouwen, kinderen die dicht bij hun moeders werden gehouden, reden we naar de ondergelopen Rijksweg die naar Rilland-Bath voerde.

Even voelde ik me bijzonder bevoorrecht om dit mee te mogen maken, vooral toen de duwk als een eend het water in schoof. Het viel me mee dat alles goed ging, dat het ding bleef drijven!

Wonderlijk genoeg houdt bij deze tocht langs de polders die onder water stonden, mijn herinnering op. Pas toen we moesten overstappen in Roosendaal — we waren dus in Bergen op Zoom op de trein gestapt —, en een meisje dat met ons was meegerisd, afscheid nam, drong het tot me door dat we het dorp écht verlaten hadden!

(Wat ik nu wel weet, maar toen niet, was dit: Ik had een zware kou te pakken en ben dan ook behoorlijk ziek geweest, enkele weken lang. De droomtoestand is

hiermee te verklaren).

's Avonds kwamen we in Soestdijk bij mijn grootouders aan, waar we een poos zijn gebleven.

Nu nog even iets over m'n broer. Waarom ging hij niet met ons mee? Dit staat in verband met de Urker vissers die op geen beter tijdstip hadden kunnen komen: Wel wetend dat het nog lang kon duren, voordat de Kweekschoolleeringen hun internaat en school zouden terugzien, besliste mijn vader met zijn bestuur om de inventaris van het internaat te verhuizen naar het midden van het land. Wel, de Urkers konden nu, in plaats van vis, bureaus gaan laden en m'n broer en enkele jongens en een meisje boden zich aan om daarbij behulpzaam te zijn, het meisje om voor kokkin te spelen. Tijdens de tocht langs Tholen, Sint-Philipsland, Flakkee en Noord-West-Brabant ontmoetten ze de afschuwelijke tekenen van de waterramp: kadavers, daken van schuren en huizen, enz. 't Was voor de schippers uitkijken geblazen, want er kon van alles in de schroef terecht komen! Ook was het water nog verre van rustig! Opvallend was de grote hoeveelheid drijvend materieel — bakken, kranen, pontons, sleepboten, maar ook allerlei binnenvaartschepen — dat werd ingezet om hulp te bieden.

Bij Vreeswijk strandde het transport; men kon het doel, Utrecht, niet halen, doordat de Urker schepen een vaste mast hadden. De schepen konden de verschillende bruggen niet passeren. 't Was ondertussen zaterdagavond geworden en dan wil een Urker thuis zijn, vóór de zondag. Wachten op transport had voor de komende dagen geen zin. Er werd contact met mijn vader opgenomen — hij was druk bezig om een onderkomen voor zijn leerlingen te zoeken, wat ondertussen gelukt was — en de Urkers konden alles gaan lossen. De kostbare lading werd op de "rede" van Vreeswijk gezet. 't Regende een beetje. De Urkers, die zo uitmuntend gezorgd hadden voeren op huis aan.

Toen gebeurde het wonder: Vader arriveerde; hij ging op de weg Vreeswijk-Utrecht staan en hield elke vrachtwagen aan. Geen enkele chauffeur weigerde aan zijn oproep gevolg te geven. (De rekening konden ze bij het Rampenfonds presenteren. . .) Enkele uren later stonden alle meubels, boeken, enz. in de hal en zalen van kasteel Rhijnauwen aan de Kromme Rijn bij Bunnik. Dit kasteel was — en is — een jeugdherberg, die tijdens de wintermaanden buiten gebruik was. De school mocht in Utrecht voortgezet worden. (Waar in rustiger tijden maanden over vergaderd moet worden, werd nu in enkele uren opgelost!). Op een na zijn alle leerlingen naar Bunnik/Utrecht gekomen. Wij zien deze gebeurtenissen bij ons thuis nog steeds als een wonderlijke leiding van God!

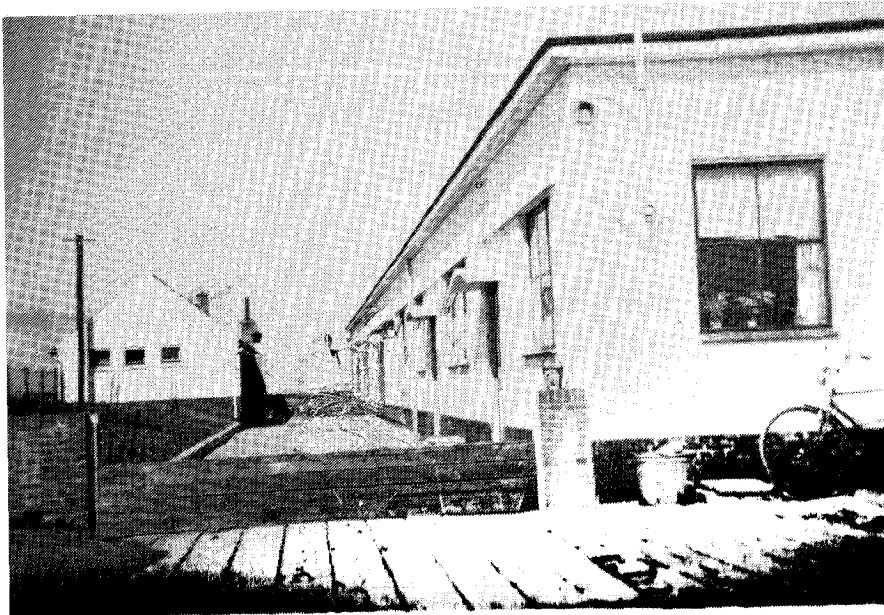
Een week later is dezelfde vervoersclub met een Utrechts binnenvaartschip nogmaals naar Krabbendijke gevaren om het restant van de inboedel, ook een aantal schoolboeken en de fietsen van de meisjes en jongens, op te halen. M'n

broer verongelukte daar in Utrecht bijna op de avond van vertrek: Met vier flessen melk, onder elke arm twee, viel hij voorover in het ongeveer drie meter diepe ruim. Hij was ongedeerd en de flessen zelfs nog heel! Na tot drie uur in de nacht met de schipper, een Jehovah-getuige, over godsdienstige zaken te hebben gepraat, voeren ze af.

In Krabbendijke werd deze tweede zondag na de rampdag doorgebracht. De kerkgang was, volgens mijn broer, onvergetelijk: Het gehoor dat dominee Bel onder zich had, bestond voor het grootste gedeelte uit mannen. Onverzorgd, op sliklarzen, klompen en met hun ongewassen werkkleren aan, zaten vele, anders zo op de heiliging van de zondag gestelde Zeeuwen te luisteren. Maar er was een band, die zondag!

Later, in Soestdijk, waar ik met mijn moeder en zussen — vader was in Bunnik en Utrecht — een paar weken ben gebleven, was een kledingdepôt ingericht. Iedere evacuë die in die plaats was, mocht er komen halen wat hij nodig had. Nadat ik weer beter was, ben ik er op m'n laarzen heengegaan en zocht een stoere jekker uit. Dat mócht ik doen, want m'n goeie regenjas was onherstelbaar bevuild door de roestige ketting van de roeiboot in Oostdijk. Nog lang voelde ik me "de jongen die de Ramp had meegemaakt". Ik verzweeg dan wel, dat ik zelf geen spatje zilt water had gevoeld in die onheilspellende nacht van zaterdag op zondag. Maar mee-lijden is óók lijden. Dolgelukkig was ik, toen we op 1 april, na enkele maanden Rhijnauwen, per

Internaat van 'De Driestar' in Krabbendijke.

bus de tocht naar Zuid-Beveland maakten: terug naar het eigen land, het dorp, het huis!

Bij het bord "Zeeland" dat het begin van het provinciale grondgebied aangaf, zette ik — hoe durfde ik het! — voor de microfoon in:

Geen dierder plek voor ons op aard,
geen oord ter wereld meer ons waard,
dan waar, beschermd door dijk en duin,
ons toelacht veld en bos en tuin!
Waar eens d'aloude eendracht woond'
en welvaart's landmanswerk bekroont,
daar klinkt des leeuwens forse stem:
Ik worstel moedig en ontzwem.

De ontroering bij het zingen van dit eerste couplet van het Zeeuwse volkslied en de andere die er op volgden, was duidelijk hoorbaar. Geen wonder ook: Wat we achterlieten was er nog, maar hoe gehavend zag alles er rond Krabbendijke uit, nu het water naar zijn plaats was teruggedrongen! Er was moed voor nodig om te zingen dat dijk en duin het lachende veld beschermden, dat welvaart het werk van de landman bekroonde! Maar de Heere, Die alles bestuurt naar Zijn Goddelijke wil, had tóch nog de mogelijkheden tot herstel van de welvaart opengelaten!

Helaas... hoe snel, juist door die zegeningen, waren velen de waarschuwend stem van God weer vergeten!

26. Een infernaal geweld.

Reeds op woensdag 5.2.1953 stond het volgende in de krant over Oostdijk:

'Oostdijk bestaat bijna niet meer. Het razende water heeft deze buurtschap, die gedeeltelijk tot de gemeente Krabbendijke en gedeeltelijk aan Kruiningen behoort, grotendeels geslecht. De meeste huizen zijn onder het infernaal geweld ineengestort of bestaan nog slechts uit griezelige fragmenten. Het gehucht, dat bereikbaar is van de Nieuwlandse binnendijk, die het gehouden heeft, is thans alleen nog maar een onbeschrijflijke chaos van puin, hout en stro, waarin de vroegere bewoners gistermiddag met de handen zaten te wroeten, zoekend naar restanten van hun huisraad. Oostdijk is een gruwelijke nachtmerrie, een spookbeeld van vernieling, dood, verderf en menselijke ellende, bij het aanschouwen waarvan men slechts huiveren kan.

De koeienkadavers en de paardenlijken liggen langs de dijk, die in koortsachtig tempo versterkt wordt om verdere overstroming van de polders aan de andere zijde te voorkomen. Onder aan de dijk steken de restanten van wat eens kapitale hofsteden waren boven het water uit. Gevels zijn compleet weggerukt of er zijn enorme bressen in geslagen, grote schuren zijn ingestort, rondom is er een moeras van stro, planken, brokstukken van schuurtjes, huisraad. De bewoners pogen met behulp van kleine vlotten nog wat meubels in veiligheid te brengen. Op een eilandje van stro zit, omgeven door wrakhout, een gans. Hij zit er onbeweeglijk, al twee dagen lang. Landbouwwerktuigen, tractoren, vrachtauto's staan hulpeloos op de overspoelde erven.

Maar deze verschrikking is nog niets vergeleken bij de aanblik, die Oostdijk biedt. Mannen, vrouwen, kinderen scharrelen tussen het puin, dat overwoekerd is door drijfnat stro en bestrooid met uien, appels, maiskolven en een ondefinieerbare rommel en zoeken naar hun bezittingen. Ja, wat bezitten zij nog? Een jong meisje vindt enkele theekopjes, die zo waar nog heel zijn en die zij afspoelt in wat modderwater, een vrouw komt trots aandragen met enkele weckflessen, die niet sneuvelden. Zomaar midden in de moddervloed, die eens een straat was, prijkt een naaimachine of wat daar nog voor door moet gaan. Er worden nog bedden ontdekt en matrassen en wat doorweekt beddegoed. Een verroeste kinderpo is op een stuk ruïne geplaatst, die gaat dadelijk óók mee, wanneer de wagens komen. Een stoel staat zielig verlaten in een modderplas. Alle bomen hebben sluiers gekregen van stro- en vlasslierten. De garage van het dorp bestaat nog slechts uit een dak, dat in het midden gedragen wordt door

een brok muur en een trap. Aan de overzijde waadt boer Sinke (een andere Sinke dan uit de vorige hoofdstukken) door het puin van wat zijn mooie boerenbedrijfje was. Tussen zijn rommel zien we een onbeschadigd gebleven kindertractortje; de échte landbouwwerktuigen zijn verdronken. Sinke maakt een vermoeide indruk.

"Ik heb geen beesten meer, ik heb niets meer", roept hij hevig bewogen uit. Moeizaam vertelt hij dan, hoe hij en zijn gezin aan de dood zijn ontsnapt. Men was op het dak gevlucht, het dak, dat aan de ene kant steunde op een muur, aan de andere zijde op het water. . . !

Onbegrijpelijk is het, dat de ramp van Oostdijk zo weinig slachtoffers heeft geëist: vier mensen zijn verdronken en twee worden vermist. Honderd woningen zijn verwoest. . . .

27. De post dreef door het hele pand.

Henk en ik rijden Kruijningen binnen. U weet wel dat plaatsje van tegen de 3500 inwoners waar Zuid-Beveland zo ongeveer op z'n smalst is. We zoeken naar een adres en zien, na heel wat straten doorkruist te hebben, een postbode lopen.

Wij roepen zijn hulp in. De man beijvert zich onmiddellijk om ons van dienst te kunnen zijn. . .

'Da's een goeie' . . . knipogen Henk en ik tegen elkaar.

We volgen zijn informatie op en we komen op een goed spoor, dat overigens naar Wemeldinge (mevrouw Overbeeke) leidt.

De postbode houdt wel van een praatje. Hij begint over de Ramp en dist wat interessante, maar tegelijk ook droeve gebeurtenissen op; zoals overal hier. . .

'Mogen we u interviewen?' . . . 'Wel ja, kom maar naar mijn huis. Ik woon hier vlakbij. Kijk, daar die hoek om. We zijn er al bijna' . . .

We laten ons dat geen twee keer zeggen.

Andries Sinke en echtgenote.

Weldra zitten we, na ook door mevrouw Sinke (de postbode heet Andries Sinke) verwelkomd te zijn.

Andries komt met de PTT-krant 'Aangetekend' (1973) aanzetten waar zijn herinneringen aan de Ramp in vermeld staan. Vandaaruit kunnen we zijn verhaal opstellen. . .

'De 31ste januari was een zaterdag. We hadden normaal dienst gedaan die dag. Het was nog bijzonder druk geweest, want de 31ste van de maand was toen nog een betaaldag. We waren in Kruijningen met tien PTT-ers, waaronder vier voor het telefoonverkeer.

Het was een gure winter. We woonden op een boerderij in de polder; de harde wind hield je wel even uit je slaap. Plotseling werden we uit bed gebonsd: het was springvloed op hoog water en de dijk bij het veer naar Perkpolder dreigde het te begeven. We trokken laarzen aan en met schoppen gingen we naar de dijk. We kwamen niet ver. Het water stroomde ons tegemoet en zo vlug we konden gingen we weer terug. Bij de boerderij stond het water ons tot het middel.

Kruijningen werd overstroomd. Toen het licht werd zag je dat verschillende woningen bijna helemaal waren verdwenen. Kees de Jonge was toentertijd de baas van de post in Kruijningen. Zijn vader, die kantoorhouder was, lag in het ziekenhuis van Goes. Kees was 's nachts omstreeks half drie begonnen met het waarschuwen van mensen die telefoon hadden. Sommigen kon hij niet meer bereiken omdat de telefoonpalen al door het water waren meegesleurd.

Om vijf uur liep het water het kantoor binnen en niet lang daarna moest hij zijn post verlaten, ook al omdat de stroom uitviel. We hebben toen samen onze intrek genomen in het huis van de hoofdonderwijzer, de familie De Vos-Van Hout, waar we een noodkantoor hebben ingericht. . .

'Maandags werden de mensen uit het dorp geëvacueerd naar Ierseke, een van de weinige plekken die niet waren overspoeld.

Kees en ik bleven met nog zo'n vijftig Kruijningers achter in de kern van het dorp.

Er viel heel wat te doen. We stemden onze werkzaamheden af op het getij. Elkens viel Kruijningen voor drie tot vier uur droog en in die tijd verzette je heten werk. We gingen terug naar het postkantoor om materiaal naar ons tijdelijk onderkomen te vervoeren. De post dreef door het hele pand. Het geld was doorweekt; we hebben het aan een waslijn gehangen om te drogen. De postzegelmappen waren gezwollen. . .

Voor de deur lagen grafkransen, van het kerkhof achter het postkantoor. Er lagen appels, tuien en kadavers. Het was een trieste aanblik. De eerste dagen heb ik met wat brandweerlieden, de politie en de opruimingsploeg enkele tientallen

mensen begraven. Er zijn er hier 82 verdrongen. Een bejaarde, die zaterdagochtend nog f 37,50 van de Noodwet-Drees aan het postkantoor had opgehaald, troffen we dood aan. . . PTT'ers van de telefoondienst uit Goes hebben ons weer een telefoonverbinding geleverd: een veldtelefoon, waarvoor we de stroom haalden van een noodaggregaat dat in een muziktent voor ons huis was opgesteld. . .

Al vrij spoedig werd er weer post aangevoerd met een motorvlet uit Ierseke, voor de mensen die gebleven waren. Meestal kon het me niet schelen of het eb of vloed was: de mensen zaten op berichten van hun familie te wachten en op de krant. Daarom ging ik bijna altijd meteen aan de bestelling. We draaiden wel erg onregelmatige diensten, ook al omdat we met z'n tweeën dag en nacht de telefoon moesten bewaken. Ik speelde bovendien nog voor kok; de kookkunst had ik thuis geleerd omdat mijn moeder vaak ziek was. Later kregen we er nog een besteller bij uit Ierseke.

Allengs werd het drukker in Kruiningen. De herstelwerkzaamheden kwamen op gang. Soms, als de sneeuw begon te jagen en de storm weer opkwam dacht je: daar komt niets van terecht. Maar we kregen daarna een mooi voorjaar en op 6 juli ging de dijk dicht. . .

Kees' vader was toen weer terug en er begon ook weer wat orde te komen in de postdienst. Het meeste werk hadden we nog aan het schoonmaken van het postkantoor. Elke dag zaten de vloer en de trap weer onder het slik. Om de beurt maakten we het huis schoon.

Als ik de heer De Jonge hoorde roepen: "Dré, 't is oe beurt", dan wist ik wel hoe laat het was.

We hadden onze handen vol aan het dijkleger dat hier in barakken was gehuisvest. Vooral op vrijdagmiddag. Dan stonden er rijen dijkwerkers voor het kantoor, om de telegrafische postwissels te innen die per telefoon werden overgesproken. Er kwamen toen ook steeds meer Kruiningers naar het dorp terug. Ik moest daarom vaak genoeg op de fiets naar Ierseke om de post op te halen.

Na de dichting van de dijk trokken we in een noodbarak. De hulpverlening draaide op volle toeren. De eerste schadecheques kwamen binnen. Die waren hard nodig, want de sociale voorzieningen waren toentertijd wel heel anders dan nu. De gehuwde PTT-ers in het getroffen gebied kregen van het personeelsfonds een set tafellakens. . .

Ik ben een half jaar na de ramp getrouwd. We waren het eerste huwelijkspaar in het nieuwe Kruiningen. Dat is nu twintig jaar geleden. . .

Fluitend vervolgt hij weer zijn weg. Andries Sinke: één van die vele PTT-ers die het leven in februari 1953 voor de getroffen en in het rampgebied draaglijk maakten.

28. We hingen in een seringbosje.

Mevrouw Sinke had haar eigen ervaringen tijdens de Ramp. 'Ik was in Ierseke op een verjaardag en het stormde er verschrikkelijk! Mijn vader en moeder zouden daar blijven, maar ik ging naar huis, dwars door die storm toen.

Een poosje later kwam vader ook. Hij vertrouwde het niet erg. Nu was de noodtoestand in Ierseke erger dan hier in Kruiningen. Daarom was er ook geen grote onrust. Toen het water tenslotte kwam, zal het hier voor velen en zeker ook voor de betreffende autoriteiten wel een verrassing betekend hebben, denk ik, want er waren niet zoveel voorbereidingen getroffen.

Toen men 's nachts naar de dijk ging was het al te laat.

De meesten kwamen het water al tegen. . .

De dijkdoorbraak was een feit!

Alles van waarde werd naar boven gesjouwd. Ik had pas een nieuwe naaimachine en daar was ik nogal trots op natuurlijk. Samen met mijn vader heb ik hem op de tafel gezet. Daar zou ie wel droog blijven.

Zo, wij konden naar boven.

Ach, we waren nog maar nauwelijks op zolder, of we hoorden een formidabele plons. Daar ging het hele zakie ondersteboven. Wat jammer van die mooie naaimachine. . .

Enfin, boven zaten we veilig.

Toen het licht werd, zag ik iets wat ik nooit zal vergeten. Ik keek uit het raampje en daar zag ik me een grote veerboot in de nabijheid. Die veerboot konden we hier normaal nooit zien. Er moest dus iets gebeurd zijn. Het bleek dat hij door het gat van de dijk door de stroom was meegesleurd. Het was toch zo'n zot gezicht, zo'n grote boot vlak voor ons. . .

Bij laag water lag die boot gewoon op het droge en later, bij hoog water, hebben ze hem weer weggesleept.

We begonnen uit te zien naar redding. Gelukkig kwam mijn broer uit Hansweert met een stelletje Marine-mannen. Ze gingen eerst de polders in en riepen naar ons, dat wij ook aan de beurt kwamen. . .

Tenslotte werd dat gerealiseerd. Nu stonden Dré en ik op trouwen, dus hadden we al een flinke uitzet klaar in een grote koffer. Ik zei tegen m'n vader dat die koffer beslist mee moest in de boot. Vader had daar begrip voor, dus werd de koffer in de boot gezet. Er werden nog een paar burens opgehaald en zo voeren we naar het dorp. Maar ja, die jongens kenden ons dorp niet en wisten dus ook

niet waar eventueel een sterke stroom kon staan. Op zee wisten ze dat wel, maar in een dorp niet. . .

Wij voeren dus door het dorp en we zouden naar het hoogste punt gebracht worden, de Markt. Daar stond toen nog de muziktent, herinner ik me.

Enfin, we kwamen langs een straatje en daar stond zo'n geweldige stroom dat het hele spul omsloeg.

Nou, dat was wat! . . .

Mijn vader kon niet zwemmen. Hoe moest dat aflopen? . . .

Met een flinke vaart dreef hij een boomgaard in en aan de andere kant er weer uit, het land in. . .

Er was ook een klein meisje bij.

Het kind had blijkbaar een echt moederhart, want ze wilde de pop die ze bij zich droeg niet loslaten. De pop moest ook gered worden! 't Was eigenlijk een wonder, want de pop heeft waarschijnlijk háár leven gered. Ze bleef namelijk op die pop drijven en bracht zo het leven er af! . . .

Zelf kon ik gelukkig zwemmen, hoewel dat niet mee viel in de stroom, met laarzen aan en een dubbel stel kleren. Brr, dan sta je toch wel even raar te kijken, of liever gezegd, te liggen. Ik kwam terecht in een seringenbosje. Een marine-man dreef er ook heen. We zijn daar een poosje in blijven hangen en vonden gelukkig wat houvast. . . 't Was erg angstig om die anderen maar steeds verder te zien afdrijven. En daar was dan ook mijn eigen vader bij. . .

Toch heeft mijn vader nog een tak te pakken kunnen krijgen, zodat hij niet hoefde te verdrinken. Mijn broer zag kans om op een dak te klimmen. Hij probeerde door zwaaien aandacht te trekken en met succes.

Er kwam een politie-motorboot op af en die heeft ons allen opgepikt en naar het dorp gebracht. Reeds de volgende dag werden we geëvacueerd. Ik ben er nog een poosje flink verkouden van geweest en vader werd echt ziek. Een zware griep, maar hij is er goed doorheen gekomen.

Nee, mijn uitzet heb ik niet meer teruggekregen. Wel eens teruggezien! Ja, daar hoort u van op, hè? . . .

Na een paar weken heb ik namelijk ergens in de omgeving een gedeelte van mijn spulletjes aan een waslijn zien hangen. Ja, absoluut! Ik kon moeilijk gaan zeggen: Mevrouw dat is van mij. Het was in een ander dorp. Het was natuurlijk al gewassen en gebruikt. Dat is ook logisch. . .

Voor mijn vader was het ook een hele klap.

We hadden saampjes een leuk, klein boerderijtje opgebouwd met z'n vijven. Altijd hard werken, zodat we wat geld bij elkaar kregen, waarvoor we een paar paarden en een aantal koeien en varkens konden kopen.

Dat boerderijtje was vaders levensgeluk. Dat was in een mum weg. Een enorme morele klap voor hem. Wij hebben ook nooit geen paarden meer gekocht.

Nee, wij zijn niet zulke kerkse mensen. We gaan weleens, hoor. O, zeker. We gaan niet elke zondag, maar áls we gaan, willen we dat weer eens een keer echt beleven. Dus niet in die sleur van elke zondag. En dan beleven we het ook echt! . . .

U vindt dat het leven ernstig is? . . . Nu ja, dat is ook wel zo, maar je moet het ook weer niet te ernstig nemen. Ik weet wel dat u eigenlijk gelijk heeft, want een paar weken geleden is mijn schoonvader overleden en mijn ouders leven ook niet meer. Alle vier onze ouders zijn in tien jaar weggevallen en dan besef je dat wijzelf nu aan de beurt komen. Dat hebben we ook tegen elkaar gezegd.

Ik heb ook wel gemerkt, in die vloed toen, dat er mensen waren die nooit "ergens aan deden", maar die in stilte toch wel de handjes tegen elkaar knepen. . .

Ze waren zo bang, dat ze zelfs bij zakkend water nog niet eens van boven durfden te komen, zo zat de angst er in. . .

In december 1953 zijn Dré en ik dan toch getrouwd. Precies een jaar na de Ramp, op 1 februari 1954 werd ik ziek. Dat heeft anderhalf jaar geduurd. De wittebroodsweken waren net om' . . .

29. Zij wisten dat hun laatste uur naderde. . .

De schrijver W.P. Balkenende verschafte mij een indringend verhaal over familieleden van hem. Graag geef ik het weer.

'De boerderij aan de Witte Steeweg 1 in Kruiningen was oud, maar de muren waren dik als die van een oude vesting. Het geheel maakte 'n wat bouwvallige indruk, maar het was er goed toeven voor mens en dier.

Zo althans ondervonden de bewoners het, en dat waren er toch zes in getal. Met noeste vlijt hadden de volwassenen zich op de boerderij een goede broodwinning verschaft. Dirk en Nel woonden er nog maar een goed jaar toen hun enig meisje er geboren was. Die ging nu alweer op de MULO-school in Krabbendijke. . .

Hoe hadden ze elkaar ooit gevonden, die twee? De omgeving wist: ze waren aan elkaar gewaagd. Zo hard als Dirk op het bouwland en de weilanden zwoegde, zo druk was Nel rond en in de gebouwen. Altijd was er wel kleinvee te verzorgen, hout te zagen en te hakken voor het grote fornuis waarop de aardappelen voor de varkens werden gekookt. Nel wist best dat boze tongen beweerdën dat ze dat werk liever deed dan het huishouden en naaien. En zou men het haar rechtuit in het gezicht gezegd hebben, ze zou het niet ontkend hebben. Lang en rank als ze was, had ze toch polsen als een man en handen die te groot waren voor een vrouw. Haar muts, doek en beuk en schort zaten niet al te nauwkeurig vastgespeld, ze gunde zich er de tijd niet voor, althans als ze thuis was om te werken.

Blij waren ze met het feit, dat een nichtje met haar man waren komen wonen in een verbouwd deel van het grote huis. Het kon best twee gezinnen herbergen, en nicht Mina en neef Anton waren al uit hetzelfde hout gesneden. Was haar moeder niet een zuster van Dirk? . . .

De wereld was sterk veranderd na de tweede Wereldoorlog, de industrie drong zich op. Op het land wilde men al minder, Dirk had vele uren over moeten werken omdat hij geen goede hulp meer kon krijgen. Het was zo niet vol te houden, je kon niet eens goed mechaniseren omdat de mankracht voor de machines ontbrak. Nu ze geen zoon hadden — en volgens de doktoren zou die er ook niet meer komen — hadden ze er vrede mee dat straks Anton de boerderij als pachter zou overnemen. Maar dat zou nog jaren duren.

Dirk was pas 52 jaar en Nel juist 50 jaar geworden. Hoe sterk ook, die leeftijd liet zich toch wat voelen, en dan was de hulp van nicht en neef welkom.

Voor beiden was deze arbeidsovereenkomst een uitkomst; de jaren die ze nu samen werkten, hadden dan ook geen grote problemen meegebracht. Wel de intense vreugde dat ook in dat deel van het huis dat Anton en Mina bewoonden babygeschrei gehoord werd. . .

Dirk herinnerde zich nog hoe de dag voor koninginnedag 1951 Anton de hak neergeworpen had langs de slootkant en door het opschietende graan naar huis gehold was toen hij de witte vlag door het dakraam zag verschijnen. Dat was het sein: "Nu moet ik de dokter halen. Het is zover." Nog dezelfde dag, 29 april 1951, was Jan-Jacob Goetheer geboren, en daarmee de continuïteit voor zijn geslacht bevestigd. . .

Dirk en Nel waren niet jaloers geweest, hoe graag ook zij eens een jongen hadden gewenst. Zij waren blij en dankbaar met hun gewillige dochter. Ze keken nu toe hoe hun elf-jarig meisje speelde met de kleine baby. Zich haastte om vanuit school thuis te komen, om bij Jan-Jacob te zijn. . .

Zo lag daar de oude boerderij in de donkere stilte van de januari-maand 1953. Dirk zag, toen hij uit de stal kwam, zware wolken vanuit het noord-westen overdrijven, de wind wakkerde aan. "Oort ut toch is waeien", zei Nel tegen hem toen hij de warme keuken binnenstapte.

"Jaet, gaat sturme, ut lieken wé of ut noôdweer worre' . . .

Die nacht ging het noodweer over een groot deel van het lage Nederland. De wind woei om de daken en schoorstenen, deed zware bomen vallen. De oude boerderij kraakte, en verschillende dakpannen vielen te pletter op het erf. Verderop beukten de golven tegen de zeekering in ongekende kracht en op een niet verwachte hoogte. Golf na golf, en uur na uur vrat het zeewater aan het machtige dijklichaam. Dat lichaam bleek te zwak te zijn tegen die geweldige krachten. . .

Dirk zag in het donker van de nacht de witte schuimkoppen de polder inrollen met een geweldig geraas. Recht voor de Witte Steeweg sloeg het oostelijk gat in de Kruiningse zeekering de veerhaven van Kruiningen weg. . .

Een geweldige stroom water overspoelde het land, sloeg er diep een geul in, meters ver. Ook bij het zakken van het water bleef rond hun boerderij een zware stroming van woest kolkend water. In het gloren van de morgen zagen Dirk, Nel en Willy, maar ook Anton en Mina al bootjes vanaf de Zanddijk hun kant uitkomen. Dirks oude verrekijker kwam nu van pas, maar kon geen redding brengen. Dirk zag de mannen worstelen tegen de stroom, uur na uur. Om dan terug te keren en toch weer naar hen toe te komen. De stroom lag tussen hen als een geweldige barricade. "God, gaat dit noe ut einde worre?" . . .

Dirk dacht het, en allen dachten het, maar wie durfde het tegen de ander te

zeggen? . . . In de schaarse momenten hadden ze in alle haast nog wat eten naar boven weten te brengen. Ze hoopten nu dat de dikke muren van de oude boerderij toch sterk genoeg zouden zijn. Ze baden om redding onder angstaanjagend geloei van koeien en gehinnik van paarden. Opnieuw keken ze naar buiten, ze zagen de stroom langs de gebouwen en hoge bomen kolken, en ze wisten: het is onmogelijk hier gered te worden. Dirk en Nel keken elkaar aan, ze persten de lippen op elkaar, een traan glinsterde in haar ooghoek . . .

"Pappa, me kunne ier nie mi uut komme", zei Willy tegen haar vader. Daarmee brak zij de bijna ondraaglijke spanning die er op zolder heerste.

"k Dienke ut ok", was zijn korte antwoord en hij streek haar over het vlasblonde haar. Dit sneed dieper door zijn ziel dan de scherpe insnijdingen die hij al had door het horen van zijn in doodsangst verkerende dieren. Het was onmogelijk geweest vanuit het huis nog bij de schuur te komen, en met stomheid geslagen zag hij hoe een golf een wagen van het erf oppakte en te pletter sloeg tegen een oude populier.

Voor hen naderde het laatste uur . . . hij wist het met grote zekerheid. Hoeveel had hij aan dit uur gedacht in al zijn werk?

Hij voelde het hoofd van Willy onder zijn grote hand. Ze bewoog zich om wat beter door het dakraam te kunnen zien.

"Dan binnen we oallemaele gelieke bie d'Eere", dacht ze hardop, en daarmee had ze getroost in onwetendheid en kinderlijke eenvoud.

Dirk schaamde zich, hun dertienjarige dochter wees hun allemaal de weg. De weg die hij nu gaan moest met Nel en Willy; met Anton en Mina en hun tweejarige Jan-Jacob . . . Stil, heel stil, keek hij peinzend over de vlakke van kolkend grijs-grauw water. Het water steeg weer, die zondagavond ging de vloed hoog worden. Hij moest zich haasten om op tijd klaar te zijn, God gaf hun nog maar een korte tijd . . .

30. 't Verhaal kwam uit een kist. . .

Dirk riep de anderen bij zich, ze schoven bij elkaar en Mina drukte Jan-Jacob vast tegen zich aan. Het kereltje kreeg het al maar kouder, ze voelde het aan zijn handjes en zijn voetjes. Ze voelde ook zich zelf steeds meer verkleumen.

Hoeveel uren zaten ze hier al niet, zonder enige verwarming? . . .

Weinig waren de woorden van Dirk, weinig maar rijk. Hij zei de anderen dat er geen redding meer mogelijk was, maar dat wat Willy gezegd had waar was. Uit zijn hoofd citeerde hij de eerste verzen van Johannes 14: 'Uw hart worde niet ontroerd; gijlieden gelooft in God, gelooft ook in Mij. In het huis Mijns Vaders zijn vele woningen; anderszins zo zou Ik het u gezegd hebben; Ik ga henen om u plaats te bereiden. En zo wanneer Ik henen zal zijn gegaan, en u plaats zal bereid hebben, zo kom Ik weder en zal u tot Mij nemen, opdat gij óók zijn moogt waar Ik ben' . . . Wie van hen geloofde dat niet? . . .

Hadden ze het niet zondag na zondag beleden, hadden ze het niet bij het huisorgel gezongen? Anton zag naar Mina, zijn vrouw. Een stille berustende trek lag om haar mond, maar tranen drupten op het mutsje van Jan-Jacob, dat ze steviger over zijn hoofdje trok . . .

'Laete me bidde', vroeg Dirk, en uit zijn mond vloeiden woorden aaneen uit een angstig hart, en toch beled hij het dat de dood voor hen door genade slechts een doorgang zou zijn tot het eeuwige leven . . .

Dirk bad nooit eerder zo lang, zo indringend, zijn stem verheffend om het gebulder van de wind rond en boven hen te kunnen overstemmen. Een rust groeide in hun hart. Terwijl de golven buiten al driester kwamen aanrollen in de opkomende vloed, kwam de rust van Gods Geest binnen in de oude boerderij aan de Witte Steeweg . . .

Dirk opperde een plan om alles van 'waarde' bijeen te brengen en op te bergen in een houten kist. Er stonden verschillende kisten op de zolder, en van verschillende maten. Ze deden dit werk in een onvoorstelbare rust, niets vergetend.

Alles werd ingepakt, omkleed en weer in een grotere kist gedaan, zodat het niet nat kon worden en bleef drijven. Eens zou de kist gevonden worden, eens . . . evenals zij, óók zij.

Alz ze tenminste door de zee niet meegezogen werden het dijkgat door, de Westerschelde in.

(Ze zouden behoren bij die ruim 60 mensen die in Kruiningen verdronken)

Met slecht handschrift schreef Dirk een korte brief aan zijn oude moeder, zijn verdere familie, Anton deed hetzelfde.

Kleurpotloden van Willy, boven gevonden, werden ervoor gebruikt. Ze gaven verantwoording van wat betaald was en nog betaald moest worden, welke gelden ze nog moesten innen, alles heel precies. Zij schreven, ieder op zijn eigen manier, over de rust die bij hen gekomen was in de zekerheid van het geloof dat ze nu bij Christus zouden zijn. Dirk schreef tot Nel hen waarschuwde dat het water straks de hoge zolder zou bereiken. Toen sloot hij de houten kist. Hij schoof dicht tegen Nel aan, nam Willy op zijn schoot. Dichtbij zag hij Anton met Mina en hun Jan-Jacob zitten. . . . Nooit kwam iemand er achter wat er zich in die allerlaatste uren afspeelde.

'De avond valt, nu is de vloed
Wel op zijn hoogst gestegen;
'k Zie mensen zitten op een dak,
Zij hebben nog geen hulp gekregen.
De Veerboot drijft nog eenzaam rond,
Wijl d'Veerhaven niet meer bestond.'" (W.A. Verbeek)

Weken later pas werden hun lichamen gevonden. Dan van die, dan die van een ander, Nel was met haar schort blijven haken in het prikkeldraad van een afscheiding, ver van hun boerderij. Steeds weer kreeg de familie bericht, was er de zekerheid die bedroefde. Eindelijk werd ook de houten kist gevonden. Een visser uit Yerseke meldde zich bij een broer van Dirk, zijn adres stond op de kist gegrift met een spijker. Twee broers brachten het nieuws naar hun moeder, en konden zakelijk alles verder regelen. . . .

In het verdriet was er de troost dat hun lichamen geborgen waren, en nu ook de wetenschap uit de brieven. De familie wist nu van de gedachten en gebeden vóór het moment van de laatste fase van hun die hen lief waren. Zou God, Die al zoveel genade geschonken had, hen in die laatste uren verlaten hebben? . . . De familie geloofde dat niet. Zes uit hun midden waren in één keer heengegaan. De dikke muren van de oude boerderij hadden — volgens een ooggetuige-verslag — de stormvloed van het wassende water kunnen keren. Bij het zakken van het water tijdens eb was het geweest alsof het dak even verbaasd heen en weer geschud had, toen verdween het in het afvloeiende water. Het kolkende water brak huis en schuur, verzwolg de bewoners, maar kon hen niet scheiden van de liefde van Christus. . . .

In 't gedenkboek van de Watersnood in Oost Zuid-Beveland 1953 staan hun namen in de lijst van slachtoffers vermeld, zoals ze opgeschreven staan in Het Boek des Levens. . . .

Ruim twintig jaren verstreken. De bedrijfsgebouwen werden herbouwd, mo-

dern en efficiënt. Het woonhuis, naar de eisen van de tijd. Het land in de Kruiningse polder ligt daar nu alsof er nooit een rampjaar was. De veerhaven Kruiningen-Perkpolder is modern en garandeert een snelle overtocht naar Zeeuws-Vlaanderen. Een vierbaans-autoweg doorsnijdt het Zeeuwse landschap. . . . en men leeft in ons land als in de dagen van Noach.

Waar de houten kist gebleven is, is niet bekend. De papieren berusten bij een broer van Dirk en de familie van Anton, stomme herinneringen zoals er in zoveel huizen in ons land zijn.

Maar de beproeving door oorlogsvuur en zwelgend zeewater louterde ons volk niet. Welvaart verblindde ons en we vergeten Gods weldaden, die er ook waren in die dagen van beproeving. Wie kent vandaag Vondel's woorden:

'Dat ons God dan proeft ten lesten,
Dienet al tot onsen besten,
Oftmen 't schoon zoo niet begrijpt:
Zal den Wijngaert vruchtbaer groeyen,
Och, men moet hem wel besnoeyen,
I'er syn gulle vruchte rijpt' . . . ?

31. Van hart tot hart.

In het Zeeuwse Dagblad van dinsdag 3 februari 1953 stond een verslag van het bezoek van Prinses Wilhelmina (dat Zij reeds op 2 februari bracht) aan het geteisterde Zeeland. Het verslag gewaagde van ontroerende momenten op tal van plaatsen.

De 'Oude Koningin' zoals Prinses Wilhelmina vaak genoemd werd, maakte deze tocht op maandag 2 februari in gezelschap van haar hofdame. Zij deed dit met een bewonderenswaardig doorzettingsvermogen. Zij bezocht de meest bedreigde plaatsen.

Ze sprak als een moeder tot haar kinderen met de wanhopigen, en overal waar Zij kwam klaarden de sombere gezichten even op en scheen er wat licht in de betraande ogen.

Zij troostte en beurde op. Haar komst bemoedigde en gaf hoop.

Tegen tien kwam Prinses Wilhelmina met de D-trein uit Nederland in Antwerpen aan. Hier stond haar hofauto gereed, waarmee zij naar de Zeeuws-Vlaamse grens reed. Daar werd Prinses Wilhelmina begroet door de Commissaris der Koningin, die 's morgens vroeg vanuit Vlissingen de Westerschelde was overgestoken.

Via Hulst reed het gezelschap naar Kloosterzande en Ossensisse, waar Prinses Wilhelmina het eerste overstroomde gebied in Zeeland zag en waar zij zich terdege van de situatie op de hoogte liet stellen. . .

Met de veerboot 'Prins Willem I' stak men over naar Hoedekenskerke, waar Prinses Wilhelmina om 1 uur werd begroet door de burgemeester van Hoedekenskerke, mr. H.J.M. Stieger.

Zij sprak geruime tijd met de weduwe Leijs, die haar man zaterdagavond had verloren. Hij verdronk toen laat in de avond tijdens het meren van de veerboot. . .

Nog een half uur later stond Zij bij 't ondergelopen land rond Kruiningen. Grote ruwe kerels, die uren lang aan de dijk hadden staan ploeteren, zagen plotseling de Landsmoeder voor zich staan en menigeen kon zijn ontroering niet meer bedwingen. Bewogen sprak Prinses Wilhelmina met hen, die have en goed en familieleden hadden verloren. . .

Niet minder roerend was het toneeltje in het ziekenzaaltje in het 'Schuttershof' te Goes. Het scheen of de sfeer van verschrikking en dood hier even was

verdwenen.

De gewonden en zieken maakten na die verschrikkelijke dagen ogenblikken mee, die zij zich steeds zullen herinneren als een kostelijke schat. . .

Prinses Wilhelmina werd over de 'vluchtelingendienst' ingelicht door ds. Strating.

Later maakte Zij burgemeester mr. W.C. ten Cate een compliment over de wijze, waarop de redding van de getroffenen in zijn gemeente was georganiseerd. . .

In Wolphaartsdijk sprak Prinses Wilhelmina de werkmannen bemoedigende woorden toe en preees zij het doorzettingsvermogen van deze mensen. De burgemeester zette de situatie uiteen.

In snel tempo zette de stoet de tocht voort. Voorop reed de heer Philipse, gevolgd door de hofauto, de auto van de Commissaris der Koningin en de perswagens. De meeste voorbijgangers merkten het hoge bezoek niet op. In de blikken van sommigen was een blijde verrassing te lezen.

Via Goes, 's-Gravenpolder van Kwadendamme reed het gezelschap naar het ondergelopen land van Baarland, waar op een afstand van 500 meter van Kwadendamme de burgemeester Prinses Wilhelmina de ramp vertelde die zijn gemeente had getroffen. . .

Hij getuigde van de heldhaftige houding van de bevolking en het onnoemelijke leed van iedereen. Ook hoorde Prinses Wilhelmina — en dit was de klacht die telkens terugkeerde — van gebrek aan reddingsmiddelen, het gebrek aan warme kleding en dekens.

In het huis van de politiemann Aarts bij Kwadendamme werd de heer Meulenberg aan de Prinses voorgesteld. En voor de zoveelste keer deze dag hoorde Zij hoe iemand alles had verloren. De kleren die hij aan had waren zijn enig bezit. . .

'Groeten aan uw vrouw', waren de eenvoudige woorden van de Prinses. 'Zij leeft nog'.

In officieel voegde Zij eraan toe: 'Namens H.M. de Koningin moet ik U haar oprechte deelneming overbrengen. Zij leeft met U allen mee'. . .

Van hart tot hart sprak zij tot deze berooiden in het eenvoudige kamertje van politiemann Aarts, waar de heer De Vriend uit Baarland, de heer Meeuwse uit Oudelande en de heer Hoeve uit Baarland aanwezig waren.

Tijd om thee te drinken was er niet. Verder ging de ramptocht nu naar Driewepan.

Om kwart over vier stopte de stoet voor het gemeentehuis. Een klein groepje mensen stond daar.

'Leve de Prinses', riep er een. Deze roep werd overgenomen door de anderen en het klonk als een spontane dank.

Burgemeester Th. J. Andriessen van Ovezande, oud-wethouder Van Oosten van Driewegen en wethouder J. van Oosten van Driewegen werden hier aan de Prinses voorgesteld.

Bij het stationnetje Oudelande, waar de meisjes stonden met de band 'Vluchtelingenhulp' speelden zich onvergetelijke ogenblikken af, toen de Prinses daar was. . .

In de verte naderde over de spoordijk, die nog droog was en zich als een zwarte streep door het water trok, een groepje vluchtelingen. Wild joeg de sneeuw en gemeen koud was de wind. . .

Verkleumd en apatisch van ellende stonden zij later bij de hofauto. Een jong vrouwtje droeg een baby in haar arm in een natte deken gewikkeld.

Het drong nauwelijks tot deze armen door, dat Prinses Wilhelmina die oude dame was, die hen zo bemoedigend toesprak. . .

Via 's-Heerenhoek, Lewedorp, de Sloepolder werd om kwart over vijf Walcheren bereikt.

Tegen 5.30 u. maakte de burgemeester van de gemeente Vlissingen bij de Prinses zijn opwachting.

Een daverend gejuich steeg op, toen de stoet even later voor 't Weeshuis in de Badhuisstraat stopte. . .

Hier sprak H.K.H. geruime tijd, staande voor haar auto, met de wethouders van Oorschot, van Popering en Poppe, de gemeentesecretaris, de heer A. de Beijl, en de hoofdopzichter van Gemeentewerken, de heer J. Moll, die de leiding van de voorlopige herstelwerkzaamheden heeft. . .

Tegenover burgemeester Kolff sprak de Prinses later haar grote bewondering uit voor de wijze, waarop men in Vlissingen de zaak onmiddellijk heeft aangepakt. In het bijzonder toonde zij zich getroffen door de ijver, waarmee men in de winkelstraten in de weer was om de aangerichte schade te herstellen. . .

Langzaam reed men daarna over de zwaar geteisterde boulevard van de stad, waar kort tevoren het geweld van de golven vrij spel had.

Het laatste wat Prinses Wilhelmina daar van de ramp in Zeeland zag, was de zwaar geteisterde binnenstad van Vlissingen, waar de nijvere bewoners weer hard werkten aan het herstel. Dat was een bemoedigend slot van deze ramp-tocht. . .

32. Bij zoveel water. . . tekort aan drinkwater.

De toestand op Walcheren bleek bij nadere beschouwing mee te vallen. Ik sprak hierover met het reeds bejaarde echtpaar Annot te Oostkapelle. Ik kreeg er een aantal zuinig bewaarde kranten mee uit de Ramptijd.

Uiteraard was er een artikel bij, handelend over Walcheren. Ik denk zo ongeveer een week na het bezoek van Prinses Wilhelmina.

Voor een goed overzicht geef ik het maar in zijn geheel weer:

Arnemuiden:

Bij Arnemuiden liep de Dokweide onder en het water kon vrijelijk door een duiker het laag gelegen gedeelte van het dorp nabij het station binnendringen. De Nieuwstraat, de Spoorstraat, de Schoolstraat, de Singel en een gedeelte van de Burg. Langebeekestraat staan blank en het water is de huizen binnengekomen. Inmiddels ging men direct aan de slag om de duiker dicht te stoppen en onderwijl kwam de brandweer in actie om te proberen het water in het dorp weg te pompen.

Nieuw- en St. Joosland.

Nieuw- en St. Joosland meldde maandagmorgen, dat het water in de Nieuwenkerke-polder en de Rapenburgpolder sterk gezakt is. Er werd hard gewerkt aan de verbindingsweg van Nieuwland naar de Sloepolder, die dreigde overstroomd te worden.

Uit Kleverskerke zijn rond 250 mensen — nagenoeg de gehele bevolking — geëvacueerd, uit het overstroomde gebied nabij Arnemuiden ongeveer 35 en uit het grondgebied van de gemeente Nieuw- en St. Joosland 27 mensen.

Rammekens.

Het door de zee in de dijk bij Rammekens geslagen gat levert voorlopig geen gevaar meer op. Het valt niet te beschrijven, welk een prachtige en zware arbeid talloze vrijwilligers zondagnacht en zondag overdag daar hebben verricht, tot men er bijna bij neerviel.

Bij de Schoone Waardin is een gat in de dijk geslagen, doch de inlaagdijk, die nu de zeekering dienst moet doen, heeft het gehouden.

Spuinen.

Maandagmorgen konden de sluizen te Vlissingen en Ritthem behoorlijk spuien, aangezien het getij gunstig was. Daardoor is veel water afgevoerd. De

gemalen op Walcheren konden weer werken; zondag moest het gemaal Boreel te Middelburg werkloos blijven, omdat het waterpeil in het kanaal veel te hoog was. Men kon moeilijk riskeren, dat een deel van Middelburg overstroomde. Langs de kust tussen Zoutelande en Dishoek is vrij grote schade aangericht, maar er bestaat hier geen onmiddellijk gevaar. De duinen, die hier toch reeds smal zijn, namen verder af. Er is ook flinke schade berokkend aan de Nolledijk en de nieuwe dijk, doch het water liep hier niet het land in. De waterleiding te Biggekerke is intact.

De dijk bij Veere.

Grote hoeveelheden zand en klei zijn verwerkt voor het treffen van voorzieningen aan de dijk tussen Veere en Vrouwenpolder, waar een diep gat ontstond, dat echter zondagnacht gesloten was. De Kattenpolder liep onder, maar dank zij vele vrijwilligers is de inundatie daartoe beperkt. Ook hier is, onder uiterst moeilijke omstandigheden, prachtige arbeid verricht. Op het grondgebied van Vrouwenpolder is het Molenpoldertje ingelopen.

Aan het strand van Vrouwenpolder is gistermiddag het lijk van een vrouw aangespoeld.

Domburg.

De duinafslag tussen Oostkapelle en Oranjezon is weer aanzienlijk geweest. Ook bij Domburg zijn de duinen sterk afgenomen. Het strand is er echter op vooruit gegaan: het is breder geworden en de klei, welke men hier en daar aantrof, is door zand bedekt.

Burgemeester Crommelin zeide ons, het komende badseizoen dan ook met vertrouwen tegemoet te zien. De strandhuisjes waren alle in veiligheid, maar wel zijn, zoals bekend, de badcabines en de nieuwe toko verdwenen.

De afgangen naar het strand zijn weer in orde. Mensenlevens zijn niet te betreuren, maar de materiële schade is groot en de duinafname noemde de burgemeester précair.

De villa 'Carmen Sylvia' is zeer ongunstig komen te liggen, maar kritiek is de toestand niet.

De Domburgse waterleiding is uitgevallen om dezelfde reden als waarom Middelburg thans van drinkwater is verstoken. De W.M.Z. helpt echter: in tanks wordt drinkwater uit Westkapelle aangevoerd.

De waterleiding.

Het binnenkomende water betekende voor het waterleidingbedrijf van de gemeente Middelburg een ware ramp. In het drinkwaterkanaal staat zout water. Het zal leeggepompt moeten worden en vervolgens totaal gereinigd. In het pompstation drong het afvalwater, dat anders wordt afgevoerd, naar binnen. De Middelburgse brandweer heeft urenlang gepoogd met behulp van pompen

het station en dus ook de machinerieën droog te krijgen, doch slaagde daarin niet. De machines zullen geheel gereviseerd moeten worden, voordat zij weer gebruikt kunnen worden. Maandagmorgen werden pogingen in het werk gesteld om uit Amsterdam pompen naar Walcheren te krijgen, opdat het drinkwaterkanaal zo snel mogelijk kan worden leeggepompt...

33. Ik spoelde Veere binnen.

'Ik moest altijd precies om acht uur naar bed. Daar werd streng de hand aan gehouden, ook op zaterdagavond.

Echter, deze keer, op 31 januari 1953, werd ik om elf uur wakker gemaakt en moest ik mijn bed uit. 't Was me onmiddellijk duidelijk dat er iets aan de hand moest zijn.

Ik vond het eigenlijk best fijn. . .

In het donker moest ik me snel aankleden. Beneden waren kennissen van mijn vader.

Die kwamen meestal, zaterdagavonds. . . Toen ik beneden kwam waren zij al bezig zich halsoverkop uit de voeten te maken. . . Toen begreep ik dat er iets ernstigs aan de hand moest zijn.

Opeens zag ik het water. . .

Het stroomde al in de keuken.

Toch wel een raar gezicht hoor. Het is net of de gootsteen overloopt'. . .

Mevrouw Van Overbeeke-Evenars.

Aan het woord is mevrouw Van Overbeeke, die echter op 31 januari 1953 nog Beppie Eevenars heette en elf jaar was. . .

'Ik woonde in Veere. Daar was nooit iets te doen. Alleen 's zomers kwam er wel eens een bus met Belgische toeristen. Daar liep je voor uit, dat was een attractie.

Maar nu ging er iets spannends gebeuren, dat voelde ik wel aan. . .

Boven had ik al gezien dat de drie dikke bomen op het pleintje waar ik altijd knikkerde hevig heen en weer zwiëpten. Ik woonde toen namelijk in een houten huisje tegen de dijk. Het staat er nog. . .

Mijn vader tilde de nieuwe wasmachine zomaar op het aanrecht. Ik vond dat een geweldige krachttoer van hem. . .

Opeens kwam agent Simons en die zei dat we ons huisje moesten verlaten, want er was grote kans dat de dijk door zou breken.

't Werd dus steeds spannender. We haastten ons om weg te komen, maar vóór we klaar waren, brak reeds de dijk. We zaten in één klap midden in het water! . . .

's Jonge, dat was wat. . .

Vader nam moeder op zijn nek en ik mocht bij die lange agent op de schouders.

Daar gingen we met z'n allen! . . .

Agent Simons wilde keurig om het rozenperkje heenlopen, maar viel in een gat en ik werd door de storm van zijn schouders gerukt, en hup, daar ging ik, met snelle vaart over het water. . .

Die agent heb ik 's nachts niet weer gezien, maar hij is niet verdronken.

Gek, ik kan mij nog herinneren dat een kruiwagenwiel mij voorbijging, op de kracht van het water en dat ik dacht: Hoe kan dat nou, zo'n klein wiel gaat nog harder dan ik! . . . Dat zijn van die flitsen die mij ook nu nog duidelijk voor de geest staan.

Ik werd natuurlijk doornat en dat is me nog het meest bijgebleven. O, wat kreeg ik het ontstellend koud! Ik geloof dat ik het sinds die tijd nooit meer echt lekker warm heb gehad. Nu ja, dat is wel een beetje overdreven gezegd, maar ik ben een verschrikkelijke koukleum.

Misschien is dat daar wel door gekomen. . .

Zo heb ik dus deze warme zomer (1976) nog niet gezwommen, want ik vind het altijd te koud!

Eja, dat voert vast wel terug naar die Rampnacht.

Ik kan niet zeggen dat ik toen zo bang was, zelfs in dat mij zo woest voortsluend water niet, maar koud. . . koud!!! Afschuwelijk gewoon. . . Bar en boe. . . Brr, ik ril nog als ik er aan denk! Daar kwam dan nog bij dat ik ook mijn moeder kwijt was. . .

Nog steeds sleurde de storm mij voort en zo spoelde ik Veere zo'n beetje